

Negativ sosial kontroll og æres- relatert vold gjennom sosiale medier

Utarbeidet for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Rapport 2022–14

Proba-rapport nr. 2022–14, Prosjekt nr. 22004

ISSN: 1891-8093

LS, JLH, HK/PDS,TT

--

Offentlig

--

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier

Utarbeidet for Integrerings- og
mangfoldsdirektoratet

Forord

På oppdrag for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har Proba samfunnsanalyse gjennomført en studie av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier. Formålet med undersøkelsen har vært å skaffe ny kunnskap om hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold forekommer digitalt og gjennom sosiale medier. Dette skal gi IMDi, og andre relevante myndigheter, et bedre kunnskapsgrunnlag i arbeidet med forebygging og bekjempelse av fenomenene.

Vi vil takke våre oppdragsgivere i IMDi for godt samarbeid. Vi vil også takke for gode innspill og bidrag fra prosjektets referansegruppe. En særlig takk går til de unge informantene som har delt sine erfaringer med oss.

Prosjektet har vært ledet av Anja Aheim Naper og Pia Dybvik Staalesen. I tillegg har Jens Lunnan Hjort, Hilde Kullerud og Lise Solvoll arbeidet med prosjektet. Trude Thorbjørnsrud har vært kvalitetssikrer.

Oslo, 15. desember 2022

Innhold

SAMMENDRAG.....	5
SUMMARY IN ENGLISH.....	10
1 INNLEDNING	13
1.1 Bakgrunn.....	13
1.2 Problemstillinger	14
2 DEN DIGITALE DIMENSJONEN VED NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG ÆRESRELATERT VOLD	17
3 METODE OG DATAINNSAMLING.....	22
3.1 Intervjuundersøkelser	22
3.2 Workshop.....	24
3.3 Spørreundersøkelse	24
3.4 Litteraturstudie	25
3.5 Begrensninger ved vår studie.....	26
3.6 Referansegruppe	26
4 DE UTSATTE OG UTØVERE AV NEGATIV SOSIAL KONTROLL	28
4.1 Hvem er de utsatte?	28
4.1.1 Bakgrunn og livssituasjon.....	28
4.1.2 Utsattes tilstedeværelse på og bruk av sosiale medier	29
4.1.3 Faktorer og årsaker som bidrar til sårbarhet for negativ sosial kontroll	30
4.2 Personer som utøver digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.....	31
4.2.1 Egne foreldre som utøvere av negativ sosial kontroll.....	31
4.2.2 Søsknen som utøver av negativ sosial kontroll	32
4.2.3 Kjæreste, ektefelle og ekspartnere som utøver av negativ sosial kontroll	33
4.2.4 Utvidet familie og miljøet rundt som utøver av negativ sosial kontroll.....	34
4.2.5 Venner og jevnaldrende som utøvere av negativ sosial kontroll	34
4.3 Motivasjon for å utøve negativ sosial kontroll	35
4.3.1 De utsattes omtale av motivasjon bak negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	35
4.4 Transnasjonal digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.....	38
4.5 Hva vil utøverne oppnå?	39
4.6 Oppsummering	40
5 NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG ÆRESRELATERT VOLD SOM UTFØRES GJENNOM SOSIALE MEDIER	41
5.1 Plattformer og kanaler for digital kommunikasjon av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	41
5.2 Kontroll over digitale enheter.....	42

5.3	Kontroll over posisjon	44
5.4	Negativ sosial kontroll gjennom sosiale medier	45
5.5	Kontroll over kommunikasjon og begrensning i digitale uttrykksformer	47
5.5.1	Grep for å utfordre kontrollen	48
5.6	Oppsummering	49
6	KONSEKVENSER AV DIGITAL NEGATIV SOSIAL KONTROLL	50
6.1	Konsekvenser for utsattes atferd på sosiale medier	50
6.2	Konsekvenser for de utsattes nære relasjoner	52
6.2.1	Relasjon til foreldre	52
6.2.2	Konsekvenser for relasjoner til søsken	53
6.2.3	Konsekvenser for den utsattes vennskap	53
6.2.4	Konsekvenser for utsattes relasjoner til menn, kvinner og partnere	54
6.2.5	Konsekvenser for andre relasjoner	55
6.3	Konsekvenser for personlig selvilde og utvikling	55
6.3.1	Emosjonelle reaksjoner	57
6.3.2	Helsekonsekvenser	57
6.4	Praktiske konsekvenser	58
6.5	Mistillit og skepsis	58
6.6	Oppsummering	59
7	HJELP OG HJELPEAPPARAT	60
7.1	Lite støtte og manglende kjennskap	60
7.1.1	Manglende støtte	60
7.1.2	Kjennskap til hjelpeinstanser	61
7.2	Erfaringer med hjelpeinstanser	62
7.2.1	Hvor søker de unge hjelp?	62
7.2.2	Gode erfaringer med hjelp	63
7.2.3	Negative erfaringer med hjelp	65
7.3	Hva er det behov for?	67
7.4	Oppsummering	69
8	HVILKE TILTAK KAN FOREBYGGE DIGITAL NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG ÆRESRELATERT VOLD?	70
8.1	Plattformenes ansvar og mulighet for regulering	70
8.2	Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold	72
8.3	Synliggjøre hjelpetilbud	74
8.4	Bidra til nettverk og arenaer for alternativ anseelse	74
	LITTERATUR	76

Sammendrag

Proba samfunnsanalyse har på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) gjennomført en undersøkelse av erfaringer med digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold hos utsatte unge personer med innvandrerbakgrunn. Formålet med prosjektet har vært å skaffe ny kunnskap om hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer til uttrykk digitalt og gjennom sosiale medier.

Negativ sosial kontroll kan defineres som «press, oppsyn, trusler eller tvang som systematisk begrenser noen i sin livsutfoldelse eller gjentatte ganger hindrer dem i å treffe selvstendige valg om eget liv og fremtid» (Kunnskapsdepartementet 2021). Æresrelatert vold forstås som «vold utløst av familiens eller gruppens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse». (Kunnskapsdepartementet 2021).

Erfaringene med digital negativ sosial kontroll er ikke løsrevet fra andre former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold de utsatte opplever, og må forstås som en del av det å leve med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi har undersøkt hvordan ulike former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer til uttrykk ved bruk av sosiale medier og på digitale plattformer.

På grunnlag av kunnskap fra unge utsatte og personer som arbeider med forebygging og å bistå utsatte, gir vi anbefalinger om hvordan IMDi og andre relevante myndigheter kan bidra til å forebygge og bekjempe negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Problemstillinger og metode

Hovedproblemstillingene i prosjektet er følgende:

- Hva omfatter fenomenet digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som utføres gjennom sosiale medier? Hva er innholdet som kommer til uttrykk gjennom tekst, bilder og video på nettet?
- Hva kjennetegner de utsatte? Hvem henvender de som er utsatt for digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold seg til? Hvilke konsekvenser har volden for de utsatte og hvilken hjelp erfarer de at de får?
- Hva kjennetegner utøverne? Hvilke motivasjoner har personer som utøver negativ sosial kontroll og æresrelatert gjennom sosiale medier? Hva vil utøverne oppnå?
- Hvilke tiltak kan forebygge digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

Metode

Undersøkelsen er hovedsakelig basert på kvalitative intervjuer med unge som har vært utsatt for digital negativ sosial kontroll. Vi har også intervjuet aktører som arbeider med å bistå utsatte om deres erfaringer, samt hatt en spørreundersøkelse til ungdom. Videre har vi satt oss inn i eksisterende forskningslitteratur på feltet. De unge informantene er rekruttert gjennom minoritetsrådgivere og frivillige organisasjoner. Informantene våre er i hovedsak jenter/unge kvinner. Det var ingen gutter/unge menn som sa ja til å delta i undersøkelsen. Vår beskrivelse av kjennetegn og motivasjon hos utøverne er basert på de utsattes fortellinger.

Rammene for prosjektet har vært å undersøke erfaringer hos unge med innvandrerbakgrunn. Undersøkelsen omfatter dermed ikke erfaringer med digital negativ sosial kontroll hos majoritetsungdom.

Funn

Plattformer og kanaler for digital kommunikasjon av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Vi finner at digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan forekomme i alle kanaler som benyttes for kommunikasjon. Sosiale medier som Snapchat, TikTok, Instagram og Facebook, er eksempler på arenaer hvor negativ sosial kontroll forekommer, gjennom uønsket deling, eller trusler om, deling av bilder eller videoer, ryktespredning, sverting, utestenging, press for å motta bilder, kreve penger og tjenester, eller overvåkning og kontroll gjennom stedslokaliseringsfunksjoner. Enkelte sosiale medier har funksjoner som bidrar til at kontroll og overvåkning er mulig, slik som Snapchats stedslokalisering «Snapmap». Telefon- og videoanrop skjer i tillegg til vanlig telefonanrop, gjennom plattformer og apper som Messenger, Viber, Skype, WhatsApp og Facetime. YouTube, Yolo, Twitter og Discord nevnes også som arena for negativ sosial kontroll. Funksjoner ved smarttelefoner og PC, som fotokamera, filmkamera, lydopptak og nettilgang er videre verktøy som muliggjør kontroll og overvåkning.

Digital negativ sosial kontroll skjer også ved at utøver skaffer seg kontroll over utsattes digitale enheter og den utsattes kommunikasjon, sosiale nettverk og fysiske posisjon. Mange av de utsatte forteller om frykt for rykter og at innhold av privat karakter skal deles med andre.

Hvem er de utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold digitalt og gjennom sosiale medier?

De som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som skjer digitalt og gjennom sosiale medier, er også utsatt for andre former for negativ sosial kontroll. Den digitale kontrollen og volden er en del av et større bilde der de utsatte også opplever negativ sosial kontroll i form av for eksempel autoritær oppdragelsesstil, overvåking, samt kontroll og korrigerende avferd.

De utsatte vi har intervjuet har ulike landbakgrunn, de har familietilhørighet til blant annet land som Pakistan, Irak, Afghanistan, Syria, Libanon og Somalia. Noen av dem har brutt med familien og bor alene. En del bor fortsatt sammen med familien sin. Noen har flyttet hjem igjen etter å ha bodd borte en periode. Noen av informantene er i ulik grad fortsatt utsatt for (digital) negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, mens andre beskriver at situasjonen er betydelig forbedret.

De unge kommer fra ulike familier, men et flertall beskriver familien sin som gammeldags og konservativ der døtre har betraktelig mindre frihet enn gutter. Noen familier beskrives som svært religiøse, andre har en sterk lojalitet til kulturelle tradisjoner og skikker. Det er også noen som forteller at religion ikke har stor betydning i familien. Flere utsatte opplever at det å være jente i seg selv gjør at man er mer utsatt for negativ sosial kontroll. Foreldre og familier har forventninger og legger føringer for jenters oppførsel.

De utsatte vi har intervjuet er i ulike livssituasjoner, de fleste er under utdanning. Noen er i jobb. Noen av informantene strever med skolen og knytter dette til opplevelser de har hatt med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Andre har stort fokus på skolen og mestrer den godt. Flertallet av de utsatte beskriver seg selv som aktive på sosiale medier. Noen har doble kontoer på sosiale medier, en til privat bruk for personer de stoler på og en offentlig som benyttes for «syns skyld». Hemmelige kontoer gir handlingsrom for å treffe likesinnede og få støtte.

Aktører fra frivillige organisasjoner beskriver en gruppe unge som er særlige utsatte. Det gjelder personer med kort botid i Norge, svake språkferdigheter i norsk, lite nettverk og svak systemforståelse og lite digital kompetanse. Som en minoritet i minoriteten, er skeive personer også en ekstra utsatt gruppe.

Personer som utøver digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

De utsatte forteller at det særlig er egne foreldre som har vært utøvere av digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I flere tilfeller har ungdommene hatt nære relasjoner til foreldre som er gått over i kontroll og overvåking i takt med at de er blitt eldre og kommet i puberteten. Flere opplever seg som «overbeskyttet fra en ikke-eksisterende fare». En del forteller om negativ sosial kontroll fra søsken, partnere, utvidet familie og miljøet rundt dem. Enkelte beskriver digital negativ sosial kontroll mellom jevnaldrende i vennegrupper.

Utøvelsen av negativ sosial kontroll henger i stor grad sammen med forestillinger om ære. Basert på det de utsatte forteller, finner vi at utøverne vil sørge for at de utsatte unngår personer, handlinger og aktiviteter som regnes som uanstendige. Utsatte unge peker på regler for atferd knyttet til kultur, religion og tradisjon når de beskriver motivasjonen bak negativ sosial kontroll. Frykt for sosiale sanksjoner og tap av anseelse kan være drivere. Målet med den negative sosiale kontrollen ser ut til ofte å være å forhindre atferd som anses som uakseptabel. I enkelte tilfeller er æresmotivet i den negative sosial kontrollen ikke tydelig, det ser ut til å handle mer om et sterkt behov for å kontrollere andre uten at motivet er klart.

Enkelte av våre informanter har vært utsatt for transnasjonal digital negativ sosial kontroll fra andre familiemedlemmer. Dette arter seg i form av telefonsamtaler, meldinger og deling av bilder og video mellom familiemedlemmer over landegrensene, både i vestlige land og i land utenfor Vesten.

Opplevde konsekvenser av digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har enkelte spesifikke konsekvenser i form av at de utsatte får svært begrensede muligheter til å uttrykke seg digitalt og til å ha kontakt med andre mennesker gjennom digitale kanaler. Flere utsatte beskriver at de aldri føler seg trygge, fordi utøvere oppleves å være potensielt digitalt til stede til enhver tid. De utsatte lar også være å oppsøke informasjon om for eksempel seksualitet eller andre områder som de antar foreldrene reagerer på.

For øvrig kan ikke konsekvensene av den digitale kontrollen skilles fra konsekvenser av andre typer negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi finner at denne type kontroll og vold kan ha store konsekvenser for de utsattes forhold til andre mennesker og deres evne til å stole på andre. De utsatte beskriver relasjoner til søsken og venner og personer av motsatt kjønn som har blitt ødelagt. Flere forteller om depresjon, angst, traumer, skam og dårlig samvittighet. En del har mistet tid på skolen. Mange uttrykker at de har en generell skepsis og mistillit til andre mennesker.

Erfaringer med hjelp og hjelpeapparat

Mange av de utsatte har opplevd at de har stått svært alene i den situasjonen de har vært i. Når de har oppsøkt hjelp forteller noen unge om gode erfaringer der de har fått bistand fra hjelpeapparatet. De opplever å ha blitt møtt med forståelse og tillit, og at de har fått konkrete råd og tiltak tilpasset deres situasjon. Andre forteller om negative erfaringer. De har ikke fått adekvat hjelp, og opplever at tjenestene de har vært i kontakt med mangler kompetanse på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. En del av de unge er også usikre på hvilke oppgaver tjenestene har, og hvilken hjelp de vil få dersom de oppsøker hjelpeapparatet.

De utsatte og personer som arbeider med å bistå utsatte, fremholder at kunnskap og informasjon om fenomenet negativ sosial kontroll er svært viktig både for å forebygge og for å sikre treffsikker hjelp. Hjelpetjenester må gjøres kjent for de utsatte og det bør utformes informasjon rettet mot utøvere. I tillegg er det behov for økt kompetanse i hjelpetjenestene.

Tiltak for å forebygge digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

På bakgrunn av funn i datainnsamlingen, og basert på de unge utsattes egne ønsker, har vi sammenfattet forslag til tiltak for forebygging av digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi anbefaler at kompetanseheving og kunnskap knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold også inkluderer den digitale dimensjonen, og hvordan digitale verktøy både kan gjøre de utsatte mer sårbare og gi andre muligheter for kontroll.

Plattformenes ansvar

Myndighetene kan gå i dialog med plattformleverandørene og i samarbeid sette fokus på sårbarhet og uønsket bruk av plattformene knyttet til negativ sosial kontroll. Hjelpesider som plattformene selv har, kan tematisere uønsket overvåking og kontroll, og bidra til å sette fokus på fenomenet og informere om konkret hjelp til personer som er utsatt for slik kontroll.

Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

- Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold må ikke isoleres i enkelte tjenester og kompetansemiljøer, men i større grad være noe alle har kjennskap til.
- Kompetansemiljøer som IMDis minoritetsrådgivere, IMDis fagteam for negativ sosial kontroll, Kompetanseteamet for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og regionale kompetansemiljøer for kunnskap om negativ sosial kontroll, må arbeide aktivt for å utvikle kunnskap om fenomenet negativ sosial kontroll. Kunnskapen må tilgjengeliggjøres og formidles bredt.

Tilpasning av hjelpetjenestene basert på fenomenkunnskap

- Hjelpeapparatet og helse- og omsorgstjenester må tilbys kompetanseheving slik at de kjenner til negativ sosial kontroll, og kan innrette sin hjelp etter utsattes behov.
- Fenomenkunnskapen må inkludere et interseksjonelt perspektiv. Skeive med flerkulturell bakgrunn er ekstra utsatt både for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

For å forbygge og bekjempe den negative sosiale kontrollen som skjer på digitale flater:

- Hjelpeapparat må ha kunnskap om og være oppmerksomme på negativ sosial kontroll (også som) som digitalt fenomen, slik at også denne dimensjonen følges opp når noen søker hjelp.
- Hjelpetjenestene må ha kjennskap til hvilke tjenester som kan hjelpe med å slette ting på nett.
- Hjelpeapparat og hjelpetjenester må kjenne til plattformene og forstå mer av den digitale verdenen ungdom møter, for å kunne veilede og bistå

Kompetanse og kunnskapsformidling overfor berørte miljøer

- Foreldreveiledning må tilbys både forebyggende og som tiltak i saker med negativ sosial kontroll. Ressurspersoner med minoritetsbakgrunn er omtalt som spesielt viktige i rollen som veiledere.
- Foreldre må få informasjon om grunnleggende temaer som personvern, regler for deling av bilder, digital dømmekraft og nettvett, med særlig fokus på barns rett til personvern og privatliv
- Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold bør inngå i skolens opplæring og styrkes i introduksjonsprogrammet for flyktninger.

- Helsesykepleiere på skoler og andre støttepersoner som sosiallærere og rådgivere må kjenne til innholdet og konsekvensene av negativ sosial kontroll, og kunne rådgjøre elever som er utsatt. Lærere må kjenne til innholdet og konsekvensene av negativ sosial kontroll.

Hjelpetilbud bør synliggjøres

- Hjelpetilbudet må være synlig og kommuniseres tydelig og målrettet i kanaler og på plattformer der målgruppene kan se og oppfatte budskapet. Hjelpetilbudene må tydeliggjøre hva de kan hjelpe med.
- Gjennom sosiale medier kan hjelpetjenestene både kommunisere hva negativ sosial kontroll er, og hvor man kan henvende seg for å få hjelp.

Bidra til nettverk og arenaer for alternativ anseelse

Det er behov for en overordnet innsats for forebygging og håndtering av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som tar utgangspunkt i at æreskodeksen er kilde til identitet, anseelse og status. Personer som lever i tett overenstemmelse med æresideologi, knytter i stor grad identitet, anseelse, selvrespekt og opplevelse av anstendighet til æreskollektivets oppfatninger av ære. For å erstatte «ære» som aksent i livet dreier seg rundt, bør myndigheter og frivillige støtte opp under alternative arenaer som kan gi muligheter for anseelse. Alle tiltak som bidrar til at marginalisering og stigmatisering reduseres, vil kunne bidra til dette målet.

Summary in English

On behalf of the Directorate of Integration and Diversity (IMDi), Proba Samfunnsanalyse has carried out a survey of experiences with digital negative social control and honour-based violence among vulnerable young people with an immigrant background. The purpose of the project has been to acquire new knowledge about how negative social control and honour-based violence is expressed digitally and through social media. The study is mainly based on interviews with young people who themselves have been exposed to negative social contact

Findings in the study

Young people subjected to digital negative social control and honor-based violence

Those who are exposed to negative social control and honor-based violence that occurs digitally and through social media are also exposed to other forms of negative social control. The digital control and violence are part of a larger picture where the victims also experience negative social control in the form of, for example, authoritarian parenting style, surveillance, as well as control and correction of behaviour.

Our informants have different national backgrounds, they have family ties to countries such as Pakistan, Iraq, Afghanistan, Syria, Lebanon and Somalia. Some of them have broken with their families and live alone. Some still live with their families. They come from different families, but a majority describe their family as old-fashioned and conservative, where daughters have considerably less freedom than boys. Some families are described as very religious, others have a strong loyalty to cultural traditions and customs.

Some of the young people in the study are in an especially vulnerable situation because they are newly arrived in Norway, have limited Norwegian proficiency, limited social network, poor understanding of relevant support services and limited digital competence. Queer people are also considered to be in an especially vulnerable situation, being a minority within a minority.

Perpetrators of digital negative social control and honor-based violence

Our informants identify their parents as the main perpetrators of digital negative social control and honor-based violence. Some also describe siblings, partners, extended family and their social environment as perpetrators of control. Most perpetrators reside near the young, although we identify some examples of transnational digital control.

The perpetrators use a range of social media platforms to perform their control, such as Snapchat, Tiktok, Instagram and Facebook. The young describe experiences of pictures being shared without their permission, spreading of rumours and being monitored via location tracker on their phones, e.g., Snapchat. The control has been exercised through phone and video calls on social media, e.g., messenger, as well as through photos, video recordings, voice recordings and by restricting access to internet. The young also give examples of perpetrators taking control of their digital devices. Many say that they have double accounts on social media platforms, such as Facebook. They restrict one account to a small number of people who they trust, while the other account is public and "for appearance".

Consequences of digital negative social control and honor-based violence

Digital negative social control and honor-based violence limit young people's right to freedom of expression digitally and to communicate with others through digital channels. Consequences of the control are however at their base largely the same as

consequences of other forms of negative social control and honor-based violence. Several of the young describe a constant feeling of fear, of not feeling safe, as their perpetrators may be always present through digital platforms. The young also tell us that the control affect close relationships, trust in others and the young people's opportunities to explore their identity. It also has consequences such as depression, anxiety, trauma, shame and bad consciousness.

Support services

Several of the young tell us that they have mainly handled the control on their own. Among those who have received help, some have positive experiences. They have been met with understanding, trust and dialogue, and say that they have received advice and other measures. Some also describe negative experiences, such as not receiving adequate help and being met by support services that lack proper competence. There are also some that say they are unsure of what support services do and what help is available. Both the young and employees in the support services maintain that a key preventive measure is to spread knowledge of the phenomena and that there is a need to enhance competence and knowledge about negative social control and honor-based violence in support services.

Preventive measures and further development of support services

Based on our data, as well as the young people's wishes, measures for the prevention of digital negative social control and honor-based violence can be summarized:

The platforms' responsibilities:

Public authorities can initiate dialogue with platform suppliers about their responsibilities and the possibilities to regulate unwanted use of platforms.

Knowledge and competence:

- Knowledge about negative social control and honor-based violence must be made publicly known, and not just be restricted to support services. It must furthermore be worked proactively to enhance knowledge and competence and to make this knowledge widely accessible.

Adapting the support services based on knowledge of phenomena:

- The Support services must be offered knowledge enhancement to ensure that they have adequate competence about negative social control, and that employees can expose cases as well as adapting their services to the needs of those subjected to negative social control.
- It is important that support services have knowledge of the digital dimension of control, that they know of services that can assist in deleting content online, and that they have knowledge about the different platforms and the digital world that young people face.

Knowledge and competence directed at affected social environments

- There is a need to further develop knowledge about affected social environments, and to ensure that information reaches these environments. Minority counsellors, and other employees with a minority background in support services, are held as especially important in counselling young people subjected and their parents. Parent counselling must be offered as a preventive measure.

Schools as central arenas for knowledge about negative social control

- It is important that pupils are given information about the phenomena and structures of negative social control, so that they can understand what they are being subjected to.

- Teachers and other support personnel at schools, such as social teachers and counsellors, must have knowledge of negative social control so that they can advise pupils who are subjected.

Support services must be made visible

- Support services must be visible and be communicated clearly through channels and platforms where those subjected can see and understand the message, such as in social media.

Social network and arenas of recognition

- Those subjected must be ensured proper support and social networks and arenas in which they experience self-respect and dignity.

1 Innledning

På oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har Proba samfunnsanalyse gjennomført en utredning om erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i sosiale medier blant unge med innvandrerbakgrunn¹. Vi har undersøkt ulike former for digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og hvordan disse fenomenene arter seg gjennom sosiale medier. Vi har undersøkt hva digital negativ sosial kontroll og æresvold omfatter, hvilket innhold denne volden har og hva som er konsekvensene av å bli utsatt for slik kontroll og vold.

Vi har videre undersøkt hvem som rammes av press og kontroll via digitale kanaler, og hvem utøverne av digital negativ sosial kontroll er. Vi har også undersøkt hvilken bistand de utsatte har fått, og hva de ønsker seg av bistand fra hjelpeapparatet i slike saker. Basert på datamaterialet og de utsattes egne ønsker, gir vi anbefalinger om tiltak for forebygging og håndtering av digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier.

1.1 Bakgrunn

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har som del av sitt mandat å arbeide mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, blant annet forankret i norsk integreringspolitikk og i egne handlingsplaner, med mål om at flere barn, unge og voksne i Norge skal leve sine liv frie for negativ sosial kontroll, tvang og vold.

Negativ sosial kontroll forekommer digitalt, men er i liten grad blitt undersøkt som digitalt fenomen (Proba 2021). IMDi har behov for mer kunnskap om hvordan negativ sosial kontroll arter seg og muliggjøres i digitale kanaler og på sosiale mediers plattformer. Økt kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier og på digitale kanaler, skal bidra til å styrke IMDi og andre aktørers grunnlag for å hjelpe utsatte, samt å forbygge negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Tidligere studier (Friberg og Bjørnset 2019; Hafstad og Augusti 2019; Proba 2021) har vist at personer med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant dem som utsettes for negativ sosial kontroll, og IMDi har ønsket at prosjektet skulle fokusere på barn og unge med slik bakgrunn. Undersøkelser har videre vist at LHBTIQ+-personer med minoritetsbakgrunn er særlig utsatt for negativ sosial kontroll (Eggebø, Stubberud og Karlstrøm 2018).

I Probas rapport om omfang av negativ sosial kontroll (2021) fremgår det at unge med innvandrerbakgrunn oftere enn andre blir utsatt for negativ sosial kontroll. Det er størst forskjell mellom personer med og uten innvandrerbakgrunn i erfart negativ sosial kontroll når det gjelder parforhold og seksualitet. På disse områdene er personer med innvandrerbakgrunn langt mer utsatt for negativ sosial kontroll (Proba 2021).

I den samme studien finner vi at uavhengig av om man har innvandrerbakgrunn eller ikke, har foreldrenes religiøsitet ganske stor betydning for utsatthet for negativ sosial kontroll. Muslimske foreldre som oppfatter religion som viktig, kontrollerer de unge på mange områder, deriblant deltakelse i skoleaktiviteter og deltakelse i fritidsaktiviteter. Særlig sterk er kontrollen når det gjelder parforhold, seksualitet og vennskap. Kristne foreldre som oppfatter religion som viktig, kan også utøve relativt sterk kontroll av parforhold og seksualitet. Både kristne og muslimske foreldre som mener at religion er viktig, utøver mer kontroll knyttet til valg av fremtidig ektefelle eller partner. Begge disse gruppene medfører også mer kontroll av tros- og meningsfrihet (Proba 2021, s. 92).

¹ Innvandrerbakgrunn vil her si unge personer som har to utenlandsfødte foreldre, uavhengig av hvor en selv er født.

Unge som hverken oppfatter seg som gutt eller jente og/eller ikke er heterofile, blir mer utsatt enn andre for negativ sosial kontroll (Proba 2021).

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er et alvorlig samfunnsproblem som har svært innskrenkende virkninger for individet. Politiske ambisjoner om å få bukt med både negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har blitt intensivert de senere årene. I den nåværende handlingsplanen «Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021-2024», defineres negativ sosial kontroll som «press, oppsyn, trusler eller tvang som systematisk begrenser noen i sin livsutfoldelse eller gjentatte ganger hindrer dem i å treffe selvstendige valg om eget liv og fremtid» (Kunnskapsdepartementet 2021). Slike valg kan, ifølge handlingsplanen, være knyttet til den enkeltes selvbestemmelse over for eksempel egen identitet, kropp og seksualitet, frihet til å velge venner, fritidsaktiviteter, religion, påkledning, utdanning, jobb, kjæreste og ektefelle, og til å be om helsehjelp.

I den samme handlingsplanen forstås æresrelatert vold som «vold utløst av familiens eller gruppens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse. Dette forekommer i familier og grupper hvor individet forventes å innordne seg kollektivet, og hvor patriarkalske æresnormer står sterkt» (ibid.). Det påpekes videre at æresrelatert vold kan omfatte flere typer handlinger, som for eksempel negativ sosial kontroll og tvangsekteskap, men også andre former for voldsuttrykk. Dette kan være både fysisk, psykisk, materiell og annen vold.

Fagfeltet og politikken på området har utviklet seg fra å fokusere på enkelte praksiser primært utført mot jenter og kvinner, til også å omfatte foreldreskap mer generelt. I tillegg har forståelsen av menn som utøvere og kvinner som ofre endret seg til en mer helhetlig forståelse av kvinner og menn som både utøvere og ofre, i enkelte tilfeller samtidig.

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan omfatte et stort spekter av ulike handlinger, alt fra alvorlige kriminelle handlinger til handlinger som kan omfatte oppfordringer og press av ulik grad. Av dette følger at negativ sosial kontroll og æresrelatert vold utøvd på digitale plattformer kan innebære alt fra mindre alvorlige handlinger til svært alvorlige, kriminelle handlinger.

Selv om vi allerede vet en god del om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i Norge i dag, er det gjort få studier av negativ sosial kontroll gjennom sosiale medier. Samtidig er det et funn i både i Proba-rapporten Omfang av negativ sosial kontroll (2021) og Hafstad og Augusti (2019) at det forekommer. I Probas undersøkelse fant vi at sosial kontroll og æresrelatert vold i sosiale medier forekom, men også at det er lite kunnskap om fenomenet (Proba 2021).

1.2 Problemstillinger

IMDi ønsket en helhetlig gjennomgang av A) fenomenet digital negativ sosial kontroll, B) en beskrivelse av de utsatte og C) en beskrivelse av utøverne, samt D) hvilke strukturer som skaper handlingsrom for bekjempelse av fenomenet. For å undersøke disse temaene har vi tatt utgangspunkt i følgende problemstillinger:

Fenomenet negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som utføres gjennom sosiale medier

- Hvordan kommer den negative sosiale kontrollen og den æresrelaterte volden til uttrykk gjennom tekst, bilder og video på nettet? Hva er innholdet?
- Hvor utbredt er digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?
- Hvilke former for digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold opplever ungdom i og utenfor Norge?

- I hvilken grad utløses negativ sosial kontroll og æresrelatert vold av for eksempel bildedeling og stedslokalisering?

Beskrivelse av de utsatte

- Hvem er utsatt for kontrollen?
- Hvem henvender unge seg til når de opplever digital kontroll og vold?
- Hvilke konsekvenser har digital negativ sosial kontroll for dem som rammes av dette?

Beskrivelse av hva som karakteriserer utøverne

- Hvilke motivasjoner har personer som utøver negativ sosial kontroll og æresrelatert vold på sosiale medier?
- Hva vil han/hun oppnå?
- Hvem utøver kontrollen og volden?
- I hvilke land oppholder de som kontrollerer/voldsutøver seg?

Muligheter, begrensinger og strukturer som ligger til grunn for å forebygge fenomenet

- I hvor stor grad blir digital kontroll og æresrelatert vold fanget opp?
- Hvilke tiltak kan forebygge digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

Vår tilnærming til problemstillingene

I vår oppdragsforståelse har vi sett digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som aspekter ved negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi har rekruttert informanter som har erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og undersøkt deres erfaringer med digital negativ sosial kontroll nærmere. Erfaringene med digital negativ sosial kontroll er ikke løsrevet fra andre former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold de utsatte opplever, og må forstås som en del av det å leve med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Basert på intervjuer med et utvalg unge utsatte og intervjuer med minoritetsrådgivere og støttepersoner i frivillige organisasjoner, beskriver vi kjennetegn ved de som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det er også disse intervjuene som er grunnlag for våre beskrivelser av utøvere.

I vår forståelse av utsatte og utøvere av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, har vi vært opptatt av å forstå både utsatte og utøvere som personer som inngår i samme system, der grensene mellom de som utøver og de som er utsatte kan være utflytende. Personer som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er en sammensatt gruppe. Vi har i denne undersøkelsen, kun tatt for oss unge personer med innvandrerbakgrunn, det vil si at de har foreldre som er ikke er født i Norge.

Vi har undersøkt hvordan ulike former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer til uttrykk ved bruk av sosiale medier og på digitale plattformer. Vi beskriver innholdet i meldinger, bilder og videoer og på hvilke måter slik kommunikasjon foregår. Beskrivelsene er basert på intervjuer og en spørreundersøkelse.

Vi har også undersøkt hvordan former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer til uttrykk digitalt. Med de metoder og data som vi har hatt til disposisjon kan vi ikke anslå med noen meningsfull grad av nøyaktighet hvor mange personer som utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier. Dels er definisjonen ikke tilstrekkelig presis til at den kan operasjonaliseres for et slikt formål,

dels har vi ikke datagrunnlag som kan benyttes, og dels mangler det metoder for å innhente omfangsdata på annet vis.

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold innbefatter en lang rekke handlinger med ulik alvorlighetsgrad. Vi har inkludert alle beskrivelser for former og grader av kontroll og vold når vi har gjengitt våre informanters erfaringer. Ulike former for kontroll og vold beskrives gjennom de utsattes erfaringer og eksempler, og inkluderer både handlinger som er ulovlige etter norsk lov, og handlinger som ikke er lovstridige.

Målet med denne utredningen har vært å få frem bred kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier. Prosjektet skal frambringe kunnskap både om de som utøver kontrollen via digitale plattformer, og de som er utsatte for slik kontroll. Vi belyser den digitale negative sosiale kontrollen og æresvolden som fenomen, det vil si dens innhold, omfang og konsekvenser. Basert på den kunnskapen vi har fått, har vi utarbeidet anbefalinger om tiltak for å hjelpe utsatte, og for å forebygge negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i sosiale medier.

2 Den digitale dimensjonen ved negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

I dette kapitlet redegjør vi for definisjoner av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og setter begrepene i en kontekst. Vi gjennomgår også eksisterende kunnskap og litteratur som belyser negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier. Vi knytter negativ sosial kontroll og æresrelatert vold til den digitale dimensjonen, og drøfter til sist hvordan aspekter ved ærestenkning blir relevante i et digitalt perspektiv.

Definisjoner av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Negativ sosial kontroll er et komplekst begrep som inkluderer en lang rekke former og virkemidler for kontroll (Proba 2021). Negativ sosial kontroll har blitt definert på ulike måter i litteraturen og i handlingsplaner på feltet. Definisjonene skiller seg fra hverandre blant annet gjennom ulikt fokus på hva som kontrolleres, hvordan kontrollen foregår og hvorfor kontrollen utøves.

I den nyeste handlingsplanen på feltet, «Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold», forstås negativ sosial kontroll som press, oppsyn, trusler eller tvang som systematisk begrenser noen i sin livsutfoldelse eller gjentatte ganger hindrer dem i å treffe selvstendige valg om eget liv og fremtid. Dette gjelder for eksempel den enkeltes selvbestemmelse over egen identitet, kropp og seksualitet, frihet til å velge venner, fritidsaktiviteter, religion, påkledning, utdanning, jobb, kjæreste og ektefelle, og til å be om helsehjelp. Negativ sosial kontroll kjennetegnes videre ved at den er systematisk. Negativ sosial kontroll bryter med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. I vurderingen av om et handlingsmønster utgjør negativ sosial kontroll, skal det tas hensyn til den kontrollerte partens alder og utvikling, samt til prinsippet om barnets beste (Kunnskapsdepartementet 2021).

For barn og unge kan negativ sosial kontroll ta form gjennom en autoritær oppdragelsesstil, som er preget av å kontrollere og korrigere atferd og holdninger, og å påvirke den utsatte til å adlyde ordre og kreve respekt for personer som står høyere i familiehierarkiet (bufdir.no). Negativ sosial kontroll dreier seg om påvirkning og kontroll av forhold som identitetsuttrykk, valg av venner, utdanning, kjæreste, seksuell, utroskap, kjønnsidentitet og seksuell orientering. Negativ sosial kontroll kan også handle om å kontrollere forhold som bruk av klær som ikke anses som sømmelige, uanstendig oppførsel, kontakt med personer av motsatt kjønn, og deltakelse i enkelte aktiviteter som ikke er anerkjent som anstendige (bufdir.no).

Æresrelatert vold defineres i handlingsplanen «Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold» som vold utløst av familiens eller gruppens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse. Æresrelatert vold forekommer i familier og grupper hvor individet forventes å innordne seg kollektivet, og hvor patriarkalske æresnormer står sterkt. Alle familiemedlemmene har et ansvar for at familien og gruppen har et godt rykte. Jenter og kvinner er særlig utsatt fordi familiens eller gruppens ære er knyttet til kontroll av kvinners seksualitet, og fordi uønsket adferd kan påføre hele familien eller gruppen skam (Kunnskapsdepartementet 2021).

Æresrelatert vold skiller seg fra annen vold i nære relasjoner ved at volden kan ses som legitim av familie og nettverk og være resultat av en kollektiv avgjørelse. Den utsatte kan derfor oppleve å ha få støttespillere.

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan inngå i samlebegrepet «digital vold» når den gis digitale uttryksformer. Digital vold er ikke en egen form for vold, men et begrep for ulike former for vold som skjer gjennom digitale plattformer (dinutvei.no). Digital vold kan omfatte alle former for vold og overgrep der digitale plattformer er arena for volden.

Digital teknologi gir mulighet for å spore og overvåke andre og ved hjelp av digital teknologi kan utøvere effektivt skade, skremme, forfølge, kontrollere, overvåke eller isolere personer som utsettes for digital vold (dinutvei.no).

Digital vold omfatter psykisk vold, fysisk vold, seksuell vold, negativ sosial kontroll, økonomisk vold og andre former for vold, der digitale plattformer er arenaer for vold og overgrep. Digital vold kan være trusler, ryktespredning, trakassering og stygge meldinger via nettet eller mobiltjenester. Sporing, overvåking og kontroll via mobil, sosiale medier, kamera eller andre digitale hjelpemidler i hjemmet. Avlytting og overvåking av telefon, nettbrett og PC, eller å spre, å true med å spre eller presse noen til å publisere private bilder eller annen informasjon på nettet er former for digital vold. Digital vold kan videre være å bli eksponert for seksualisert språk eller få tilsendt bilder og filmer med seksualisert eller voldelig innhold, å bli presset til å utføre seksuelle handlinger foran et kamera, direkteoverføring av overgrep på nettet, bestilling av overgrep eller digital spredning av overgrepsmateriale. Å hacke og misbruke andres konti og profiler på nettet og sosiale medier for eksempel i form av identitetstyveri eller bedrageri er også former for digital vold (dinutvei.no).

Eksisterende kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier

Det finnes få undersøkelser som omhandler det digitale aspektet og sosiale mediers rolle knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Enkelte studier berører temaet.

I en spørreundersøkelse blant ungdomsskoleelever (Hafstad og Augusti, 2019) oppgir 16 prosent at noen hjemme sjekker mobil, PC eller private eiendeler mot deres vilje. 14 prosent oppgir at noen hjemme kontrollerer deres aktivitet på sosiale medier. I disse spørsmålene var det nokså små forskjeller mellom barn av innvandrere og jevnaldrende i øvrig befolkning. Forskerne finner imidlertid andre forskjeller mellom ungdom med foreldre med ulike landbakgrunn. Blant annet svarer 28 prosent av jenter med ikke-europeiske foreldre, oppfatter at de ikke får lov av foreldrene til å ha kjæreste. Rundt 5 prosent av jentene med foreldre født i Norge eller Norden rapporterer det samme. Videre finner forskerne en sammenheng mellom opplevd kontroll fra foreldrene, og utsatthet for fysisk og psykisk vold.

En omfangsundersøkelse fra Danmark finner at det særlig er fire områder hvor ungdommer rapporterer at foreldrene utøver høy grad av negativ sosial kontroll (Følner, Johansen og Hansen, 2018). Disse områdene knyttes til valg av kjæreste, følge av foreldre eller eldre søsken på fritidsaktiviteter, kontroll av eiendeler og kontroll eller overvåking på nett og sosiale medier. Følner, Johansen og Hansen (2018) finner at syv til ni prosent av minoritetsetniske ungdommer det siste året har opplevd at familiemedlemmer har sjekket mobilen, posten, datamaskinen eller vesken deres for å kontrollere dem.

I en gjennomgang av hjelpetjenester for personer som er utsatt for negativ sosial kontroll (Leirvik, Aasland og Staver 2020), gir informantene eksempler på at negativ sosial kontroll ikke bare skjer i hjemmet, men også på andre arenaer. Familien kan for eksempel ha «representanter» på skolene som rapporterer om elever som ikke følger fastereglene under ramadan. De bruker mobiltelefonen til å filme eller ta bilde av de som utsettes for kontrollen i «avslørende» situasjoner. Det kan for eksempel handle om tett kontakt med en person av motsatt (eller samme) kjønn, feil klesdrakt eller liknende. Slike bilder kan spres til familie eller miljøer i lokalsamfunn, eller til storfamilie i opprinnelsesland.

At de unge vet at de kan bli filmet eller fotografert, er i seg selv en form for negativ sosial kontroll som begrenser deres frihet. Studien beskriver også andre funksjoner på sosiale medier som gjør at en familie kan overvåke hvor barna befinner seg, slik som kart- og

posisjonsfunksjonen på Snapchat. Disse teknologiske mulighetene har gitt nye verktøy for å kunne utøve sosial kontroll (ibid.).

Mange personer som er utsatt for negativ sosial kontroll er svært bevisste sine egne handlingsmønstre på sosiale medier, og gjør strategiske valg for å vise tilslutning til kulturelle forventninger, og kulturelle og religiøse normer. Agdal, Sakariassen og Spjeldnæs (2022) beskriver unge kvinner med innvandrerbakgrunns erfaringer med deltakelse på sosiale plattformer, i «digitale nabolag» og peker på de uklare grensene mellom det som er offentlig og privat. De unge kvinnene opplever forventninger om å passe på «ryktet» sitt og å være «privat» på bakgrunn av normer fra kulturen i opprinnelseslandet (ibid., s. 231). Kvinnene opplever negativ sosial kontroll i sosiale medier, og reduserer sin deltakelse og synlighet, og unngår et usynlig publikum, ved å holde seg til private chatgrupper med andre kvinner som er i lignende posisjoner. De forventer negative sanksjoner dersom de ikke er «private» nok og ivaretar sitt rykte. Disse sanksjonene forventes både fra de som besitter definisjonsmakt i sosiale medier blant majoriteten, men også fra miljø i for eksempel opprinnelsesland eller diaspora (ibid., 2022). Dette gjelder særlig for kvinner, da de møter betydelig flere og strengere restriksjoner enn menn (Pearce og Vitak, 2016; Mishra og Base, 2014).

Samtidig som sosiale medier kan utgjøre en trussel, gjennom å legge til rette for overvåking, kan sosiale medier også være et verktøy for å frigjøre seg fra restriksjonene de som lever under negativ sosial kontroll møter i hverdagen. Sosiale medier kan styrke frigjøring for de som føler seg begrenset av sitt samfunns normer og koder (Pearce og Vitak, 2016). Mishra og Basu (2014) beskriver at kvinner i sin studie benytter nettp profiler til å skape rom for individuelle uttrykk og «tilfredsstillelse» ved å avvise venneforespørsler i sosiale medier fra bestemte familiemedlemmer og slektninger (Mishra og Basu, 2014). De strenge sanksjonene for normbrudd krever imidlertid at brukerne av sosiale medier er mer aktive som kuratorer for sin identitet enn i mindre restriktive samfunn og kulturer. Hver enkelt som lever i æreskulturer må veie kostnadene og fordelene forbundet med bruk av sosiale medier (Pearce & Vitak, 2016).

Beveggrunner for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

For å forstå hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold arter seg digitalt og gjennom sosiale medier, er det sentralt å forstå beveggrunnene for at negativ sosial kontroll og æresrelatert vold finner sted.

En studie av foreldreskap og sosial kontroll blant innvandrere fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka finner at graden av foreldrerestriksjoner overfor ungdom og unge voksne, er nært knyttet til foreldrenes kulturelle orientering og grad av religiøsitet (Friberg og Bjørnset, 2019). Forskerne finner at jo mer foreldrene er opptatt av å bevare hjemlandets kultur, og jo mer religiøse foreldrene er, desto høyere sannsynlighet er det for at ungdommer opplever strenge foreldrerestriksjoner og negativ sosial kontroll.

Motivasjonen for å utøve kontroll og vold, kan også knyttes til komplekse forståelser av «æresystemer». Ære i denne sammenhengen handler om anseelse og rykte i «æreskulturer», der enkeltindividet ikke alene er aktør for å holde sin ære i hevd. Et individs respekt og anseelse avhenger like mye av atferd i familien og i den sosiale gruppen individet inngår i. Æren er her kollektiv (Wikan 2008) og brudd på regler og normer for ære, vil kunne slå tilbake på hele familien. I en del kulturer forstås ære videre som et forhold som kan gå i arv og knyttes også slik til familie og slekt. Negativ sosial kontroll er ofte mer utbredt i samfunn og grupper preget av kollektivism, æreskultur og patriarkalske normer (Friberg og Bjørnset 2019).

I en æreskultur er det en utbredt forståelse at familiens ære knyttet til kvinnene i familiens seksuelle atferd. Kvinner må overholde regler for sømmelighet og anstendighet og ikke bryte ærebarhetsnormene (bufdir.no). Ære er slik nært knyttet til kvinnenes kyskhed. Jenter skal ikke ha kjæreste eller seksuell omgang før ekteskapet. Gutter kan ha større

handlingsrom enn jenter, men samtidig pålegges de ansvar og forventinger om å sørge for famliens ære gjennom kontroll av kvinner i familien. For menn er ære knyttet til deres evne til å forsørge og beskytte familien, samt å ivareta familiens rykte, som avhenger av kvinnenens oppførsel. Bruk av rusmidler eller kriminelle handlinger kan videre føre til vold og sanksjoner fra foreldre eller familie for både gutter og jenter. Æresideologien er videre kjønnsnormativ og heteronormativ. LHBTIQ+-personer kan dermed også true og ødelegge familiens ære, ved at homofile menn for eksempel bryter med normene for oppfatninger av det å være en ordentlig mann.

Ære opprettholdes ved å rette seg etter familiens, gruppens eller miljøets æreskodeks, det vil si normene som avgjør hva som opprettholder ære og fører til tap av ære. Dersom æreskodeksen brytes, vil konsekvensene kunne være tap av status, negativ omtale eller latterliggjøring i det aktuelle miljøet, konflikter i familie og slekt, enda sterkere negativ sosial kontroll, utstøtelse fra familie eller miljø, isolasjon eller andre sosiale sanksjoner. Normbrudd kan tolereres så lenge bruddet ikke blir kjent utad i miljøet (bufdir.no).

Æreskulturer er her nokså enkelt og generaliserende fortalt som en «hovedfortelling» om hvordan æreskulturer kan forstås. Forenklingen overser variasjoner, kompleksitet og tilpasninger i ulike kulturer til ulike tider som også alltid vil være del av «ærespraksisene». En forenklet beskrivelse kan bidra til eksotifisering av personer med flerkulturell bakgrunn som opplever æresvold og negativ sosial kontroll, eller å forsterke stereotypiske forståelser av fenomenet.

En slik forenklet fremstilling kan likevel si noe om dominerende forståelser av kjønnsroller i enkelte sosiale grupper og samfunn. Hensikten med å gi en kort beskrivelse av æreskulturer, er å peke på noen forhold som bidrar til at negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan få et særlig slagkraftig handlingsrom på digitale plattformer og i sosiale medier. De ulike spektene ved æreskultur kan brukes som analytiske begreper eller redskaper for å forstå mer om hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold foregår og kommer til uttrykk digitalt og på sosiale digitale plattformer.

Det digitale aspektet ved negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Vi har vurdert hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan henge sammen med og forsterkes i en digital dimensjon. Vår oppfatning er at noen av aspektene ved ærestenkning blir særlig relevante i et digitalt perspektiv. Digitale plattformer tilbyr arenaer både i offentligheten og som lukkede og skjulte rom. Digitale kommunikasjonskanaler og sosiale medier utgjør en utfordring i forsøket på å ha oversikt og kontroll over utsatte personers atferd og kommunikasjon. Informasjon, meldinger, bilder og rykter kan deles anonymt og med kjent avsender, både i åpne offentlige fora og i private lukkede grupper.

Sosiale medier er en plattform der man, sett eller usett, kan inngå i relasjoner med nær sagt hvem som helst. Tilstedeværelse på digitale kanaler kan derfor i seg selv oppfattes truende for personer som er opptatt av å ha kontroll over sine familiemedlemmers atferd. Digitale handlinger, som å legge ut eller dele innlegg, bilder, eller skrive kommentarer, kan tolkes som sosiale handlinger som ikke er i tråd med idealet om ærbarhet og tilbakeholdenhet. Å nekte en person noen tilgang til sosiale medier, vil være en form for negativ sosial kontroll. Digitale plattformer representerer en arena der utsatte blir gjenstand for kontroll, overvåkning og trusler.

Fellesskapet kan bruke sanksjoner som sladder, utestengelse og ryktespredning for å håndtere reglene som ivaretar ære. Sosiale medier er arenaer der sladder, ryktespredning, utestengelse, falske bilder og beskyldninger kan florere. Både anonyme og navngitte avsendere kan bidra til informasjonsdeling som er svært uheldig for individet og familien det rammer. Svake digitale ferdigheter kan gjøre utsatte personer sårbare på disse arenaene. Videre kan trusselen om å dele innhold i seg selv være press og kontroll.

Mekanismene som opprettholder en families ære, kan være sterkere knyttet til familiens moralske offentlige *rykte*, enn til faktiske handlinger som utføres av et medlem av familien (Wikan 2008). Et viktig trekk ved æreskulturer er nettopp det at det er «de andres øyne», de andres blikk, og hva de andre vet og sier som er avgjørende. Det vil si at realiteter er underordnet ryktet og «bildet» som skapes offentlig om den utsatte, familien eller den kollektive gruppen. Æren er ikke i alle tilfeller knyttet til handling, men i antakelser og narrativet om personer. Nettopp bilder, videoer og beskrivelser om personer, er sentralt i kommunikasjon i sosiale medier. Her kan ryktet og fremstillingen av en person endres ved en deling eller en påstand. Tilstedeværelse digitalt krever derfor varsomhet. For en del ungdommer og andre som er utsatt for kontroll, kan andres øyne på deres digitale tilstedeværelse være for belastende til at de ser det som meningsfullt å være til stede på sosiale medier.

Sosiale medier er en arena for enkel spredning av både bilder og informasjon. Manipulerte bilder og uverifiserte påstander og rykter kan deles med grupper eller et større miljø, og i noen tilfeller med anonym avsender. Sosiale medier er slik en arena som gjør enkeltindividet svært sårbart, når nettopp fremstillingen og bildet som skapes av en person, er det sentrale for opprettholdelse av ære.

3 Metode og datainnsamling

Den viktigste datakilden i prosjektet har vært kvalitative intervjuer med unge personer som selv har erfaring med negativ sosial kontroll. Som et supplement til dette har vi innhentet erfaringer fra personer som gjennom sitt arbeid kjenner til målgruppen og tematikken inngående.

I prosjektet har vi også gjennomført en spørreundersøkelse. Denne har fått et begrenset antall svar, og vi bruker disse resultatene til å komplettere funn fra de kvalitative intervjuene. Videre har vi gjennomført en litteraturstudie for å identifisere relevante publikasjoner innen foreliggende forskning.

Til sammen har vi fått et rikt kvalitativt materiale som inneholder beskrivelser av karakteristika og egenskaper ved utsatte og utøvere, digitale meldingers innhold og konsekvenser av å være utsatt.

3.1 Intervjuundersøkelser

Intervjuer med minoritetsrådgivere, Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll, frivillige organisasjoner og politi

Vi startet med å gjennomføre åtte intervjuer med ulike aktører som har kjennskap til problematikken. Vi gjorde tre intervjuer med ideelle organisasjoner som har lang erfaring med arbeid knyttet til forebygging og håndtering av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, Helsingforskomiteen, Skeiv verden og Røde Kors-telefonen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Videre gjennomførte vi intervjuer med to av IMDis minoritetsrådgivere, representant for politiet som har jobbet forebyggende med æresrelatert vold og negativ sosial kontroll, en representant fra IMDis fagteam for negativ sosial kontroll, og en representant fra Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll, et nasjonalt tverrfaglig team som koordineres av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Gjennom disse intervjuene fikk vi innhentet en rekke eksempler på hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold arter seg digitalt, på nett og i sosiale medier. Intervjuene ga god innsikt i ideelle organisasjoners arbeid på feltet og i hvilken kompetanse og bistand det offentlige hjelpeapparatet tilbyr. Intervjuene ga videre et bredt og nyansert bilde av fenomenet, de utsatte, utøvere og arbeidet knyttet til forebygging og håndtering.

Intervjuer med utsatte unge

Vi har gjennomført 17 kvalitative intervjuer med unge som har vært utsatt for negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold digitalt og gjennom sosiale medier. Vi rekrutterte informantene i hovedsak gjennom samarbeid med IMDis minoritetsrådgivere. Et fåtall ble rekruttert via frivillige organisasjoner som arbeider med tematikken. Tilsvarende tok et fåtall av informantene kontakt selv gjennom rekruttering via digitale eller fysiske plakater, eller via spørreundersøkelsen, som åpnet for muligheten til å stille til intervju.

Informantene vi har snakket med er mellom 16 og 44 år. De aller fleste er i aldersgruppen 16 til 19 år. De eldste informantene i slutten av tyveårene og begynnelsen av trettiårene, ble inkludert for å gi perspektiver på digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold der den utsatte ikke bor hjemme med foreldre, og er eller har vært gift. En informant er i førtiårene. Enkelte i denne gruppen bidro også med et LHBTIQ+-perspektiv på digital negativ sosial kontroll. Intervjuene ble hovedsakelig gjennomført ved fysiske møter på skoler, i våre lokaler, eller på nøytrale møteplasser som kafeer. Et fåtall intervjuer ble gjort over telefon og som videomøte over Teams. Hvert intervju tok om lag en time.

Intervjuene ble gjennomført som semistrukturerte kvalitative intervjuer, med en forberedt intervjuguide. Intervjuene hadde en åpen og fleksibel struktur for å gi rom for informantenes beskrivelser. I intervjuene søkte vi å få fatt på hvordan informantene forstår, omtaler og gir mening til opplevelsene de forteller om. De kvalitative intervjuene med utsatte unge, tok for seg alle problemstillingene i oppdraget. De unge beskrev konkrete hendelser og opplevelser med negativ sosial kontroll, hvem som har stått bak kontrollen de har opplevd, og hvilke digitale aspekter som kan knyttes til de ulike formene for press, vold og kontroll. De utsatte beskrev videre hvordan de har oppsøkt hjelp, hva slags hjelp de har fått og ikke fått, og hvilke former for hjelp de skulle ønske hadde vært tilgjengelig for dem. Intervjuene med personer som har vært eller er utsatte for negativ sosial kontroll, ga bredere forståelse av hvem de utsatte er, og dessuten fylldige beskrivelser om personer som utøver negativ sosial kontroll, samt hvilken motivasjon som kan ligge bak det å utøve press, kontroll og vold.

Alle intervjuene ble gjort på norsk. I noen tilfeller ønsket den utsatte å ha med seg en støtteperson (minoritetsrådgiver) i intervjusituasjonen. Vi opplevde at støttepersonen bidro til å gjøre intervjusituasjonen trygg for den utsatte. Ved enkelte spørsmål kunne støttepersonen foreslå å fortelle om konkrete hendelser eller minne den utsatte på momenter de har snakket om i tidligere samtaler, som var relevante å nevne i intervjuet. Støttepersonene bidro slik til at den utsatte fikk gitt fylldigere beskrivelser. Vi benyttet tolk over telefon i ett intervju.

Metodiske begrensninger og etiske betraktninger

Premissene for oppdraget innebærer enkelte metodiske begrensninger. Informantgruppen i utredningen er avgrenset til unge personer med innvandrerbakgrunn, det vil si at de selv eller deres foreldre ikke er født i Norge. Vi har ikke innhentet erfaringer med digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold fra øvrige representanter i befolkningen, og erfaringene inkluderer ikke former for negativ sosial kontroll som forekommer i livssyns- og trossamfunn, eller negativ sosial kontroll som del av partnervold i majoritetsbefolkningen.

Etttersom vi har rekruttert via minoritetsrådgivere, har tilfanget av informanter med erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i hovedsak vært begrenset til personer som er elever ved videregående skole i alderen 16 til 18 år.

En svakhet ved studien som bør videre bør nevnes, er at vi i de kvalitative intervjuene ikke har lyktes med å rekruttere menn/gutter som informanter. Det er kun kvinner blant informantene, samt én ikke-binær. Dels skyldes dette at organisasjonene og minoritetsrådgiverne har hatt få unge menn å spørre om deltakelse. Dels skyldes det at de som er blitt spurt om å delta, har takket nei til muligheten. Denne skjevheten gjør at vi ikke har fått frem perspektiver på hvordan gutter og unge menn opplever digitale former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

I denne undersøkelsen har vi ikke intervjuet personer som kan karakteriseres som utøvere av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Beskrivelser av hvem som er utøvere og hva som kjennetegner disse personene bygger på beskrivelser av utsatte og av personell i organisasjoner, ved skoler og i politiet som er godt kjent med ulike grupper «utøvere» av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Det er problematisk å dele personer inn i kategorier av «utøvere» og «utsatte», fordi personene som rammes av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, inngår i samme «æressystem». Et enkeltindivid vil kunne være «utsatt» i noen sammenhenger og overfor noen personer, men selv være «utøver» i andre sammenhenger og overfor andre personer i sitt miljø.

Intervjuer med unge utsatte har en etisk dimensjon. Vi opplever at hendelsene og erfaringene de unge forteller om er vonde og skambelagte for dem, og i flere tilfeller forteller de om lovstridige hendelser. I rekruttering og i intervjusituasjonen har vi vektlagt

at deltakelse i intervju er frivillig, og at den unge velger hvor mye hun vil dele. Flere av informantene har vært tydelig følelsesmessig berørte når de forteller om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold fra nær familie. Vi har imidlertid opplevd at de unge har vært interesserte i å fortelle og motiverte av muligheten til å bidra til at handlingene de har vært utsatt for, kan forebygges og bekjempes i fremtiden. På ulike tidspunkt i intervjusituasjonen, samt etter at intervjuet var avsluttet, har vi sjekket ut med den unge informanten hvordan de opplevde det å fortelle. Vi har i flere tilfeller snakket med dem om hvem de har rundt seg som de kan fortsette å snakke med. I mange tilfeller har de utsatte allerede fortalt sin historie flere ganger til minoritetsrådgivere, lærere, ansatte i barnevernet eller andre i hjelpeapparatet. Vi har i tillegg kunnet informere om gratis og anonyme digitale hjelpetjenester. Alle utsatte har mottatt et gavekort på 500 kr som takk for deltakelsen.

3.2 Workshop

Vi inviterte syv minoritetsrådgivere til en workshop for å kjennskap til deres erfaringer med digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Workshopen fant sted i Probas lokaler og deltakerne kunne velge om de ville delta fysisk eller digitalt. Minoritetsrådgiverne har spisskompetanse på problemstillinger knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og æresrelatert vold blant elever og andre unge og utsatte, og arbeider tett med skoler, elever, ansatte og hjelpeapparat. Gjennom erfaringsutveksling bidro minoritetsrådgiverne med eksempler fra saker de selv har arbeidet med, som beskriver ulike former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Disse sakene har elementer av negativ sosial kontroll gjennom digitale kanaler og sosiale medier.

Et tema i workshopen var hvordan unge tar kontakt når de står i pressede situasjoner eller er redde for ryktespredning og vold. Minoritetsrådgiverne beskrev kjennetegn ved unge som tar kontakt, form på kontakten og innholdet i de konkrete sakene. De bidro med erfaringer om hvilke opplevelser de utsatte har og i hvilke digitale kanaler press og vold finner sted. Minoritetsrådgiverne beskrev videre ulike grep og metoder de kan ta i bruk for å bistå unge som opplever negativ sosial kontroll. De beskrev forhold de anser som sentrale for å kunne gi god hjelp til unge utsatte og hjelpe dem med å håndtere det de er utsatt for. Vi fikk videre innspill til hvordan transnasjonal vold og kontroll skjer digitalt. Workshopen ble også benyttet for å få innspill til utforming av spørsmål og forslag til bruk av i spørreundersøkelsen.

3.3 Spørreundersøkelse

Som en del av prosjektet har vi gjennomført en spørreundersøkelse. Formålet med spørreundersøkelsen har vært å få supplerende data om opplevelser med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i sosiale medier. Terskelen for å delta i en spørreundersøkelse kan antas å være lavere i en spørreundersøkelse enn i et personlig intervju. Med en spørreundersøkelse kunne vi nå flere personer i målgruppen, slik at flere unge fikk mulighet til å fortelle om sine erfaringer.

Spørreundersøkelsen var ikke planlagt som en tverrsnittsundersøkelse eller en bred undersøkelse basert på gjennomføring ved mange skoler. Vi har dermed ikke hatt mål om at spørreundersøkelsen skulle være representativ, eller kunne gi presise estimater om omfang av fenomenet.

Den primære metoden for rekruttering til spørreundersøkelsen har vært annonsering i sosiale medier. Vi har benyttet oss av tjenester fra synlighetsbyrået Blest til å distribuere annonsene. Et annonseutkast med tekst og bilder ble bearbeidet av Blest, som videre

utformet målrettede annonser for rekruttering av respondenter til spørreundersøkelsen via Google Ads, Facebook, Instagram og Snapchat.

I tillegg har vi fått bistand fra enkelte minoritetsrådgivere og frivillige organisasjoner til å spre informasjon om spørreundersøkelsen til aktuelle personer i målgruppen. Til dette formålet laget vi en flyer med en QR-kode til spørreskjemaet.

I tråd med oppdraget har målgruppen for spørreundersøkelsen vært unge personer med innvandrerbakgrunn, herunder LHBTIQ+-personer med innvandrerbakgrunn. I annonser og flyere har vi formulert oss slik: «Mange unge opplever å bli presset, truet eller kontrollert i sosiale medier. Rapporter viser at flerkulturell ungdom og skeive er mer utsatt enn andre. Gjelder det deg? Svar på noen spørsmål her!».

Flertallet av unge som har besvart spørreskjemaet har likevel ikke vært i målgruppen. 204 personer har svart på spørreskjemaet. Blant disse er det kun 59 personer som oppgir at de har minst en forelder som er født utenfor Vest-Europa. I utgangspunktet kunne det vært interessant å sammenligne erfaringer mellom et minoritetsutvalg og et majoritetsutvalg, men vi har vurdert at tallgrunnlaget er for tynt til å gjøre slike sammenligninger på en forsvarlig måte.

Minoritetsutvalget er altså svært lite i survey-sammenheng. I rapporten har vi valgt å bruke dette materialet som et supplement til data fra de kvalitative intervjuene. Vi rapporterer kun frekvenser og ikke prosent. Spørreskjemaet inkluderte også flere åpne spørsmål. I noen sammenhenger gjengir vi sitater fra disse svarene.

Blant de 59 respondentene er 20 personer selv innvandrere, mens 39 er født i Norge av innvandrerforeldre. Den hyppigst oppgitte landbakgrunnen er Somalia (fem respondenter), etterfulgt av Pakistan, Marokko og Kosovo (fire respondenter). 19 av respondentene oppgir en religiøs tilhørighet til islam, mens 11 oppgir en tilhørighet til kristendom. 19 personer definerer seg selv som ikke religiøse.

Aldersmessig er hovedtyngden under 18 år. 40 personer i utvalget er mellom 15 og 17 år. 14 personer er mellom 18 og 25 år, mens fem personer er mellom 25 og 35 år. Videre er hovedvekten i utvalget konsentrert i Oslo, med 37 respondenter. Ni personer oppgir at de bor i Viken, mens ingen andre fylker er representert med mer enn fire respondenter.

3.4 Litteraturstudie

Vi har støttet oss på eksisterende forskning og kunnskap for å belyse problemstillingene. Her har vi sett hen til litteratur om både negativ sosial kontroll og æresrelatert vold generelt, samt litteratur om vold, kontroll og krenkelser gjennom digitale og sosiale medier. Vi søkte etter både norske og internasjonale publikasjoner. Vi har hatt en pragmatisk tilnærming til litteraturgjennomgangen og har tatt utgangspunkt i litteratur vi har funnet i åpne datakilder, og gjennomført referanse- og siteringssøk i denne litteraturen.

Vi har benyttet åpne databaser, og har søkt å finne litteratur, herunder i både fagfellelvurdert forskning, og ikke-fagfellelvurderte rapporter (såkalt grå litteratur). Vi har søkt etter litteratur som kunne gi oss økt kunnskapsgrunnlag om erfaringer med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som utføres gjennom sosiale medier. Søket ble avgrenset til litteratur publisert fra 2010-2022. Databasen vi i hovedsak har benyttet for å finne frem til disse er Google Scholar. I tillegg har vi gjort «lokale» søk med søkeord som «sosiale medier», «facebook», «instagram», «snapchat», «social media» og «internett» i større rapporter som omhandler temaer om æresrelatert vold, negativ sosial kontroll og æreskultur, for å finne tekst som eventuelt tar opp tematikken rundt sosiale mediers mulige rolle i negativ sosial kontroll.

Treffene vi fikk på litteratursøket var svært fragmenterte, og omfattet mye litteratur som tematisk sett skilte seg fra den konkrete problemstillingen. Til slutt satt vi igjen med åtte studier vi mener gir konkrete eksempler på negativ sosial kontroll utført gjennom sosiale medier. Vi har undersøkt litteratur publisert i tidsperioden 2010-2022.

3.5 Begrensninger ved vår studie

Ikke alle former for kontroll, bruk av vold eller andre former for overgrep, vil kunne regnes som negativ sosial kontroll. Likeledes vil vold som inngår i negativ sosial kontroll, ikke alltid være æresrelatert. I vår studie har vi ikke søkt å kategorisere hendelsene informantene har fortalt om innenfor kategorier som negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, eller å avdekke hvorvidt handlingene faller innenfor det norske lov definerer som vold og trusler. Vi fremstiller negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som overordnede betegnelser basert på informantenes opplevelser og erfaringer.

Den metodiske implikasjonen av avgrensningen, er at vi ikke har sett det som vår oppgave å søke å verifisere (eller avkrefte) de mange enkelte beretningene om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som har framkommet i prosjektet. Det vil si at vi har ikke søkt å finne ut om enkelthendelser som har vært opplevd faktisk har funnet sted og hvorvidt de kan kalles negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vår oppgave har med andre ord vært å forske, ikke å etterforske, hvordan uttrykk for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold arter seg digitalt.

I vår framstilling har vi lagt vekt på informantenes opplevelser og erfaringer. Ved å bruke en relativt vid definisjon av negativ sosial kontroll som også inkluderer ulike former for vold, vil begrepet både omfatte handlinger som er ulovlige etter norsk lov og handlinger som ikke kan sies å være lovstridige (Proba 2021).

I rapporten viser vi til informantene ved å omtale dem som «unge» eller utsatte». Gjennomgående ser vi at fenomenene vi beskriver er relevante for hele gruppen av utsatte uavhengig av om de er ungdom eller unge voksne. Vi har derfor ikke oppgitt alder eller andre kjennetegn for alle eksempler og sitater. I tilfeller som beskriver unge i alderen 16 til 18 år, som opplever negativ sosial kontroll og æresrelatert vold fra foreldre, omtaler vi den utsatte som «ungdom». Når vi beskriver erfaringer som gjelder for unge voksne, eller personer som er gift, fremkommer dette av konteksten.

Vi omtaler negativ sosial kontroll som skjer gjennom digitale plattformer og på digitale kanaler som **digital negativ sosial kontroll**. Når æresrelatert vold forekommer digitalt, for eksempel gjennom drapstrusler eller deling av voldsvideoer, betegner vi det som digital æresrelatert vold.

3.6 Referansegruppe

Vi etablerte en referansegruppe tidlig i prosjektet. Referansegruppen møttes ved to anledninger i prosjektperioden.

Referansegruppen har bestått av tre minoritetsrådgivere fra IMDi, representant fra Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (Bufdir), representant fra Helsingforskomiteen, representant fra politiet, representant fra Skeiv verden, samt representant for IMDis fagteam for negativ sosial kontroll.

Formålet med referansegruppen var å samle fagpersoner med ulik ekspertise på feltet for å få innspill til blant annet intervjuguider og spørreundersøkelse, få økt fenomenforståelse og å bli oppmerksomme på kunnskapsbehov og fallgruver.

I det andre og siste referansegruppemøtet, ble momenter fra utkastet til sluttrapporten presentert og vi innhentet innspill til forslag om anbefalinger og funn. Et sentralt fokus i møtet var diskusjoner om hvilke tiltak som er aktuelle å forebygge og avdekke negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i sosiale medier.

4 De utsatte og utøvere av negativ sosial kontroll

I dette kapitlet beskriver vi utsatte og utøvere av negativ sosial kontroll. **Kapitlet er basert på intervjuer med unge med innvandrerbakgrunn og med personer som arbeider med å hjelpe personer som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.** Det er altså hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan arte seg i enkelte grupper som beskrives i kapitlet.

Å beskrive utøvere og utsatte av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, kan lett ta form som beskrivelser av menn og kvinner som henholdsvis voldsutøvere og volds ofre. Skillelinjene går imidlertid ikke mellom menn og kvinner, men kontrollen og volden rammer kvinner spesielt hardt (Wikan 2008). Kvinner bidrar til å utøve kontroll og vold, og menn, brødre og fedre stilles ofte i svært vanskelige situasjoner og tvinges til å ødelegge relasjoner til sine (ofte) kvinnelige familiemedlemmer. Videre er en fare at beskrivelsene av utøvere og utsatte fremstiller muslimer som ensbetydende med personer i æreskulturer. Det vil heller ikke være rett. Kristne, muslimer, hinduer og ikke-religiøse kan leve i pakt med æreskulturer, og personer som bekjenner seg til ulike religioner kan leve fri fra slike strukturer.

I dette kapitlet redegjør vi for hva utsatte forteller når de skal beskrive seg selv, hvem de er og hvordan de beskriver sin situasjon. Vi gjengir også hvilke forhold de vektlegger når de oppgir hva som kan være årsaker til at nettopp de har opplevd å bli utsatt for negativ sosial kontroll, og hvilke motivasjoner de opplever at utøvere kan ha. Avslutningsvis beskriver vi kort det som er kommet frem om det transnasjonale aspektet ved negativ sosial kontroll gjennom sosiale medier.

4.1 Hvem er de utsatte?

Gitt prosjektets avgrensning til unge med innvandrerbakgrunn, er dette også felles kjennetegn ved informantene vi har snakket med. Utover disse fellestrekkene har informantene ulike kjennetegn når det gjelder etnisitet, religiøs tilhørighet, sosioøkonomiske forhold, seksuell orientering, bosituasjon, familiesituasjon og interesser.

4.1.1 Bakgrunn og livssituasjon

Flere av de unge utsatte forteller at de bor alene og har brutt med familien. De har bodd alene i rundt ett til to år. Noen opplever digital negativ sosial kontroll fra familiemedlemmer selv om de har flyttet hjemmefra. En del av informantene bor fortsatt sammen med familien. Noen har flyttet hjem igjen etter å ha bodd borte en periode. Flere forteller at de og familien har flyttet flere ganger. En del av de unge har erfaring fra perioder i beredskapshjem, fosterhjem, i botilbud og på institusjon. Enkelte av informantene opplever i ulik grad negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i sin hverdag fortsatt, mens andre beskriver at situasjonen er betydelig forbedret.

Enkelte av de utsatte presiserer sin eller sine foreldres tilhørighet og landbakgrunn utenfor Norge. Andre er ikke opptatt av å nevne sin familie og foreldres opprinnelige landbakgrunn. Mange av de unge er født i Norge, men har foreldre som er født i andre land. En mindre andel av informantene er født i utlandet og har kommet til Norge i løpet av barndoms- eller ungdomstid. De unge forteller at de har familietilhørighet til land som blant annet Pakistan, Irak, Afghanistan, Syria, Libanon og Somalia. Flere forteller om at de også har familie og slekt i andre land i Vesten, som Nederland, Belgia, England og Irland. Enkelte informanter har av sikkerhetsårsaker ikke ønsket at opprinnelsesland gjengis i denne rapporten.

Noen av informantene forteller om sin fritid, hva de liker å gjøre og hva de er opptatt av. De forteller om interesse for trening, å lese bøker, sminke, og en del bruker mye tid på lekser og på å være ute sammen med venner. Noen har deltidsjobber ved siden av skole og andre leter etter en jobb. En del er opptatt av skole og å gjøre det bra på skolen. Andre forteller at de strever med å gjennomføre skolen og at de tar opp fag. Flere har holdt på å droppe ut av skolen. De som forteller at de må ta opp fag, har hatt mye fravær og vurdert å slutte på skolen, knytter dette til opplevelser de har hatt med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Flere av de unge forteller om konkrete ønsker for fremtidig utdanning og karriere, og en del ønsker å bidra til arbeid for å bedre forhold for andre unge som opplever negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Flere av de unge som er utsatt for negativ sosial kontroll beskriver sin familie som «gammeldags» og konservativ. Flere beskriver at det skiller tydelig på kjønnsroller i familien, og at døtre har mindre frihet enn sine brødre. Døtrene har oppgaver i huset og mange nevner strenge innetider etter skoletid eller tidlig på kvelden. Brødre får være lenger ute eller har ikke innetid. Noen forteller om sterk religiøsitet i familien, mens andre beskriver lojalitet overfor kulturelle tradisjoner og skikker. Det er også noen som forteller at religion ikke står sterkt i familien. I noen familier opplever de utsatte unge at det er stor forskjell på hvor tradisjonelle og religiøse de to foreldrene er.

En del har tanter, onkler, kusiner, fettere og besteforeldre i Norge, enten i samme område eller andre steder i landet. Få forteller om familierelasjoner i andre land som de har kontakt med i det daglige. Flere forteller om søsken, men få beskriver nære tillitsrelasjoner til søsken. En del beskriver rivaliserende eller ambivalente relasjoner til sine søsken. Noen beskriver at det kan handle om sjalusi utløst av at yngre søsken har fått mildere behandling av foreldre enn eldre søsken. En del søsken er gift og informantene forteller at deres søsken også har tilsvarende opplevelser som det de selv har med negativ sosial kontroll fra foreldre eller partnere.

4.1.2 Utsattes tilstedeværelse på og bruk av sosiale medier

Å være aktiv på sosiale medier er sentralt for de fleste unge, og de fleste informantene beskriver seg selv som aktive på sosiale medier. De nevner plattformene Snapchat, Tiktok og Instagram som de mest sentrale. Mange sier at de er innom plattformene jevnlig eller flere ganger om dagen. De presiserer imidlertid at de ikke pleier å legge ut innlegg, men at de bruker mye tid på å se på filmer og videoklipp på for eksempel Youtube og Tiktok. Mange forteller at de bruker mye tid på å snakke med venner på telefon eller via apper som gjør videosamtaler mulig. Facebook brukes av de fleste kun for å finne eller dele arrangementer, og en del forteller at de unngår å bruke Facebook og Instagram helt for å unngå slekt og familie som følgere. Noen forteller at de har doble profiler på Facebook, der én profil er privat og kun for personer de stoler på, og den andre er offentlig og for «syns skyld».

I intervjuer med organisasjoner som arbeider for personer som er utsatt for negativ sosial kontroll, beskrives en gruppe som er ytterligere sårbare og utsatte. Det er personer med kort botid i Norge, med lite sosialt nettverk, svake norskkunnskaper og lite digital kompetanse. Enkelte følges opp av barnevern, frivillige organisasjoner, eller andre instanser. En del har lite erfaring med bruk av sosiale medier og lite kunnskap om mulige konsekvenser av digitale handlinger. Felles for mange av disse utsatte er at de har lite trening i å ta egne valg. De som har brutt med familien, forteller om en opplevelse av å «plutselig slippe fri» på godt og vondt. Bruddet med familien gir frihet til å treffe selvstendige valg og inngå i relasjoner etter eget ønske. Friheten kan samtidig være skremmende, ved at den åpner for erfaringer der den utsatte ikke har trenging i å sette grenser eller treffe hensiktsmessige valg for seg selv.

Enkelte utsatte med kort botid og begrensede norskkunnskaper, kan ha god digital kompetanse, og bruke sosiale medier og digitale handlinger aktivt for å fri seg fra kontroll.

I hemmelighet kan en utsatt skaffe seg kontakt med personer på nett som kan hjelpe, og få seg et alternativt nettverk utenfor familien og etter hvert frigjøre seg i form av å flytte fra en voldsutøvende familie. Flere forteller om svært forsiktig opptreden på sosiale medier, falske offentlige profiler og varsomhet med hva som legges ut.

Dette er også tilfelle blant skeive utsatte personer. I enkelte tilfeller benyttes imidlertid sosiale medier for å ta et standpunkt, og aktivt synliggjøre skeiv identitet gjennom digitale kanaler. Gjennom bilde og videodeling er enkelte utsatte aktive i å promotere og demonstrere en annen virkelighet enn den «æres-kollektivet» aksepterer.

4.1.3 Faktorer og årsaker som bidrar til sårbarhet for negativ sosial kontroll

Vi har spurt de utsatte om hva som kan være årsaker til at nettopp de har opplevd å bli utsatt for negativ sosial kontroll. Enkelte av de utsatte forklarer at de opplever kontroll på samme måte som alle andre med tilsvarende landbakgrunn. En utsatt trekker frem at hennes familie kommer fra et spesifikt område som er kjent for å være svært strengt og konservativt og at det er denne tilhørigheten som gjør henne spesielt utsatt.

Flere utsatte nevner videre at det å være jente i seg selv gjør at man er utsatt for negativ sosial kontroll i enkelte miljøer. Som jente opplever flere at foreldre og familier har forventninger og legger føringer for oppførsel i nåtid og fremtid. For eksempel forteller noen utsatte om at ønsker de har hatt for fremtidig arbeid og karriere er blitt latterliggjort eller frarådet med begrunnelse i kjønn.

Det er det at jeg er jente (...). Det er sånne ting, fordi jeg er svak og all that. Men også at som kvinne er du mer utsatt for å bli voldtatt og overgrep og alt sånt.

Og, så, ja, og så var det jo fordi jeg var også muslim, før i tiden. De har skjønt at jeg ikke er muslim nå, selv om vi ikke har snakket om det. Så ja, muslimsk jente.

Andre utsatte unge trekker frem kultur og religion. I informantgruppen er det islam som spesifikt trekkes frem som årsak til at man er utsatt for negativ sosial kontroll.

De tenker du er muslimsk jente, du skal ikke ha kjæreste.

Flere trekker frem foreldres bekymring for at døtrene skal bli sett med gutter, være sammen med gutter, ta på gutter og ha sex med gutter. Flere knytter dette til deres fremtidsutsikter og muligheten til å bli godt gift.

Flere utsatte unge forteller at det å være skilt og det å være alenemor, gjør en kvinne ekstra utsatt for negativ sosial kontroll. Barn av en skilt kvinne eller alenemor, kan dermed også oppleve å være mer utsatt for negativ sosial kontroll. Fordi miljøet rundt følger nøye med på morens liv og hennes evne til å oppdra sine barn, vil også moren kunne intensivere sine forsøk på å holde kontroll og oversikt over sine barn. Det kan medføre at barna blir ekstra utsatt for negativ sosial kontroll.

En utsatt beskriver at det er mer press og kontroll som førstefødt jente i familien. Den førstefødte «går gjennom det meste og får de strengeste tiltakene», beskriver en utsatt. Kontrollen slippes noe opp i oppdragelse av yngre søstre, beskriver flere.

Flere av de utsatte setter ord på at kontrollen og overvåkingen de utsettes for, bidrar til at de får for få og begrensede arenaer til å utforske egen identitet og til å trene seg på å sette grenser. For eksempel nevnes kontakt med og relasjoner til personer av motsatt kjønn, og å oppsøke informasjon om og utforske egen seksualitet. Begrenset erfaring med sosial omgang og grensesetting, er i seg selv en faktor som bidrar til sårbarhet for de unge utsatte.

For skeive utsatte er sårbarheten ekstra tilstedeværende, i kraft av å være en minoritet i minoriteten. Å leve åpent som skeiv kan være uakseptabelt i æreskulturer. Skeive

personer med tilhørighet og bakgrunn fra enkelte land eller etniske grupper kan være spesielt utsatt fordi den negative sosiale kontrollen er særlig streng.

Flere av de unge trekker frem sin alder og den livsperioden de er i som relevant. Som unge opplever mange å være usikre og lette å påvirke. Et sterkt ønske om å bli likt og akseptert, kan bidra til at man blir sårbar for press og kontroll i sosiale medier.

En utsatt beskriver at det blant jevnaldrende er høyt press når det gjelder digital atferd. Hun peker på det å være ung som en sårbarhetsfaktor i seg selv, fordi mange unge har lite erfaring med grensesetting. Flere av de utsatte peker på usikkerhet og ønsket om å bli likt, som årsak til at de gir etter for press om for eksempel å dele bilder med personer de ikke kjenner eller stoler på.

På Snap er det ganske mye press, i hvert fall før, på ungdomsskolen, fordi da var jeg mer usikker og lettere å påvirke. (...) Da gjorde jeg litt mer enn jeg ville. Da gjorde jeg noe jeg ikke ville. Han sendte først, også ville han jeg skulle gjøre det samme.

Ville han skulle like meg. Jeg følte meg dårlig og følte på litt anger, jeg burde ikke gjort det, det følte veldig dårlig. Mange gjorde det, men ingen snakket om hvordan det egentlig følte. Det var kult i vennegjengen å sende sånne bilder.

Men det er flere ting hvor jeg kjente at jeg ikke burde skrive noe, så det er veldig mye press på sosiale medier og å skrive ting. Og spesielt når man er usikker og i en sårbar situasjon.

4.2 Personer som utøver digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

De utsatte vi har intervjuet beskriver at utøver står i en nær relasjon, men en del snakker også om et større miljø rundt som deltar i den sosiale kontrollen.

4.2.1 Egne foreldre som utøvere av negativ sosial kontroll

De fleste unge utsatte forteller at det er deres egne foreldre som utøver den negative sosiale kontrollen de opplever. I de aller fleste historiene om negativ sosial kontroll blant unge utsatte, er det enten den ene eller begge foreldrene som utøver kontrollen. De fleste vi har snakket med bor sammen med både mor og far, og i de fleste tilfellene er foreldrene i jobb. Far blir beskrevet som den som leder an kontrollen og setter føringer. I flere tilfeller blir det beskrevet en nær og fortrolig relasjon til far når den utsatte var barn, men mot ungdomsårene og puberteten, endrer relasjonen seg og blir preget av negativ sosial kontroll og overvåkning.

Som barn så tenkte jeg ikke på at dette er negativt at han kritiserer mine venner eller hvem jeg er med, han sa «jeg er pappaen din, jeg er din bestevenn, jeg tar vare på deg». Jeg merket ikke at det var problematisk, jeg merket ikke at jeg var kontrollert før jeg ble eldre, 9. – 10. klasse.

De unge beskriver at far utøver en direkte kontroll, slik som blant annet å følge med på hvem den unge er sammen med, gi strenge innetider og i noen tilfeller komme med trusler om, eller faktisk utøve fysisk vold.

Mor blir av flere beskrevet å utøve negativ sosial kontroll. I noen tilfeller er imidlertid kontrollen en støttefunksjon for far, brødre og andre i familien. Det kan for eksempel være gjennom å kjeffe, rope og gi nedlatende og stygge kommentarer til en ungdom som er tatt i å gjøre noe familien anser som galt. Det kan for eksempel handle om å oppdage kommunikasjon med en gutt eller med venner som ikke er akseptert av foreldrene. Det

kan også handle om å komme hjem for sent og etter innetider. En ung forteller at mor kunne se på vold fra far uten å gripe inn. Det er imidlertid også unge som beskriver mor som en hovedutøver av negativ sosial kontroll i familien, og at mor leser den unges meldinger på mobilen, ringer, oppsøker og til stadighet kontakter den unge. Både mødre og fedre ringer og vil at de unge skal ha stedstjenester slått på på mobiltelefonen. Noen av de unge forteller om svært høyt konfliktnivå og mye krangling og kjeft fra mor.

I flere av de utsattes historier forteller de om konflikt mellom foreldrene. De unge beskriver mye krangling mellom både foreldre og mellom søsken hjemme. Konfliktene handler om flere forhold i familierelasjonene, hvor uenighet om oppførsel og oppdragelse kan være en del av et større konfliktbilde. Noen forteller at mor ønsker å gå fra far, og at hun har gitt den unge håp om at hun skal gå, men at mor ikke har klart å gjøre dette, eller ikke har fått hjelpen hun hadde trengt for å få det til. Enkelte har forlatt foreldrene fordi de ikke orker mer. Negativ sosial kontroll er da en del av utfordringene i hjemmet de forlater. I tillegg ønsker de utsatte å distansere seg fra konflikt, vold og krangling. Enkelte forteller at de bor alene med mor og noen sier at også mor da er i en utsatt situasjon. De forteller at mor er skilt og er utsatt for press fra miljøet rundt knyttet til hvordan hun oppfører seg og oppdrar barna. Det har for noen ført til en støtte fra mor, fordi hun selv har tatt et oppgjør med press ved å skille seg og bryte med forventninger.

Flere forteller om foreldres egne kamper og traumatiske opplevelser, om vold i sin oppvekst, flukt fra krig og hvordan foreldrene har slitt med å tilpasse seg livet i et nytt land. Noen unge sier i sammenheng med dette, at de føler på at de burde være takknemlige fordi foreldrene har gitt dem muligheter i Norge som de selv ikke har hatt. De sier at foreldrene allerede har gitt dem mye, og de opplever at foreldrene har prøvd å tilpasse seg. Derfor kan det være vanskelig å be om enda mer frihet. Det er imidlertid enkelte som sier at de opplever kontrollen mot dem selv som strengere enn slik foreldrene selv har levd. Det blir fortalt at foreldrene har brutt med tradisjoner og giftet seg på tvers av religion, og enkelte unge opplever foreldrene som hyklerske som stiller andre krav til sine barn enn det foreldrene selv har måttet leve opp til.

Noen foreldre omtales som strenge og kontrollerende sammenliknet med «norske» foreldre, men at de er gjennomsnittlige sammenliknet med andre foreldre med samme bakgrunn. I et fåtall av tilfellene vi hører om i intervjuene har foreldrene mistet omsorgen for barna, blant annet på grunn av negativ sosial kontroll.

4.2.2 Søsken som utøver av negativ sosial kontroll

De fleste vi har snakket med beskriver at menn i nær relasjon og storfamilien er de som håndhever kontroll og press. Brødre blir av mange beskrevet som en som «følger med» og som er foreldrenes øyne. De kommer med trusler om straff dersom den utsatte gjør noe som er utenfor normen eller kan bringe skam over familien. Det blir for eksempel gjengitt at en bror har truet, gjennom sosiale medier, med at «jeg finner deg overalt hvis det skjer noe», for å advare om at det blir konsekvenser dersom den unge forsøker å få mer frihet.

De utsatte forteller også at brødre kan ta bilde av en søster for å dokumentere hvor hun er og hvem hun er sammen med, for så å vise dette til foreldrene. Det blir også fortalt om fysisk og psykisk vold fra brødre.

Hvis jeg krangler med mamma, blander han seg inn og sier «mamma, jeg er helt enig med deg». Det hjelper ikke så mye. (...) Jeg føler gutter med minoritetsbakgrunn, med yngre eller eldre søstre, har plikt til å passe på dem. Jeg hører ofte sånn «Jeg så søstera di ute i går kveld, søstera di gikk med en gutt i går». «Å ja, jeg må passe på hun».

Brødre bidrar til å opprettholde familiens rykte og ære, brødrene støtter foreldrene og miljøet rundt i å opprettholde dette. I enkelte tilfeller blir det beskrevet at søsken er delt i

om de støtter foreldrene eller ikke i å utøve negativ sosial kontroll. I tilfeller med omfattende psykisk og fysisk vold, har det blitt beskrevet at halvparten av familien tror på voldsutøver og tar hans side, mens den andre halvparten støtter den utsatte. Det gjelder både kvinner og menn. Det kan dermed være et komplekst nettverk av relasjoner hvor negativ sosial kontroll og press er et område for konflikt både innad i nærmeste familie, men også i utvidet familie og miljø.

Søstre blir av noen beskrevet som å medvirke til negativ sosial kontroll, ved at de avslører hemmeligheter eller gir informasjon om den utsatte unge til foreldrene eller brødrene. Flere utsatte forteller om ambivalente søskenforhold, der man ikke kan stole på at informasjon eller hemmeligheter er trygge hos et søsken. Informasjonen kan brukes mot den utsatte dersom det er strategisk. Trusler om å dele bilder nevnes av flere. Flere nevner også at de eldste søstrene i en familie, opplever strengere kontroll enn yngre søsken. For flere kan sjalusi og opplevd forskjellsbehandling føre til et ønske om å ødelegge for et yngre søskens familierelasjoner. Enkelte unge har opplevd negativ sosial kontroll fra eldre søstre. Noen forteller at de er redde for at en eldre søster skal se dem uten hijab eller se dem på skolen. Noen utsatte unge beskriver imidlertid at de er glade for at yngre søsken ikke har fått det like tøft som det de selv opplever at de har hatt det. Slik de ser det, har de gått foran og tatt det verste, og foreldrene har lært gjennom korrigerende og blitt mildere i oppdragelsen av yngre søsken.

Søsken har også hatt en rolle i å finne kandidater en utsatt skal kunne gifte seg med. Ved å lage en profil for den utsatte på datingapper, bidrar søsken til å fremstille den utsatte som en kandidat, og bidrar slik til det som kan være arenaer for tvangsekteenskap.

4.2.3 Kjæreste, ektefelle og ekspartnere som utøver av negativ sosial kontroll

Noen av de unge vi har snakket har erfaringer med kjæreste, tidligere kjæreste, ektefelle eller ekspartner som utøver av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I noen tilfeller er det unge med kjæresten som er hemmelige for familien som utøver negativ sosial kontroll overfor den unge. I andre tilfeller er den utsatte en ung voksen som opplever negativ sosial kontroll og æresrelatert vold fra ektefelle eller ekspartner. Noen beskriver fysisk vold, trusler og negativ sosial kontroll, blant annet over hvem de utsatte tilbringer tid sammen med, over klesstil eller fritidsaktiviteter. Noen unge jenter forteller at de har hatt forhold som de har skjult fra foreldre og annen familie, og at gutten i forholdet truer med å avsløre forholdet overfor familien dersom hun ikke innretter seg slik han ønsker. Dermed har han et pressmiddel og kontroll i forholdet.

Jeg hadde en kjæreste. Og han hadde alltid posisjonen min på Snap. Han visste hvor jeg bodde og han bare «Hvis jeg ser deg med en annen gutt så skal jeg komme til huset ditt og jeg skal gjøre sånn med deg og jeg skal drepe deg» og sånn. Det var skummelt.

En LHBTIQ+-person beskriver å ha giftet seg med en person av motsatt kjønn, selv om vedkommende hadde en annen seksuell orientering, og om kontroll og vold i forholdet. Ekteskapet ble inngått som et forsøk på «å bli normal», og for å innfri familiens forventninger. Blant de vi har snakket med som har vært i voldelige forhold, har ekteskapene endt i brudd eller skilsmisse. Etter brudd blir det beskrevet at kontrollen har tiltatt og blitt sterkere, ved at tidligere partner forfølger den utsatte både psykisk og fysisk, og at deler av familie deltar i hets, kontroll og press. I et tilfelle ble det også beskrevet at den utsatte ble holdt hjemme, ikke fikk bruke internett eller sosiale medier, og dermed ble isolert fra annet nettverk eller muligheter til støtte utenfra. Også i disse tilfellene blir det fortalt at det er menn i familien som håndhever kontrollen.

4.2.4 Utvidet familie og miljøet rundt som utøver av negativ sosial kontroll

Bestefar nevnes i noen av historiene som «sjef over æren», og det blir også fortalt at utvidet familie bidrar i til å utøve negativ sosial kontroll. de utsatte forteller at tanter og onkler følger med på hverandres barn, for eksempel ved å synliggjøre at de ser hva de unge legger ut i sosiale medier, og ved å kommentere på bilder på Facebook og andre sosiale medier. De unge tegner et bilde av en utvidet familie som kontinuerlig følger med på de unge i familien og hvordan de oppfører seg. Familie og slektninger kommer på besøk og ringer for å observere og stille spørsmål om de unges liv. De tar bilder og film på avstand og bringer informasjon videre til foreldre og andre både digitalt og gjennom fysiske møter.

De er hele [navn på land]-kulturen, alle som vet om meg, jeg vet ikke om så mange folk, men de vet om meg. Det er det som er skummelt. (...) Jeg kan se folk «blikker» meg, ser på meg, spesielt tanter, de er overalt [i byen] og de ser på meg med rart blikk, og da vet jeg sånn «ah, de vet hvem jeg er», og de fleste har vært hjemme hos meg. Jeg kjenner de fleste av dem. Og de kjenner folk og de kjenner foreldrene mine.

Den utvidede familien og miljøet rundt familien beskrives som at de til enhver tid følger med på hva som skjer. Noen av de utsatte uttrykker sterk forakt og frykt overfor deler av sine foreldres søsken og øvrige familie. Et nettverk av informasjon foregår rundt den unge, bestående av personer den unge kjenner til, så vel som fremmede som er tilknyttet miljøet foreldre og familie er en del av. Det er imidlertid også noen som beskriver mer liberale onkler, tanter og andre slektninger som påvirker foreldre til å gi den unge mer frihet.

4.2.5 Venner og jevnaldrende som utøvere av negativ sosial kontroll

Det varierer hvordan de unge beskriver vennemiljø og relasjoner utover egen familie. Noen sier at de ikke opplever negativ sosial kontroll fra andre på samme alder, annet enn brødre, mens en del forteller at de også opplever press fra jevnaldrende utover familien. Disse forteller at de ikke stoler på jevnaldrende med samme bakgrunn, at det er mye sladring og negativt snakk om andres atferd. De unge passer på hverandre og hvor «norsk» man «prøver å være». Noen forteller at jevnaldrende «norske» venner kan ha forventninger og antakelser om hvordan en ung utsatt skal være som «utlending», og at det kan oppleves som press og forventning til en spesifikk atferd fra enda en kant.

Flere sier at de begrenser hva de snakker om med jevnaldrende med samme bakgrunn, og at de stort sett kun snakker om skolerelaterte temaer. De unge forteller at de ikke vil dele personlige forhold eller åpne seg om hvordan de har det til andre unge med samme bakgrunn av frykt for at informasjon skal deles i miljøet. De ønsker å unngå ryktespredning om egen familie. Blant LHBTIQ+-personer blir det beskrevet at de unge unngår personer med samme landbakgrunn helt, i frykt for å bli avslørt som skeiv for egen familie. Flere unge forteller at de har doble profiler på sosiale medier, for eksempel to forskjellige Facebook-profiler, hvor en kun er for venner de stoler på og den andre for andre venner og familie.

Blant noen unge blir det fortalt at i miljøet de er en del av, blir jenter som har vært i et forhold med gutter, eller som blir sett med gutter, omtalt som horer. Det samme gjelder alenemødre. Det blir blant en del fortalt at ryktet er viktigere enn hva som faktisk skjer. Det kan for eksempel hende at foreldre og nærmeste familie kan akseptere at du har kjæreste eller at du er skeiv, så lenge det ikke blir kjent i miljøet rundt. Negativ sosial kontroll og press handler da om å holde slike forhold skjult, og være påpasselig så det ikke kommer ut og skader familiens rykte og ære.

Noen utsatte unge, og minoritetsrådgivere, beskriver at informasjon om hvordan kontroll kan gjennomføres på «trygge» måter for de som utøver kontrollen, deles i nettverk og innad i miljøer. For eksempel kan det handle om hvordan trusler og tvang overfor en utsatt, kan formidles digitalt uten at det som sendes eller kommuniseres skal kunne brukes som bevis senere. Vage meldinger og subtile beskjeder kan for eksempel benyttes for å unngå at meldinger, bilder eller samtaler lagres eller tas opp.

Det gjøres på en måte at de [utøverne] ikke kan tas for det, de er nok veldig klar over når politiet kan involveres. De er i en gråsoner i forhold til hva som blir sagt og gjort (minoritetsrådgiver).

Jevnaldrende kan dele informasjon om en spesifikk utsatt ungdom, og flere i en gruppe kan bidra til press og kontroll overfor en utsatt. Slike hendelser vil i noen tilfeller handle om negativ sosial kontroll der felles normer bidrar til å legitimere handlinger, og i andre tilfeller kunne være mobbing eller press inn i kriminelle miljøer.

4.3 Motivasjon for å utøve negativ sosial kontroll

I de utsattes beretninger om erfaringer med negativ sosial kontroll som foregår digitalt gjennom sosiale medier, nevnes flere ulike årsaker som motivasjon for å utøve negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Det varierer hvor tydelig æresbegrepet er til stede og hva som er bakenforliggende årsaker til kontrollen og volden de opplever. Hver sak er unik. I noen tilfeller kan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold fremstå som et redskap for å utøve kontroll og vold, uten at oppfatninger om ære står sterkt i den utsattes familie. Noen foreldre fremstilles av de unge utsatte som uinteresserte i kollektivets øyne, men som besatt av makt og kontrollbehov. I andre tilfeller beskrives utøvere som motivert av muligheten til å «være litt konge» innenfor sitt miljø. Motivasjon for å utøve negativ sosial kontroll kan videre handle om alliansebygging eller tilgang til goder.

I det følgende underkapitlet vil vi gjengi beskrivelser og forklaringer som de unge utsatte har oppgitt. Deres fortellinger belyser foreldre, miljøet og æresgruppens kontroll over hverandre, samtidig som den viser hvordan norsk ungdomskultur og motstridende verdier kræsjer med foreldrenes verdier.

4.3.1 De utsattes omtale av motivasjon bak negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Flere unge har fått høre at jenter er svake, jenter skal være hjemme og trenger beskyttelse. Flere beskriver foreldre som genuint er bekymret og opplever omgivelsene som farlige og at døtrene ses på som sårbare. Et gjennomgående narrativ er at kvinner og døtre bærer familiens ære. Omdreiningspunktet er i mange tilfeller kvinnelig seksualitet, kontakt med gutter og kvinners fremferd i det offentlige rom.

De utsatte forteller blant annet at jenter ikke skal bli sett med gutter, jenter skal ikke ha kjæreste, jenter skal ikke bli sett med en kjæreste, jenter skal gå noen meter unna dersom de går sammen med en gutt, og jenter som er i forhold eller har vært i forhold med en gutt ofte omtales som horer. Det er også eksempler på at foreldre kaller egne døtre for horer dersom de mistenker eller kjenner til at datteren har hatt sex.

Det er «haram» å ha kjæreste og å «prøve seg rundt», du skal rett på å gifte deg.

Når dette oppfattes som viktig for å opprettholde familiens ære, vil motivasjonen springe ut fra et ønske om å sørge for at jentene i familien nettopp ikke utfordrer normene for sosial opptreden. Flere jenter forteller at familiemedlemmer er opptatt av deres seksuell liv, om de er jomfruer, og enkelte får ikke lov å bruke tampong ved menstruasjon for å holde «jomfruhinnen» intakt.

Mamma tenker på jomfruhinnen hele tiden. Hun sier jeg ikke får bruke tampong, jeg kan ikke bruke. Hun tenker på gutter og gutter hele tiden.

Flere peker på det de opplever som et paradoks, nemlig opplevelser av både å skulle være skoleflink, selvstendig og skaffe seg god utdanning, og samtidig være hjemme, gjøre huslige oppgaver og ikke bruke for mye tid på å «tenke selv». Flere av de unge jentene forteller om fortrolige datter-far-forhold, som ved puberteten og ungdomsalder har utviklet seg til å bli kontrollerende, avhørspregede relasjoner, med mistillit og mindre kontakt.

En utsatt forklarer negativ sosial kontroll som delvis motivert i et makt og eierskapsforhold mellom datter og forelder.

Jeg tror det er det at de føler at de eier oss. «Jeg lagde deg, så du er min, jeg bestemmer». Han [far] pleide å si sånn «Jeg satte deg til verden og jeg kan ta deg ut igjen». Det er jo en dødstrussel, ikke sant. Hvis jeg gjorde noe feil, «vil du at jeg skal ta den armen? Jeg satte den her så jeg kan ta den». Hva enn jeg gjorde feil som han oppfattet hvis jeg sa noe eller tenkte for mye «skal jeg ta den tungen din?»

Flere utsatte forteller at mødrene er underordnet faren og i en del tilfeller er en bestefar over ham.

Alt måtte gjennom pappa selv om han var lite til stedet i livet mitt. Alt med skole og sånt. De har pakket meg i bobleplast siden jeg ble født.

Pappa pleide å si til mamma, «hold henne opptatt. En jente som kjeder seg er farlig, det er da de begynner å tenke». Det er mye misogyni her. Han ville jeg skulle lage mat eller sitte og brette klær, han sa jeg trener deg opp til å bli en bra husmor.

Direkte eller indirekte kommunikasjon mellom utøver og utsatt knyttet til den utsattes verdi som fremtidig ektefelle ligger ofte under mye av kontrollen. De utsatte forteller om familiebesøk som oppleves som tester og fremvisninger der de skal bevise at de er gode barn, og må svare på slektens spørsmål.

De skulle komme og jeg skulle servere te og være servitør på en måte. Det var overvåking av meg, hvordan jeg ser ut, hvor godt trent og oppdratt jeg er, det er sånn senere når du blir eldre, de velger hvem du skal gifte deg med. Jeg kommer fra en familie som står veldig høyt.

Hvis et barn eller en ungdom gjør en uakseptabel handling, vil det sette foreldrene i et dårlig lys. Foreldre kan være redde for konflikt mellom deres familier. Mange nevner bekymringen «Hva vil andre si om deg?».

Andre er redde for å bli sett på som mislykkede. På spørsmål om hva som ville skje, dersom æren svekkes, sier en ung utsatt.

Aner ikke, jeg tror ingenting, men det er det de er redd for, det er for skummelt, og det at hele samfunnet, [personer i landgruppen] som bor i Norge, vil se på ham [faren] som unsuccessful. «Han klarte ikke oppdra barnet sitt, stakkars han». Det er ikke det han vil. Han vil bli sett som en som har makt, en som klarer å kontrollere og være en mann.

Sanksjonene kan også få følger for familiens sosiale liv og anseelse. De utsatte beskriver at negative sanksjoner kan være blikk, baksnakking, utestenging og at folk ikke vil snakke med deg lenger.

Nei, føler det er en kulturell ting, det er sånn i [land], «Hva har naboen gjort i dag? I dag har de tørket klærne den veien, ikke den veien». De er opptatt av å holde alle «in check». De er den rare tanta i nabolaget som følger med på alt.

Kultur og religion som bakenforliggende driver

En del informanter forklarer at de opplever negativ sosial kontroll på bakgrunn av kultur. Andre trekker frem religion som årsak. Noen ser de to i sammenheng og enkelte peker også på overtro og bokstavtro tolkninger av Koranen.

Tydelige kjønnsroller og forventinger til menn og kvinner er fremtredende både i kultur og religionsforklaringer. Lite aksept for homofili og personer med annen tro, er også en bakgrunn for foreldres bekymring. Foreldre og miljøets frykt for at en ung person skal bli for påvirket av vestlig livsstil og bli «for norsk» er dessuten nevnt som årsak til negativ sosial kontroll. Dette gjelder også i jevnaldergrupper.

Ofte når man er flere med minoritetsbakgrunn, så er én kanskje ikke så religiøs som de andre, så blir den sett på negativ måte, baksnakket av de andre. «Du er altfor integrert, hvorfor tror du at du er norsk?» Folk blir sure fordi du integrerer deg. De sier «Hun tror hun er norsk». For mange som holder mer på tradisjoner fra hjemlandet blir negative til det, de skal passe på og baksnakke, snakke rundt, de sier til sine foreldre «hun gjør sånn og sånn» og så sier foreldre til sine venner at hun i klassen til hun gjør sånn og sånn og så går det rundt.

Flere unge utsatte forteller at de har en egen tro og at de tenker på seg selv som troende og religiøse, men at de har måttet finne egne veier og forståelser av religionen. Enkelte har brukt tid på å finne ut hva hellige tekster sier om ulike forhold de er opptatt av, og skiller dette fra praksis og tradisjoner de har opplevd hjemme.

Foreldre kan være redde for at barna skal gi slipp på tro og religiøs praksis og «gjøre ting utenfor islam». Noen bruker skremsler for å true frem atferd, som for eksempel å holde seg unna menn og å holde seg innendørs.

Hun følger det islamske, det er sagt i Koranen at du skal ikke være ute når solnedgangen er kommet ned, det er dårlig for deg, da er det mye rart som skjer i verden, kvinner skal være inne, for demoner kommer ut.

Enkelte foreldre beskrives som at de er redde for straff for å ha levd feil, enten med lidelser i helvete eller med sykdommer som kreft.

En utsatt som lever åpen som skeiv, har fått råd om å unngå personer fra samme landbakgrunn som lever liberalt. Den utsatte forklarer at på grunn av forståelser av skam og ære, kan personer som lever liberalt, og for eksempel drikker alkohol og deltar i uteliv, kunne bli motivert til å bruke vold overfor en skeiv person. Fordi den skeives «feilaktige» livsførsel er «verre» enn de liberale personenes feilaktige livsførsel, kan bruk av vold være en metode for å bøte på egen skam knyttet til livsstil for personer som opplever at de selv ikke lever i tråd med religiøse og kulturelle skikker og regler.

Regler for atferd

De unge lever i ulik grad etter en rekke regler for sosial opptreden. De utsatte forteller for eksempel om at de som ungdommer ikke har fått lov til å dra steder alene, men må ha med seg for eksempel far. Flere nevner strenge innetider, enkelte har ikke fått ta buss og tog selv. Flere forteller om at foreldre setter grenser for hvem de får lov til å ha som venner og hvem de kan være sammen med på fritiden. Dette gjelder både innad i minoritetsgruppen og blant majoritetsjevnaldrende. En utsatt forteller at hun ikke fikk lov til å være med i barnebursdager dersom det var gutter til stede. Andre har ikke fått lov til å bruke sminke, spesifikke klær som hettegensere og trange bukser, eller t-skjorte for å ikke vise armene, og får ikke gå ut uten å dekke til håret. Noen har opplevd å ikke få være med på å spille spill eller leke på lekeplassen som barn. Flere får kun snakke med jenter i telefonen, kan ikke ha guttevenner og kan ikke ta på, klemme eller håndhilse på gutter. Enkelte får ikke ha venner som er homofile, kristne eller tilhører andre religioner.

Unge LHBTIQ+-personer forteller at foreldrene ikke aksepterer at man bryter med normer for kjønn og seksualitet.

4.4 Transnasjonal digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Utøvere av negativ sosial kontroll er først og fremst omtalt som personer i nær relasjon til den utsatte og i den utsattes nære omgivelser. Det er likevel enkelte tilfeller av transnasjonal digital negativ sosial kontroll i de unge utsattes historier.

Den transnasjonale kontrollen kan utføres både av slektninger i foreldre eller familiens opprinnelsesland, eller av slektninger og familie som bor i andre vestlige land.

Telefonsamtaler på tvers av landgrenser omtales som svært vanlig i flere av de utsattes familier. Spesielt mor, omtales som å «være i telefonen hele tiden». Her utveksles informasjon om familiemedlemmer og utsatte beskriver «kontrollspørsmål» som handler om hva familiemedlemmer gjør, hvem de er sammen med og hvordan de gjør det på skolen.

Ja, bestemor ringte meg fra [vestlig land] og bare «Er det sant det jeg hører?»

Transnasjonal kontroll kan handle om at slektninger som oppholder seg i andre land, krever å være til stede digitalt i en bestemt situasjon. En aktør forteller om for eksempel digital transnasjonal tilstedeværelse under møter med offentlige instanser og ved samvær med barn, der personer i utlandet krever å være til stede digitalt med videoanrop eller telefonkontakt.

Utsatte som har hatt alvorlige erfaringer med kontroll og vold, forteller at «hele miljøet» vet det, og inkluderer da slekt og personer i miljøet også utenfor Norge.

Mamma sa at folk fra sånn Nederland, Belgia, Tyskland visste om det, men det er den ene dritt-tanten min som snitcha. En liten prat og hele verden fikk vite om det. De snakker i mobilen med hverandre med slektninger i utlandet, den og den og den, og så fikk alle vite det. Selv om jeg sa det var en hemmelighet.

Utsatte som har lagt ut innlegg i sosiale medier, forteller om slektninger i utlandet som kontakter dem enten direkte eller gjennom foreldrene, og spør «hvorfor har hun lagt ut det?» De unge forteller også at de får venneforespørsler og følgere på sine profiler i sosiale medier fra personer de ikke kjenner som viser seg å være slekt eller som tilhører «miljøet». Noen har blokkert disse følgerne fordi de opplever seg overvåket.

Trusler over digitale enheter og på digitale kanaler kan også ha et transnasjonalt aspekt ved at trusselen innebærer å bli sendt til et annet land for å leve med slekt som praktiserer en strengere forståelse av tradisjon og religion. De utsatte forteller om trusler om å bli sendt både til foreldres opprinnelsesland og til moskeskoler i vestlige land.

Enkelte utsatte har én eller begge sine foreldre i et annet vestlig land enn Norge og opplever at negativ sosial kontroll utøves digitalt. Meldinger med trusler og press kan også handle om personer i andre land som den utsatte må ta hensyn til. For eksempel et sykt søsken eller en syk besteforelder.

Et transnasjonalt fenomen flere forteller om, er venneforespørsler fra personer i utlandet som ønsker å opprette kontakt med personer i Norge med en gitt landbakgrunn. I noen tilfeller etableres kontakt og kommunikasjon. Når den unge utsatte på et tidspunkt ønsker å avslutte kontakten, kan utøveren i utlandet, bruke samtaler og eventuelle utvekslede bilder som pressmiddel til å tvinge den utsatte til å forbli i relasjonen. Trusselen handler om å dele informasjon og bilder med den utsattes familie. I enkelte tilfeller er bildene det trues med manipulerte. I tråd med æresideologiens søkelys på det rådende rykte av en

person innenfor en gruppe eller i et miljø, er imidlertid manipulerte bilder også en virkningsfull trussel som har effekt på flere utsatte. Motivasjonen til utøveren kan handle om et ønske om å opprettholde relasjonen, skaffe seg goder eller tjenester eller å motta bilder. I enkelte tilfeller kan motivasjonen være å skaffe seg en mulighet for å komme til Norge.

En utsatt forteller også om transnasjonal støtte fra skeive personer med samme landbakgrunn som følger vedkommende og uttrykker støtte gjennom sosiale medier.

4.5 Hva vil utøverne oppnå?

Vi har ikke snakket med utøvere om deres motivasjon. På et overordnet nivå kan vi antyde at utøverne søker å opprettholde sin sosiale status, eller heve sin status ved å fremstå som personer som har kontroll på sine liv, sin familie, ektefeller, kjærester eller barn. Dette vil igjen kunne gi anseelse og sosiale fordeler. I andre tilfeller er motivasjonen og utøverens mål tydeligere knyttet til personlig vinning. Noen utøvere av press og trusler beskrives som at de ønsker å true en tidligere partner til å bli i en relasjon. Andre kan ønske seg opphold i Norge.

I de konkrete situasjonene som beskriver negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier og gjennom andre digitale uttrykk, som overvåkning eller kontroll over digitale enheter, ønsker utøverne å oppnå at den utsatte innretter sin atferd slik utøveren, og i flere tilfeller kollektivet, ønsker. Konkret handler det om å overholde innetider, tilbringe fritid hjemme, holde seg unna venner og gutter som antas ha negativ påvirkning, og unngå arenaer og medier som påvirker den unge i uønsket retning.

Æresmotivert kontroll og vold må ses i sammenheng med at både utøver og utsatte er del av et sosialt fellesskap som «fanger» individene i en kollektiv vilje (Wikan 2008). Kontrollen og volden som har motivasjon i æresideologi, kan således ikke alltid kun forklares og beskrives som individuelt eller personlig motivert. Kollektivet ser familien som en enhet der hvert medlems atferd peker tilbake på familien. Presset på rett atferd rammer kvinner hardest, som tradisjonelt skal giftes ut av familien og må fremstå ærbare og tekkelige i tråd med æreskulturens ideologi om ære og skam. Sanksjonene for uønsket atferd er strenge og i enkelte tilfeller fatale. Sosialt kan det handle om ryktespredning, utestengelse og tap av status og ære. For individet kan det handle om sterk frihetsberøvelse, vold, hets og i enkelte tilfeller såkalt æresdrap.

Kontroll kan for eksempel utøves for å leve opp til foreldre eller andres normer og verdier eller for å leve opp til forventninger og tradisjoner.

Selv om æresrelatert vold er et stort problem, og en viktig del av negativ sosial kontroll, kan et for ensidig fokus på ære utelate andre mulige motiver, og dermed også andre former for negativ sosial kontroll. Andre motiver for å kontrollere atferd kan være strenge religiøse leveregler. I flere konservative religiøse miljøer, kan også det å følge regler for atferd og livsførsel følge av en trussel om brudd på familierelasjoner og å bli utestengt fra gruppen. I tillegg kan flere LHBTIQ+-personer bli utsatt for negativ sosial kontroll på bakgrunn av sterke heteronormative og kjønnskonservative verdier i familien eller omgangskretsen (Proba 2021, 18).

Motivasjon for digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Når de unge utsatte beskriver hvilke motiver som kan ligge bak utøvernes kontroll og voldshandlinger, skiller de ikke på motivasjon for kontroll og vold som utøves digitalt og andre former for negativ sosial kontroll. Personer som utøver negativ sosial kontroll og æresrelatert vold digitalt gjennom sosiale medier, kan være motivert av reelle sanksjoner og dilemmaer de står overfor. I andre tilfeller fremstår makt og kontrollbehov som motivasjon og årsak til handlingene. I enkelte av de utsattes historier fremstår utøvernes

motivasjon som preget av sårede følelser som skal hevnes. I andre tilfeller fremstår enkeltpersoner motivert av å benytte seg av et overtak og muligheter de har til å påvirke, kontrollere og presse sårbare personer uten at det er knyttet til æreskultur. Æreskultur kan imidlertid benyttes som redskap for å oppnå goder eller personlig vinning, uten at ære i seg selv er bakenforliggende motivasjon.

I flere tilfeller er imidlertid ære og frykt for familiens rykte eksplisitt uttalt og tydelig motivasjon for kontroll og æresrelatert vold overfor unge utsatte. Utøverne beskrives som redde for at deres rykte skal svekkes. Unge utsatte som forklarer motivasjon og bakgrunnen for foreldre og øvrig families negative sosiale kontroll over dem, oppgir forklaringer som knyttes til kultur, tradisjon og religion, samt narrativer om kjønnsroller og maktstrukturer i miljøet de tilhører. Motivasjonen for digital negativ sosial kontroll gjennom sosiale medier, er slik sett ikke kvalitativt annerledes enn annen negativ sosial kontroll og æresrelaterte voldshandlinger. Digitale plattformer og funksjoner blir et redskap for å utøve kontroll og vold.

4.6 Oppsummering

Beskrivelser av utøvere og utsatte for æresrelatert vold må innbefatte begge aktørgrupper som del av et system der alle individer er fanget i samme æreskultur og spiller sin rolle utfra æresideologi. De unge utsatte i vår undersøkelse lever i flere tilfeller alene og har brutt med eller har begrenset kontakt med sin familie. I saker som kommer opp på skoler og i frivillige organisasjoner er de utsatte som oftest unge kvinner. Negativ sosial kontroll og overvåkning rammer kvinner hardere enn menn. Flere utsatte forteller om familie i både Norge og utland som følger med på dem. Enkelte har erfaringer med svært konservative og voldelige familiemedlemmer. Andre forteller om strenge foreldre, men mer liberale onkler og tanter. Forhold som å være skilt, ha kort botid i Norge, ha svake språkkunnskaper eller lav digital kompetanse, bidrar til å gjøre enkeltpersoner ytterligere sårbare.

I intervjuer vi har gjort, er utøverne av negativ sosial kontroll i de fleste tilfeller de utsatte unges foreldre. I en del tilfeller nevnes også kjærester, ekskjærester, søsken og øvrig familie. Fedre fremstår som sentrale for utøvelse av kontroll, men mødre og søsken har støttefunksjoner og bidrar også til overvåkning, press og trusler. I noen tilfeller fortelles det om venner og jevnaldrende som bidrar til oppsyn og kontroll.

Årsaker og motivasjon for å utøve negativ sosial kontroll henger sammen med æresideologiens normer for hva som gir ære. Frykt for sosiale sanksjoner og tap av anseelse kan være drivere for negativ sosial kontroll. Forebyggende kontroll ser ut til å skje i utstrakt grad for å forhindre uakseptabel oppførsel. I enkelte tilfeller er ikke æresmotivet i negativ sosial kontroll tydelig. Utsatte unge peker selv på regler for atferd knyttet til kultur, religion og tradisjon når de beskriver motiver for negativ sosial kontroll.

Transnasjonal negativ sosial kontroll skjer digitalt gjennom overvåkning, bildedeling, telefon- og videoanrop, samt gjennom kontakt gjennom sosiale medier. Personer i utlandet følger med på utsatte i Norge og kan true med å dele og manipulere informasjon om kommunikasjon og bilder til de utsattes familiemedlemmer.

5 Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold som utføres gjennom sosiale medier

I dette kapitlet vil vi, basert på intervjureferater og spørreundersøkelse, beskrive digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Vi vil trekke frem eksempler på hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer til uttrykk digitalt, hvilke former kontrollen og volden tar, og hva som utgjør innholdet i slik kontroll og vold. Vi vil presentere ulike eksempler som illustrerer former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, som unge i Norge opplever, og beskrive hvordan digitale kanaler, plattformer og enheter muliggjør en lang rekke former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Vi beskriver hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommuniseres gjennom ulike digitale uttrykksformer. Vi gjengir hvilke kanaler og plattformer som benyttes og nevnes av de utsatte og andre informanter. Videre beskriver vi hvordan press og kontroll utføres gjennom kontroll over digitale enheter, kontroll over posisjon samt gjennom kontroll over kommunikasjon og uttrykksformer. Til slutt peker vi på grep de utsatte tar for å manøvrere innenfor den kontrollen de er utsatt for, for å skape handlingsrom og gjenopprette autonomi og digital kontroll over seg selv.

5.1 Plattformer og kanaler for digital kommunikasjon av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan forekomme i alle kanaler som benyttes for kommunikasjon. Sosiale medier som Snapchat, TikTok, Instagram og Facebook, er eksempler på arenaer hvor negativ sosial kontroll forekommer, gjennom uønsket deling, eller trusler om, deling av bilder eller videoer, ryktespredning, sverting, utestenging, press for å motta bilder, krevning av penger og tjenester, eller overvåkning og kontroll gjennom stedslokaliseringsfunksjoner.

Negativ sosial kontroll finner sted på ulike digitale arenaer avhengig av hvilke plattformer som er i bruk i spesifikke miljøer, vennegrupper og familier. Alle digitale plattformer for kommunikasjon kan også benyttes for å presse, true, kontrollere og utøve vold. Enkelte sosiale medier har funksjoner som bidrar til at kontroll og overvåkning er mulig.

Snapchats stedslokalisering «Snapmap» nevnes av flere i forbindelse med overvåkning eller ønske om overvåkning av utsatte. Telefon- og videoanrop skjer i tillegg til vanlig telefonanrop, gjennom plattformer og apper som Messenger, Viber, Skype, WhatsApp og Facetime.

Enkelte utsatte nevner også Twitter og Discord som arena for negativ sosial kontroll. Enkelte informanter forteller at de unngår sosiale medier som Instagram og Facebook, for ikke å legge til rette for at andre kan følge dem og se hvem de selv følger. En utsatt forteller at appen Yolo er den verste når det gjelder spredning av rykter. Appen lar avsenderen være anonym, slik at bilder og rykter kan deles uten konsekvenser for den som sender innholdet. Spill og apper med chat-funksjoner brukes også som digital arena for hets og kontroll.

Mindre åpenbare arenaer for negativ sosial kontroll, kan være digitale plattformer som har andre formål enn kommunikasjon. Eksempler på dette er betalingsappen Vipps, som også har en meldingsfunksjon der utsatte kan kontaktes. Et annet eksempel er nettbank, der foresatte eller andre personer med tilgang kan skaffe seg innsyn i transaksjoner, oppholdssteder og relasjoner. Andre eksempler er applikasjoner (apper) for

salgstjenester med meldingsfunksjoner, som for eksempel Finn, nettsider for oppslag av personinformasjon, og apper for skole-hjem dialog, som skole-appen Visma, som blant annet gir foreldre oversikt over elevers timeplan. Funksjoner ved smarttelefoner og PC, som fotokamera, filmkamera, lydopptak og nettilgang er videre verktøy som muliggjør kontroll og overvåkning.

Vi gjengir her de spesifikke applikasjonene og plattformene som har vært nevnt av informanter i datainnsamlingen. Det vil ikke si at digital negativ sosial kontroll begrenser seg til disse plattformene. Plattformene kan snarere ses som eksempler på arenaer der ulike former for negativ sosial kontroll forekommer.

Respondentene i spørreundersøkelsen er aktive brukere av sosiale medier. Blant de 59 respondentene oppgir de fleste at de bruker sosiale medier mange ganger om dagen. 11 respondenter oppgir at de begrenser seg til «noen få ganger om dagen». Det er mer varierende hvor ofte de selv poster noe på sosiale medier. 19 av respondentene oppgir at de poster sjeldnere enn en gang i uken.

De aller fleste oppgir at de bruker Snapchat, Instagram og TikTok. Med kun ett unntak oppgir alle at de bruker Snapchat. YouTube, Facebook og Messenger er også mye brukt. Det er imidlertid kun litt under halvparten som bruker Facebook. 17 av respondentene oppgir at de bruker Whatsapp.

Respondentene ble spurt om i hvilke sosiale medier de hadde opplevd uønskede hendelser. Svarene her kan vise til flere former for uønskede hendelser enn de som kan knyttes til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Snapchat er det mediet der flest oppgir å ha opplevd negative hendelser. Om lag halvparten av utvalget oppgir dette. Om lag en tredjedel av utvalget oppgir at de har opplevd uønskede hendelser på Instagram og TikTok.

5.2 Kontroll over digitale enheter

Negativ sosial kontroll muliggjøres i stor grad gjennom kontroll over de utsattes digitale enheter. Gjennom tvang, trusler og press skaffer personer som utøver kontroll seg tilgang til enheter som mobiltelefon og datamaskin, eller til apper på enhetene. Appene kan være sosiale medier der den som utøver kontroll krever tilgang til en profil eller på andre måter skaffer seg innsyn i den utsattes sosiale nettverk og kommunikasjon. Appene kan også være installert med hensikt å overvåke.

Flere ungdommer forteller om foreldre eller søskens kontroll over deres mobiltelefoner eller PC-er. Foreldre kan ta telefonen fra ungdommen eller kreve at telefonen blir gitt dem. Noen foreldre ser gjennom PC eller mobil på kvelden etter at ungdommen har lagt seg for natten. Foreldre kan ta telefonen og gå inn på apper og tjenester for å se gjennom bilder og lese meldinger. Foreldre kan videre ta mobilen til en ungdom og gi den til eldre søsken med instruks om gjennomgang av meldinger som er skrevet på norsk, som forelderen selv ikke har forutsetninger for å forstå innholdet av.

Flere ungdommer får ikke lov til å være på sosiale medier og blir begrenset i hvilke apper de får lov til å ha og bruke på sine digitale enheter. Enkelte opplever å bli nektet å bruke spesifikke sosiale medier, og begrenses i bruk av apper og kanaler gjennom kontroll av tilgang til internett i hjemmet, for eksempel gjennom personlig nettilgang for familiemedlemmer. Slik kan foreldre kontrollere og sette restriksjoner for bruk av sosiale medier.

Flere unge forteller om foreldre som insisterer på å følge sine barns profiler eller krever å få passord til innlogging for å kunne følge med på aktivitet på profilen. For eksempel kan en forelder gå inn på ungdommens Messenger-samtaler via sin egen mobiltelefon og sjekke meldinger. Meldingstjenesten i Snapchat fungerer slik at meldinger forsvinner

etter at de er lest. En ungdom vil derfor ikke alltid kunne vite om meldinger som er mottatt er lest av andre, fordi de da også vil være borte. Meldingene i Snapchat merkes synlig som åpnet og forsvinner fra chatloggen dersom man ikke aktivt lagrer dem.

En annen metode for kontroll er bruk av falske profiler som den som utøver kontroll benytter for å teste den utsatte. Den som utøver kontroll, oppretter en falsk profil og utgir seg for å være en venn eller en tilfeldig jevnaldrende som oppsøker kontakt med den utsatte. Flere opplever at foreldre og søsken vil være «venner» på sosiale medier og «følge» den utsatte for å følge med på aktivitet, ha oversikt over hva den utsatte legger ut og kommenterer, hvem som følger vedkommende og hvem vedkommende selv velger å følge. I enkelte tilfeller har foreldre sendt meldinger og SMS fra den utsattes søskens telefonnummer, og utgitt seg for å være den utsattes søsken.

Han prøvde å chatte. Men jeg kan jo legge merke til det. Norsken hans er knekt, liksom. Jeg kan se skrivefeil, ingen skriver så mye feil i hver setning. Så jeg skjønner det er pappa. Så jeg er ekstra forsiktig med hvem jeg snakker med. Veldig, veldig forsiktig.

Kommunikasjon over telefon blir også kontrollert på en rekke ulike måter. For eksempel har foreldre kunnet sjekke den utsattes anropslogg via forelderens datamaskin. Ved å slå opp numre ungdommen har ringt til, og numre som har ringt til ungdommen, skaffer foreldereren seg oversikt over hvem ungdommen har mye og mindre telefonkontakt med. Foreldre kan videre kreve at ungdommen blokkerer spesifikke kontakter, slik at vedkommende ikke skal kunne ringe eller sende SMS til ungdommen. En forelder kan også koble sin telefon opp mot den utsattes telefonnummer, slik at personer som ringer den utsatte, ender opp med å ringe til forelderens telefon og å snakke med foreldereren.

Utsatte forteller om foreldre som har brukt sin egen datamaskin til å se den utsattes aktivitet på datamaskin i sanntid, og fulgt med på digital aktivitet på den måten. Foreldereren kan slik ha oversikt når PC-en er i bruk og tidspunkter den utsatte er aktiv digitalt.

Flere ungdommer forteller om tanter og andre slektninger som følger med på plattformer som Instagram, og kommenterer en ungdoms følgere og fremstiller krav eller oppfordringer til hvem den utsatte kan og ikke kan være assosiert med digitalt.

Tanten min gikk inn på brukeren min og fant en tagget person, for eksempel en venn som er gother, og sier jeg ikke skal henge med dem. Du vet ikke hvem de er!

Utsatte unge har også opplevd kontroll fra kjærester og partnere. Slik kontroll har for eksempel vært utført ved at den utsatte tvinges til å installere en app som gjør lydopptak. Den som utfører kontrollen kan til enhver tid logge inn på appen på sin mobil og lytte til samtaler og situasjoner den utsatte ungdommen er i.

Hun slo av den appen. Og så tok det to sekunder og så ringte han henne: «hvorfor har du slått av den appen» (minoritetsrådgiver)

I spørreundersøkelsen oppgir 31 av 46 respondenter som har svart på spørsmålet, at de har opplevd at noen har konfiskert (tatt fra dem) mobilen. 12 av respondentene har opplevd at noen har kontrollert personlig innhold, på sin mobil eller PC.

Det er hovedsakelig foreldre som er delaktige når de opplever denne typen kontroll. 20 respondenter oppgir at foreldre enten har konfiskert mobilen eller kontrollert personlig innhold på mobil eller PC.

5.3 Kontroll over posisjon

Funksjoner som gir en person tilgang til en annen persons oppholdssted, muliggjør kontroll, press og trusler og bidrar til å frata den utsatte frihet og i mange tilfeller privatliv. Mange utsatte forteller om foreldres og kjæresters bekymringer over hvor den unge befinner seg og hvem de tilbringer tid sammen med, både i skoletiden og på fritiden. For overvåking over ungdommenes posisjon og oppholdssted, er oppringning på telefon det de fleste forteller om. Flere ungdommer forteller at foreldre kan ringe og spørre hvor ungdommen er, opptil flere ganger om dagen. Noen har opplevd at forelderen kan dukke opp uanmeldt på stedet ungdommen har oppgitt, som skolen eller biblioteket, for å sjekke at ungdommen har snakket sant. Noen foreldre ringer med videoanrop for å spørre hvor ungdommen er og hva de gjør, og samtidig kunne se omgivelser og hvem ungdommen er sammen med.

Flere ungdommer har opplevd at foreldre krever eller pålegger ungdommene å aktivt sette på funksjoner som oppgir deres stedslokasjon på mobiltelefon. Snapchats posisjonsfunksjon «Snapmap» nevnes av flere. Noen forteller om andre apper som foreldre installerer både på ungdommens og egen telefon for å kunne følge med på hvor de oppholder seg til enhver tid. Dersom ungdommen slår av funksjonen, oppdager forelderen det ofte raskt og ringer for å finne ut av hva som skjer og hvorfor posisjonen er utilgjengelig.

Han brukte PC-en sin på å se hva jeg gjorde på nettet og brukte mobilen sin på å finne hvor jeg var på location greier, han hadde tusen apper, det var veldig rart.

Flere ungdommer opplever at de mottar venneforespørsler fra brødre, og beskriver at motivasjonen er å skaffe seg tilgang til informasjon om hvor den utsatte unge er. Kjærester kan også kreve kontroll over posisjonen til en utsatt ungdom. Kjæresten vil dermed vite når og hvor lenge den utsatte oppholder seg hjemme eller andre steder og følge med på bevegelser den utsatte gjør. En kjæreste som aldri har vært med den utsatte hjem, kan likevel kjenne til bosted. Denne informasjonen kan brukes til å true den utsatte med at bostedet er kjent og at forholdet vil avsløres, bilder vil deles eller noe vil skje med familiemedlemmer, dersom den utsatte ikke oppfører seg i tråd med utøverens ønsker.

Flere unge forteller at de må ringe hjem umiddelbart dersom de ser at de blir forsinket fra skole eller annen aktivitet, for å gi beskjed til foreldre om hvor de er og når de kan forventes hjemme. Flere forteller om foreldre som kjenner busstider og banetider og beregner hvor lang tid det skal ta ungdommen å komme hjem etter skolen. Foreldre kan følge med på skolens timeplan og følge opp at ungdommene kommer rett hjem etter siste time.

Skjult filmkamera er også brukt av foreldre for å overvåke ungdom i eget hjem, og kontrollere at rutiner i forbindelse med bønn overholdes.

I spørreundersøkelsen svarer respondentene på om de har opplevd at noen har brukt stedstjenester til å følge med på hvor de er, mot deres vilje. 13 av de 44 respondentene som har svart på spørsmålet, forteller at de har opplevd dette én eller flere ganger. Videre er det seks respondenter som forteller at det er foreldre som har brukt stedstjenester til å følge med på hvor de er. Det er også fire respondenter som forteller at de har opplevd dette fra søsken, og fem respondenter som har opplevd dette fra kjæreste, ektefelle eller eks-kjæreste. To personer forteller at andre personer i slekten har stått bak slik overvåking.

5.4 Negativ sosial kontroll gjennom sosiale medier

I intervjuer med personer som er utsatt for negativ sosial kontroll og med personer som er engasjert i arbeid med å håndtere slik kontroll, har vi fått en lang rekke eksempler på hvordan negativ sosial kontroll foregår digitalt og gjennom sosiale medier. I det følgende vil vi oppsummere og gjengi noen eksempler på slik kontroll og vold.

Negativ sosial kontroll kretser om frykten for hva andre i et miljø skal tenke og si om familien eller medlemmer av familien. Ryktespredning og sladder er dermed både et uttrykk for negativ sosial kontroll, samtidig som trusselen om ryktespredning kan ha svært kraftfull effekt på den utsatte. Den negative sosiale kontrollen kan ta form som trusler om hva som kan skje, dersom den utsatte ikke innretter seg etter utøverens ønske.

Ungdom forteller at en måte å sende trusler på, kan være å videresende lenker til artikler eller bilder fra nettaviser, av en ulykke eller noe fælt som har skjedd med en person. Meldingen skal skape frykt og ha et indirekte budskap om at «dette kan skje med deg også».

Noen unge forteller at de har opplevd å bli truet med at bilder eller videofilmer av dem vil deles med foreldre eller andre i familie eller miljø. Bildene eller videoen skal ha et innhold som er privat, der den utsatte på en eller annen måte er eksponert. Det kan for eksempel være bilder der den utsatte ikke dekker håret, er lettkledd, avkledd eller er i en sosial setting som ikke ville være akseptert av personer i den utsattes miljø.

Flere unge jenter forteller om tidligere kjærester som har brukt psykisk og fysisk vold og truet med å spre bilder av henne dersom hun forteller om volden eller sier noe negativt til andre om kjæresten.

Vi slo opp og så sa han at «hvis du sier noe dårlig om meg, så skal jeg spre bilder av deg, jeg skal gjøre dette, jeg skal drepe lillebroren din». Sånne ting.

Videoanrop brukes også til trusler ved at den utsatte konfronteres med utøveren visuelt. Den utsatte kan få videoanrop der den som utøver kontroll og vold viser frem våpen med trusler om at dette vil brukes, dersom den utsatte ikke innretter seg.

Flere forteller at både kjærester og søsken kan true med å dele informasjon de har om en utsatt ungdoms oppførsel, venner, kjæresteforhold eller bruk av klær og sminke. For eksempel er det å true med å sende bilder til foreldre av at en jente ikke bruker hijab noe flere jenter nevner.

Informantene deler også historier om tidligere partnere som benytter sosiale medier for å sverte og spre negative rykter om den utsatte. Det kan for eksempel skje ved at den som utøver negativ sosial kontroll benytter funksjoner for «live streaming» for å spre rykter og dele negativ omtale i grupper og på plattformer der personer som kjenner den utsatte er til stede. Ekspartnere med tilgang til den utsattes digitale arenaer for familie og nettverk, kan benytte slike «private digitale grupper» til å legge ut bilder der hensikten er å ødelegge den utsattes familierelasjoner. Bildene deles som bevis på den utsattes dårlige oppførsel, i en ufordelaktig kontekst som fremstiller for eksempel klesdrakt eller sosial setting som problematisk.

Han går inn på familien min sine sider og legger ut ting, og ødelegger forholdet mellom meg og familien. Han for eksempel sendt meldinger i Facebook-meldinger, eller sender meldinger til søsknene mine og sier gå og se hva deres horesøster gjør, gå og se på henne.

Ungdommer og minoritetsrådgivere forteller om både deling av bilder og film, og frykten for at det skal skje. Deling av bilder eller film der den utsatte fremstilles i en sårbar eller utsatt situasjon, oppleves både pinlig og krenkende. De utsatte uttrykker frykt for hvem som ser bildene, både i familie og blant jevnaldrende. I enkelte tilfeller er bildene som

det trues med at vil deles, ikke ekte bilder av den utsatte, men manipulererte bilder. Den som utøver kontrollen har for eksempel tatt en bilde av den utsattes ansikt og satt det sammen med bildet av en naken kropp. Den som utøver press og kontroll, kan true med å dele uekte bilder til foreldre og familie. Den utsatte opplever sterk bekymring over at foreldrene skal se bildet og tro at det er den utsatte som er avbildet. For en del vil mistillit og manglende digital kompetanse og kunnskap om hvordan bilder kan manipuleres og endres bety at den utsattes forklaring ikke vil bli trodd.

Da begynner trusler, og jeg skal si det til faren din, og jeg skal sende bilder. Ikke sant, de påstår at de skal sende bilder som er manipulert. Da blir jenta redd for hun klarer ikke å forklare det til foreldrene at dette er manipulererte bilder, det er ikke henne. Det er ikke reelle bilder. Han photoshopper (minoritetsrådgiver).

I tilfeller der barn og unge er plassert på skjult adresse eller har flyttet ut av hjemmet, kan foreldre fortsatt være til stede «i lomma» og utøve negativ sosial kontroll og press. Noen ungdommer forteller om digital negativ sosial kontroll og trusler fra foreldre og familie gjennom video-lenker. En utsatt kan få tilsendt lenker til YouTube-filmer som visualiserer lidelsen og smerten som venter henne i helvete, dersom hun ikke oppfører seg slik foreldrene råder henne til. Filmene er innspillinger som viser mennesker som lider og blir utsatt for ulike torturmetoder, men som ikke dør, på samme måte som helvete vil bli for de som ikke er troende eller lever på feil måte.

De pleide å vise meg filmer om å brenne og å gå på pigger, du blir stukket av piggene, spikret i øynene for å ha hatt sex før ekteskapet, og blod, men du dør aldri, du lever i smerte, på YouTube. De [filmene] ligger der ennå.

Andre forteller om foreldre som har ringt og truet med å sende ungdommen til koranskole i utlandet. Flere forteller om dødstrusler fra foreldrene og søsken, om at de skal dø, at de skal bli kvalt til døde, at de kommer til å drepe dem.

Noen unge forteller om onkler og tanter som også bidrar til trusler og press. En onkel kan ringe og fortelle den utsatte at vedkommende er en skam for familien. En utsatt forteller at venninner av tanten hennes har filmet henne i byen en gang hun gikk sammen med en gutt. Filmen ble brukt mot henne med trusler om at den ville bli vist til hennes bestefar. Flere forteller om meldinger og trusler fra folk de ikke vet hvem er. I noen tilfeller viser det seg senere å være fettere eller kusiner som er avsendere. Utøverne beskrives også som «folk fra samfunnet».

Funn fra spørreundersøkelsen om trusler og trakkasering

I spørreundersøkelsen ble respondentene spurt om de hadde opplevd ulike former for trusler og trakassering på sosiale medier: «at noen har kalt meg for stygge eller hatefulle ting», «at noen har truet meg med vold», «at noen har spredt eller truet med å spre alvorlige rykter om meg», samt «at noen har delt eller truet med å dele bilde/video av meg mot min vilje».

Dette er fenomener som har en bredere forekomst enn det som kan knyttes til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Unge kan for eksempel oppleve slike hendelser som mobbing fra jevnaldrende. Dersom man opplevd slikt fra familie og slekt, er det mer nærliggende å anta at det kan være uttrykk for negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold.

Et flertall av respondentene har opplevd å bli kalt stygge eller hatefulle ting på sosiale medier. 36 respondenter oppgir dette. Trusler om vold, ryktespredning eller uønsket deling av bilder eller video er det færre av respondentene som har opplevd. Det er likevel 22 respondenter som har opplevd voldstrusler én eller flere ganger, 22 som har opplevd trusler om ryktespredning, og 19 som har opplevd trusler om deling av bilde eller video.

Respondentene som huket av for en uønsket hendelse, ble også bedt om å oppgi hvem som hadde vært delaktig i den. Her ble respondentene presentert med 14 ulike

kategorier, i tillegg til et «ønsker ikke å svare»-alternativ. Vi har her inkludert alternativer som «noen jeg går på skole med» og «noen jeg har kranglet med». Dette er alternativene som blir mest rapportert. For eksempel oppgir 12 respondenter at de har blitt kalt stygge eller hatefulle ting av noen de har kranglet med, mens 8 respondenter har opplevd at noen de går på skole med har spredt eller truet med å spre alvorlige rykter om dem.

Foreldre nevnes av tre respondenter som avsender av stygge eller hatefulle meldinger i sosiale medier, mens ingen har oppgitt foreldre som delaktige i de øvrige typene hendelser. Søskene nevnes av fem respondenter som avsender av stygge eller hatefulle meldinger. To av respondentene har opplevd at søskene har vært delaktige i trusler om vold, ryktespredning eller uønsket bildedeling. Vi hadde også med kategoriene «slekt som bor i Norge» og «slekt som bor i utlandet». Det er tre personer som oppgir at slekt i Norge har sendt stygge eller hatefulle meldinger. Videre er det en person som har opplevd at slektninger, både i Norge og i utlandet, har vært delaktig i alle fire typene trusler og trakassering på sosiale medier.

5.5 Kontroll over kommunikasjon og begrensning i digitale uttrykksformer

Digital negativ sosial kontroll handler i stor grad om å kontrollere hvem en utsatt kommuniserer med, og å forhindre eller begrense kommunikasjon med personer som anses som skadelige for den utsatte å være i kontakt med. En vanlig form for slik kontroll skjer gjennom at foreldre stadig spør ungdommen hvem de er sammen med, og hvem de snakker med. Mange av ungdommene forteller om vedvarende, gjentakende og pågående oppfordringer om å fortelle hvor de er og hvem de er med. I tillegg kan foreldrene be om å få se nummer eller navn til den personen de oppdaget at den utsatte har hatt kontakt med. Ofte handler det om at foreldrene vil sjekke at det ungdommen sier, samsvarer med digital kommunikasjon på meldinger eller i sosiale medier.

Faren min sa «ikke gå ut», han begynte å spam-ringet meg. «Hvor er du? Hva skal du der?» Jeg sa «det holder å sende én melding».

Flere ungdommer forteller at foreldre har sjekket kommunikasjonslogg gjennom anropslogg på telefonen, anropslogg på Skype eller Viber, og andre apper for telefonanrop. Videre sjekkes SMS, Messenger og andre sosiale medier uten at de utsatte har visst om det.

En ungdom forteller at hun måtte bytte bank og kontonummer, fordi forelderen hadde tilgang til hennes nettbank og gjennom den sjekket overføringer og transaksjoner mellom henne og andre personer i hennes nettverk. Foreldre kan videre ha innsyn i betalingstjenesten Vipps, og følge med på overføringer. Flere ungdommer forteller at de alltid må svare på telefon og meldinger fra foreldre eller kjæreste med en gang når de blir oppringt eller mottar en melding.

De fleste ungdommene opplever at de ikke har anledning til å legge ut bilder eller egne innlegg i sosiale medier. Dersom de skulle gjøre det, ville de få reaksjoner, bli konfrontert med hvorfor de har gjort det, og motta oppfordringer om å slette innleggene. Dersom venner eller andre personer kommenterer et innlegg den utsatte har lagt ut, vil den utsatte også måtte forholde seg til innholdet i kommentaren og hvem personen som kommenterte innlegget er. Også det å kommentere eller «like» andre personers innlegg i sosiale medier, oppleves som problematisk, risikabelt og vanskelig å gjennomføre, blant annet fordi de vet at det vil bli bemerket og konfrontert.

Den digitale kontrollen omfatter også at den utsatte på sine sosiale medier ikke fritt kan følge personer, grupper eller emneknagger de er interessert i å følge med på, uten tanke for hvordan det vil kunne fremstå eller oppfattes av andre i gitte miljøer. Noen nevner

også at de ikke opplever at de kan søke opp informasjon de trenger, eller lete etter svar på spørsmål de har, fordi de må ta høyde for at søkelogg vil spores opp i etterkant.

Så om jeg har et problem, må jeg bruke andre ting, enten mobilen til en annen person, iPad, eller internett et annet sted.

En del utsatte forteller at foreldre kan sende søsken i sitt ærend, for å hindre kommunikasjon mellom en ungdom og en person ungdommen er i kontakt med. De beskriver at foreldrene kan ringe en søster eller bror og gi dem i oppdrag å si til den utsatte ungdommen at de ikke skal ha mer kontakt med en gitt person.

5.5.1 Grep for å utfordre kontrollen

De utsatte unge vi har snakket med, er utsatte som har tatt seg frem til hjelpeapparat og fått bistand i sine saker. De er på flere vis distansert fra de mest intense erfaringene av negativ sosial kontroll og beskriver erfaringene for det meste som fortidige hendelser. En konsekvens av det kan være at de har fått hjelp til å sette ord på det de har opplevd og at det er lettere for dem å fortelle om hendelser og negativ sosial kontroll nå, enn del ville vært for noe tid tilbake. De utsatte forteller hovedsakelig om hendelser som har skjedd, og ikke om situasjoner og hendelser de står i til daglig.

Enkelte opplever likevel i noen grad negativ sosial kontroll fortsatt. Flere har tatt et oppgjør med familie og miljøet de har tilhørt og brutt kontakt med begge eller den ene forelderen. Å gjøre opprør ser ut til å være en reaksjon flere av informantene har mot negativ sosial kontroll. Det kan være handlinger som å bytte klær i smug på vei til skolen, ta valg for karriere som er mot det familien ønsker, være ute med venner og ignorere innetider, eller å flytte hjemmefra.

Løgn for å skape handlingsrom

Løgn blir en gjennomgående strategi for å skaffe handlingsrom. Når de unge som har erfaringer med negativ sosial kontroll forteller om sine opplevelser, beskriver de samtidig ofte hvordan de har håndtert og reagert på kontrollen de har vært utsatt for, og hvilke metoder de har brukt for å gjenopprette autonomi, privatliv og kontroll over eget sosialt liv.

En utsatt ungdom forteller at det å lese bøker har vært et fristed for henne, og at det også var noe foreldrene tillot henne å gjøre. Ved å bytte bokomslag på enkelte av bøkene hun leste, slapp hun å forklare eller å bli konfrontert med at hun også leste bøker foreldrene ville vært kritiske til. På samme måte finner ungdommene metoder for digital tilstedeværelse utover det utøverne av kontroll aksepterer.

Mange unge forteller at de har opprettet profiler på sosiale medier der de ikke bruker sitt ekte navn, men et anonymt navn, og der de ikke bruker et profilbilde som viser hvem de er. Flere har to profiler, der én er den offisielle som familiemedlemmer kjenner til og kan følge, og en annen er hemmelig, der den utsatte har færre følgere og i større grad opplever å kunne «være seg selv» digitalt.

Den andre [profilen] kan jeg uttrykke meg mer og sånt. Har også en bruker hvor jeg legger ut dikt og tegninger og sånt, og det er på tema med familie og vonde temaer som familien min ikke hadde skjønt.

Skjulte profiler kan også brukes for å vise støtte og for å samles om en sak i skjul. En utsatt skeiv forteller om støtte fra anonyme personer som tar kontakt digitalt.

De har ikke bilder på profilene sine, men de sier «vi er som deg».

Noen LHBTIQ+-personer forteller at de ikke kan ha noen form for ekte profil, og har dermed kun en «visningsprofil» hvor de fremstiller livet sitt helt annerledes enn det er i virkeligheten, for at familien skal tro at det er slik de lever. Det blir også fortalt at presset

de unge utsettes for gjør at de generelt er skeptiske til nye venneforespørsler og til personer som følger dem i sosiale medier. Det blir gitt eksempel på at de ikke tør å akseptere forespørsler, fordi de er redde for at det er skal være en falsk profil og at det egentlig er noen i familie eller miljøet rundt som forsøker å skaffe informasjon om den utsatte.

Noen ungdommer bor ikke lenger med sine foreldre og forteller at familien tror de lever annerledes enn de faktisk gjør. De opplever at de lever et dobbeltliv, og skjuler en del av livet for familien.

En ungdom forteller at hun er redd for å bli overvåket og derfor klistrer en lapp over kamera på PC-en sin for å være sikker på at hun ikke blir filmet eller overvåket gjennom kameraet. En annen ungdom forteller at hun må ha på posisjon og stedtjenester på mobilen for at en forelder skal vite hvor hun er. Derfor hender det at hun lar mobilen ligge for eksempel på skolen, og går til byen med venner uten mobilen. Noen ungdommer forteller at de skrur av mobilen for å unngå at foreldre skal lese meldingene deres. Andre sletter apper og laster de ned igjen daglig, for å skjule at appene er i bruk og for å unngå at kommunikasjonen overvåkes. Enkelte ungdommer har fått pålegg fra foreldre om å blokkere gitte personer slik at de ikke skal kunne ta kontakt med ungdommen. Blokkeringen kan ungdommen imidlertid slå av og på ettersom ungdommen ønsker. En ungdom forteller at hun har fått hjelp til å bytte bankkonto slik at foreldrene ikke lenger skal ha tilgang til hennes penger og transaksjoner. En ungdom forteller at hun unngår apper som viser at hun er «aktiv», for å unngå at moren skal kunne se når og hvor hun er aktiv på sosiale medier. For enkelte unge er det å la være å ha profiler på sosiale medier, en metode for å redusere arenaer der man kan overvåkes og utsettes for kontroll. For en del ungdom er mer eller mindre skjult tilstedeværelse på sosiale medier en mulighet til å bevare vennskap og sosiale relasjoner, når de ikke får lov til å være ute eller i aktivitet med venner.

5.6 Oppsummering

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold utføres digitalt og gjennom sosiale medier ved hjelp av en rekke ulike metoder. De vanligste kanalene som nevnes er Snapchat, Tiktok, Instagram, WhatsApp og andre tjenester med melding og videoanropsfunksjoner. Negativ sosial kontroll forekommer i stor grad ved å ta kontroll over utsattes digitale enheter, eller ved å skaffe seg tilgang til profiler og meldinger. Bruk av tjenester som gir stedslokasjon og overvåkning over hvor en utsatt befinner seg, er en mye brukt metode for negativ sosial kontroll. Film og bilder brukes videre for å dokumentere uakseptabel og uønsket atferd, som enten sendes familien, eller kan brukes som pressmiddel for å korrigere oppførsel. I spørreundersøkelsen fremgår det at et flertall av respondentene har opplevd å bli kalt stygge eller hatefulle ting på sosiale medier. En andel har også opplevd voldstrusler én eller flere ganger, som trusler om ryktespredning, og trusler om deling av bilde eller video. Flere utsatte forteller om negativ sosial kontroll ved deres mulighet til å uttrykke seg digitalt blir begrenset. En del unge finner frem til alternative metoder for å ha en digital tilstedeværelse, og for å omgå kontrollen, om bare for en kort tidsperiode. Hemmelige doble kontoer gir muligheter til å treffe likesinnede og få støtte. I svært mange tilfeller er løgn sentralt for å unngå og omgå negativ sosial kontroll blant de som er utsatt.

6 Konsekvenser av digital negativ sosial kontroll

I dette kapitlet redegjør vi for konsekvenser av å bli utsatt for negativ sosial kontroll. Konsekvensene av negativ sosial kontroll er mangfoldige og kan være svært omfattende og for mange av de utsatte gjennomsyrrer følgene av kontrollen så å si alle deler av livet..

De utsatte beskriver ulike forhold i sine liv som følger av at de har vært og i mange tilfeller fortsatt er utsatt for negativ sosial kontroll. De skiller ikke mellom konsekvenser av negativ sosial kontroll digitalt eller om kontrollen skjer på andre arenaer.

Vi beskriver konsekvenser som kan knyttes spesifikt til digital negativ sosial kontroll, og forhold som kan kalles for «digitale konsekvenser» av negativ sosial kontroll i starten av dette kapitlet. Deretter har vi valgt å inkludere konsekvenser av andre former for negativ sosial kontroll som de utsatte beskriver, for å presentere et helhetlig bilde av situasjonen deres. Disse konsekvensene handler blant annet om svekkede nære relasjoner, negativt selvbilde og personlig utvikling samt en del praktiske konsekvenser for hverdagen. Gjennomgående i beretningene om hvordan negativ sosial kontroll rammer de unge utsatte, er en felles opplevelse av mistillit til andre personer. I det helhetlige bildet av konsekvensene, spiller det digitale aspektet av negativ sosial kontroll kun en mindre rolle.

For LHBTIQ+-personer er en viktig konsekvens av kontroll at de kjenner seg begrenset i å leve ut og være åpen om sin kjønnsidentitet.

6.1 Konsekvenser for utsattes atferd på sosiale medier

Når foreldre overvåker sosiale medier får det konsekvenser for vennerelasjoner. Ungdommene beskriver at «connection» med vennene ble påvirket av at foreldrene ikke tillot kommunikasjon med dem på sosiale medier.

Det føles riktig å si at når de kontrollerte de sosiale mediene, så var det litt mer skadelig for meg personlig enn alt det andre. Fordi alt det andre, jeg kan at least, like, skjule det på en eller annen måte. Men jeg kan jo ikke skjule hvem jeg snakker med på mobilen hvis de skal se gjennom alt sammen hele tiden. Så smart var jeg ikke som liten.

En ungdom forteller at faren gjentatte ganger sier «Jeg vet alt, jeg har øyne overalt». Det har påvirket henne i sterk grad og hun opplever at han til enhver tid faktisk kan vite hvor hun er, og se hva hun gjør.

Muligheten til å uttrykke seg digitalt og ha en tilstedeværelse på digitale arenaer, er svært begrenset for flere. De opplever at de ikke kan bruke sitt ekte navn og de kan ikke legge ut eller dele verken egen eller andres bilder, filmer og tekst. Dersom de legger ut bilder av seg selv eller fra hendelser i sitt liv, frykter de at bildene vil bli spredd og og at de settes inn i en kontekst som fremstiller dem i et uheldig lys. På samme måte opplever de utsatte seg i mange tilfeller som ikke frie til å søke opp og lese eller se på innhold de er interesserte i. De frykter at det vil bli oppdaget og brukes mot dem eller familien deres.

Det kan være veldig kontrollerende, eller sånn som du ikke merker, men det er der hele tiden. Det er derfor jeg har valgt å ha en veldig anonym Instagram og Snapchat som ingen vet er min. Med et helt annet navn. Da risikerer jeg ikke å treffe på de menneskene jeg ikke har lyst til å treffe på. Jeg har på en måte logget meg ut av det samfunnet.

En ungdom forteller at et bilde på Instagram av et stykke bursdagskake i forbindelse med en bursdag ble et problem da en gutt i klassen kommenterte bildet med gratulasjon og bursdags-emojier som ballong, kakestykke og hjerte. Kommentaren under bildet ble

oppdaget av familiemedlemmer og den unge ble spurt ut om hvem gutten var, hva slags relasjon datteren hadde til ham og hva han hadde ment med kommentaren. Hendelsen ble tatt opp i lang tid. Den unge opplevde ikke å bli trodd på at gutten kun var en medelev.

Når jeg får en kommentar på bilde, får jeg lyst til å forsvinne, jeg håper ingen ser det. Familie, venner eller barna deres, jeg vet ikke om de viser det til sine foreldre, du begynner å ikke stole på noen av dem, og ender opp med å være skikkelig paranoid hele tida. Ender opp med å ha noia.

Ved brudd med familie må de utsatte unge blokkere personer på telefon og sosiale medier i familie og slekt som de har hatt en relasjon til. Flere beskriver det som ekkelt og ubehagelig å «blokkere folk ut av livet».

Frykten for å bli sett uten hijab, bli tatt bile av eller filmet i en situasjon som kan forvrenses til noe annet enn det den er, og fremstilles ufordelaktig for familiemedlemmer, henger over flere av de utsatte. I noen tilfeller kan trusler om spredning av bilder og film fremstilles uten at den utsatte får se materialet som angivelig skal deles, og kan ikke vite sikkert at det faktisk eksisterer.

En ungdom forteller at hun lar seg stresse av kamera på andres datamaskiner fordi hun ikke føler seg trygg på at hun ikke overvåkes gjennom det, særlig dersom hun ser et lys på maskinen.

Når folk har på kamera på PC-en sin, så tenker jeg sånn «Åh, pappa ser sikkert, creepy», så jeg har begynt å gjøre ting [dekke til kamera]. Jeg liker ikke når folk har på kamera på PC-en sin. Når det er lys, tenker jeg kanskje folk ser på, hvem vet, ikke bare pappa, da, selvfølgelig, absolutt alle mennesker, jeg liker ikke å ... Jeg foretrekker å bare klistre det og når jeg skal bruke det – som jeg aldri gjør – så bare tar jeg det av og setter på igjen. Har et ekstra øye.

Flere slår av telefonen og gjør seg utilgjengelige ved å slå av apper. Flere nevner også at de unngår å søke opp personlige ting.

En kvinne forteller om politisk engasjement hun ikke opplever at hun kan uttrykke. Hun kan ikke dele artikler eller skrive kommentarer til det hun leser og engasjerer seg i.

Jeg er redd til og med bare for å trykke på like eller dislike.

Og jeg kan ikke skrive noe der. Fordi hvis jeg skriver noe som er imot politikere i for eksempel [land], kan jeg ikke bli helt fri. Fordi de sjekker alt du skriver og hvis de ikke finner deg, så finner de familien din og de gjør alt mulig for å få dem.

Frykten for å bli overvåket gjør kommunikasjon med venner begrenset. En ungdom forteller at hun helst møter venner fysisk, og at hun er bekymret for å ha digital kommunikasjon med dem.

Men jeg liker heller å møte folk face to face, for jeg er så redd for at... Ja, just in case noen følger med, noen leser det. Og så bare holder jeg meg unna Messenger at all costs.

En ungdom er redd for at faren fortsatt har tilgang til hennes digitale enheter. Frykten for at han fortsatt overvåker henne, selv om de ikke lenger har kontakt, vedvarer.

Jeg har byttet telefonnummer og byttet alt jeg kan. Men jeg har fortsatt mistanke om at han kan se mobilen min, det er det som skremmer meg. Føler han fortsatt er.. selv når han var i fengsel, det kommer fortsatt til å følge meg og det skremmer meg, jeg kommer aldri til å bli kvitt han ut av livet mitt og det irriterer meg. Han må liksom dø for at det skal bli borte.

6.2 Konsekvenser for de utsattes nære relasjoner

6.2.1 Relasjon til foreldre

Relasjonen til de utsattes foreldre er et gjennomgående tema i de fleste intervjuene med utsatte. De utsatte beskriver høyt konfliktnivå og mye krangling hjemme, både mellom den utsatte selv og foreldre, og foreldrene imellom.

Mange av informantene har brutt med sine foreldre, har flyttet hjemmefra for å ta avstand til dem eller har blitt kastet ut av foreldrene. De forteller at disse erfaringene har vært svært vonde. En utsatt beskriver at i farens øyne er hun ikke datteren hans lenger. Flere forteller at de er lei seg for hvordan relasjonen til foreldrene er blitt, at de er bekymret for foreldrene og at det er vondt å stå på avstand og se foreldrene ødelegge sine egne liv og relasjonene til sine barn.

Gjensidige løgner

Løgn og falske historier mellom ungdom og foreldre er gjennomgående i beskrivelsene av hverdagen med negativ sosial kontroll. Mange av ungdommene forteller at de må lyve til foreldrene for å få gjort dagligdagse aktiviteter som skolearbeid sammen med venner eller for å møte noen etter skoletid.

Savn etter åpenhet og nærhet

Å unnlate å si sannheten er også knyttet til et savn etter å kunne dele mer og være åpen med familien. Flere unge uttrykker en sorg over ikke å kunne fortelle om forelskelser, problemer med gutter eller venner, og å få råd og trøst fra foreldre. Flere forteller at vanlige samtaler mellom barn og forelder er vanskelige eller umulige. Utsatte skeive unge forteller at de ikke kan fortelle om kjærlighetsforhold som er viktige for dem til foreldre, fordi de vet at de ikke vil få aksept. De opplever at de må lyve om seksuell orientering og livsførsel for å opprettholde relasjoner til familiemedlemmer de bryr seg om.

Foreldrene spiller på dårlig samvittighet for å påvirke sine døtres handlinger. Dersom en ungdom har gjort uakseptable handlinger i foreldrenes øyne, vil de forsøke å gi ungdommen dårlig samvittighet og skyldfølelse for det de har gjort. Slike uakseptable handlinger kan for eksempel handle om å legge ut et bilde i sosiale medier, dele informasjon med skole eller offentlig hjelpeapparat om hvordan situasjonen er hjemme, eller at de unge ytrer ønske om å flytte hjemmefra.

Åja du liker ikke foreldrene dine, du vil ikke være med oss. Hvis vi dør den dagen er du ikke der.

Du sårer din mamma, du sårer din familie, du ødelegger for familien.

En ungdom beskriver det som foreldrenes guilt tripping: «Jeg får vondt, du sårer meg, hvorfor har du lagt ut dette, det får deg til å se ut som det her. Slett det». Selv om det kan være et bilde av en kopp kaffe med en bok, så er det feil fordi noen kan tenke det her om deg.

Trusler fra foreldre

En del av ungdommene opplever å få grove trusler av sine foreldre. Disse kan handle om vold, å bli sendt vekk til utlandet, at de vil få en dårlig fremtid, eller at de vil lide i helvete. For mange oppleves det usikkert hva som er reelle trusler og hva som kun er virkemidler og skremsel for å korrigere ungdommens oppførsel. Noen har opplevd å få trusler dersom de forteller noe om kontrollen, og blitt straffet med vold og trekk fra konto. En har blitt bestukket med penger for å ikke si noe til barnevernet om farens overvåkning.

Utsatte beskriver at de må bære familiens ære og at de står som ansvarlige for familiens skam dersom negativ omtale spres om et familiemedlem eller om hele familien. De kan bli oppringt med beskjed om at de bør skamme seg, oppleve skriking og kjefting, nedsettende omtale, beskyldninger og de opplever at de må forklare seg overfor både foreldre og øvrig familie om valg de har tatt. De utsatte beskriver det som et tungt press og ansvar.

6.2.2 Konsekvenser for relasjoner til søsken

I mange av historiene om negativ sosial kontroll er søsken også sentrale. Søsknene kan være utsatte selv, og samtidig bidra til press og kontroll overfor sine søsken. Mange søskenforhold beskrives som preget av gjensidig mistenksomhet. I en del tilfeller beskrives det at søsknene handler på foreldrenes vegne, og at de må bidra med trusler og til å skremme den utsatte. Flere utsatte forteller at de og søsknene trekkes inn i foreldrenes konflikter. En skeiv utsatt forteller at søsken har tatt totalt avstand og brutt kontakten med vedkommende.

6.2.3 Konsekvenser for den utsattes vennskap

Vennskap er helt sentralt i historiene om negativ sosial kontroll. Venner er avgjørende for støtte og pådrivere for å skaffe hjelp i en del tilfeller. I andre historier er vennskap preget av at den utsatte ikke kan være åpen overfor venner om hva de opplever hjemme, og noen har opplevd å miste venner fordi de ikke får lov til å delta på aktiviteter og treff utenom skolen. Flere må lyve til venner for å komme unna sosialt vanskelige situasjoner der de opplever å ikke kunne fortelle sannheten om forholdene de lever under.

Ja når jeg ikke har fått lov til å være med på ting mange ganger, da blir det sånn «Hvorfor har du aldri lyst til å være med på ting? Vil du ikke være med på ting? Vi syns det er dårlig gjort at du aldri gidder å være med oss». Og så er det ikke det at jeg ikke vil være med, men hvis jeg blir med, får jeg bare kjeft, og da er det bedre for meg å sitte hjemme. Det kan jeg ikke si til dem, at jeg ikke kan være med ut og trene kl. 22 for eksempel, for det får jeg ikke lov til. Så det førte til at på ungdomsskolen sluttet jeg å bli invitert til ting. Det var ikke så gøy. Men jeg skjønner at de ikke ville invitere meg til ting når jeg aldri kom.

Noen utsatte forteller at de kan fortelle venner om det de opplever, men at de likevel holder tilbake, fordi de ikke ønsker å være en venn som alltid har «noe dårlig å bære på». Aktiviteter med venner har ikke blitt akseptert og de utsatte blir holdt unna sosiale sammenkomster som andre jevnaldrende deltar på. Det kan handle om trening, overnatting, treff i byen eller hjemme hos venner, eller markeringer i tilknytning til høytider.

Jeg har aldri vært med på halloween og jul, har aldri feiret halloween eller jul, ikke fått lov til å gå ut og sagt knask eller knep, eller fått godteri, det har vært som helvete hele tiden.

Flere nevner også at de syns det er vanskelig å knytte seg til venner og å holde kontakt, fordi de er redde for at vennskapet skal avsluttes eller ødelegges av foreldrene.

Ja, og så har jeg også blitt veldig sånn sosialt rar, in the sense that, jeg er jo veldig sånn vennlig og happy og jeg kan bli veldig fort close med noen. Men i det sekundet jeg blir for close, så slutter jeg å være venner med dem, fordi jeg tenker at nå kommer foreldrene mine til å ødelegge det igjen. Eller, før var det det, men nå er det mer sånn, nå som jeg er så vant til at vennskap blir ødelagt, så vil jeg liksom bare ødelegge dem før jeg... For da har jeg kontroll over at det skjer og hvordan det skjer og all that. Og det er jo ganske bæsj, for jeg har jo mista kontakten med folk jeg faktisk er veldig glad i. Og nå kan jeg ikke kontakte dem

igjen. For nå har det gått så lang tid, og jeg har sikker såra dem på like, flere enn en måte. Jeg er sikker på at hvis foreldrene mine ikke hadde fucka meg opp så mye som barn når det gjaldt sånn, så hadde jeg sikkert vært mye mer healthy socially.

Noen ungdommer forteller at de blir usikre på årsaken til at venner er snille og at de ofte lurer på om vennene virkelig er glade i dem. En ung kvinne forteller at hun nesten ikke har kontakt med venner lenger på grunn av ryktespredningen hun har vært utsatt for.

Enkelte ungdommer forteller at foreldrene har gjort det vanskelig for dem å vite hvilke venner det er greit at de er sammen med. Noen foreldre snakker nedsettende om ungdommenes venner og hevder at de har negativ innvirkning på dem, selv om de ikke har kjennskap til vennene.

Og han hater vennene mine. Han hater ordet venner. Er som han bare skulle ha meg for seg selv.

Blant LHBTIQ+-personer blir det fortalt at mistanke om at den unge var lesbisk førte til kontroll også av vennskskapsrelasjoner av samme kjønn. Det blir fortalt at foreldre ønsket at døra til rommet skulle stå åpen når venninner var besøk, og at den unge fikk kontrollspørsmål om tidsbruk med enkelte venninner.

6.2.4 Konsekvenser for utsattes relasjoner til menn, kvinner og partnere

I de fleste historiene om negativ sosial kontroll har frykten for jenters relasjoner til gutter vært sentral. Forhold holdes hemmelig og skjult fra foreldre og familie.

Gutten i disse relasjonene beskrives i flere tilfeller også som kontrollerende overfor jenta og redd for at hun skal treffe andre gutter. Det er også en frykt at andre gutter skal se på jenta. Noen utsatte forteller at enkelte gutter kan ønske at jenta holder seg hjemme, for ikke å gjøre seg synlig for andre gutter.

Noen [gutter] er sånn «ikke gå på skole for meg». Noen gutter er redd for at andre skal se på deg.

En ungdom forteller at hun har lagt merke til at hun og andre som opplever å bli utsatt for negativ sosial kontroll utvikler seg i to retninger når det gjelder relasjoner til menn.

Vi blir enten veldig tøffe eller veldig hyggelige. Det former oss til at vi ikke har så mye tillit til folk og spesielt menn – uten å «hating on men», det er ikke sånn, det er opplevelsene våre og hvordan – altså enten blir du hyperseksualisert, eller så blir du det motsatte, hvor du føler at du «owe» til menn det, for at du føler at du kan bli elsket.

Hun beskriver ytterpunkter og beskriver på den ene siden en tilbøyelighet til å inngå i relasjoner med menn som selv ligner utøveren av kontroll, som også er kontrollerende. På den andre siden observerer hun tendensen til å ta «helt avstand» og holde seg unna relasjoner til menn. Den samme følelsen av utrygghet og ustabilitet kan føre til to ulike utfall, forklarer hun.

En ungdom har opplevd kontroll og konflikt fra mor, og har en annen erfaring når det gjelder relasjon og kommunikasjon med ulike kjønn.

Jeg lytter veldig godt på måten pappa snakker på, han formidler på god måte. Med mamma er det mye misforståelser miskommunikasjon. Men jeg kan lytte til det pappa sier, jeg klarer å lytte. Jeg klarer å lytte til menn. Jeg kan lytte til damer også, men de er dårlig til å kommunisere, det er mye drama. Det er mindre drama med menn. De snakker på god og høflig måte. Mamma snakker på dårlig måte, det blir alltid konflikt.

6.2.5 Konsekvenser for andre relasjoner

Øvrig familie og slekt

En ungdom forteller at hun opplever å ha mistet hele familien:

Jeg tenker på at jeg skulle ønske det var annerledes. Jeg har mistet hele min familie, jeg har ikke familie. Jeg har bare meg selv, det er bare sånn det er, det må jeg leve med. Jeg er alene. Ikke fordi jeg har gjort noe galt, jeg har bare valgt å være menneske.

En annen ungdom forteller at hun hater hele familien på farens side.

Noen av de unge beskriver familiebesøk som en arena for negativ sosial kontroll, der besøket er en form for overvåkning og vurdering av hverandre, og av hvordan man fremstår.

Personer i miljøet

Flere ungdommer beskriver at det er vanskelig å ha relasjoner til andre jevnaldrende i miljøet av frykt for at de vil komme til å dele informasjon med sin familie eller i miljøet, som vil få den utsattes familie til å fremstå dårlig. Noen opplever også at det kan være vanskelig å unngå å fornærme noen dersom man ytrer seg kritisk til tradisjoner eller religion.

«Nordmenn» og fremmede

En kvinne forteller at kontrollen og overvåkingen hun har opplevd, har gjort det vanskelig for henne å stole på nye mennesker, også de som ikke har samme landbakgrunn.

På grunn av bakgrunnen har det blitt vanskelig å bli kjent med nye mennesker her i Norge, fordi når jeg prøver å sende melding eller legge det på Facebook, så blir jeg bare negativ, fordi jeg ikke stoler på nye mennesker som vil bli kjent med meg, jeg kjenner ikke de, får masse tanker om hvorfor de vil bli kjent med meg. Hva kan de si og hvorfor sier de det.

En ungdom forklarer hvordan hun ser ulikheter i en oppvekst som hennes, til forskjell fra oppvekst i det hun kaller norsk kultur.

I norsk kultur er man ganske strenge når barna er små, og så blir man mindre og mindre strenge, de får mer og mer frihet. Men i mange kulturer er det omvendt, de er veldig frie som barn, men så bli de strengere og strengere etter hvert, for nå er de voksne og nå må de stramme seg. Så det er derfor det er mye mistrust blant innvandrere mot etnisk norske folk, fordi de har vokst opp helt forskjellig. Så da blir det mye miscommunication og tension mellom dem.

6.3 Konsekvenser for personlig selvbylde og utvikling

Mange av de unge utsatte forteller at de har bukt tid på å forstå at det de har opplevd er galt, ulovlig og skadelig. De beskriver at de som barn og unge tenåringer har tenkt på foreldrene som strenge og at de har blitt vant til kontrollen. De sier at de ikke har hatt ord og begreper for å forstå eller formidle erfaringene sine verken for seg selv eller til andre. Noen beskriver følelsen av å bli tvunget til å bli voksen fort, og at de ikke har hatt en barndom slik andre har. Det knytter de både til mange oppgaver hjemme, men også liten frihet til lek og fritid med venner. De opplever at de har måttet skjule hvordan de har hatt det. Flere beskriver opplevelsen av å ha øyne på seg til enhver tid, at folk man ikke vet

hvem er og som man ikke kjenner, følger med på deg og vet hvem du er. Det har ført til at de selv også må ha «et ekstra øye», at de følger med på folk rundt seg, og raskt blir mistenksomme.

Noen forteller at de også er blitt vant til både fysisk og psykisk vold, og at de har vært utsatt for mye av foreldres krangling. En ungdom forteller at hun etter å ha lært om hva negativ sosial kontroll er, føler tilhørighet til «noe man ikke har så lyst til å føle tilhørighet til». Hun ser at andres blick på henne er blitt en del av sosialiseringen.

Jeg liker å bruke den fletten [som metafor], det blir fletta inn i meg som menneske, det er som en sosialisering fra vi er barn.

Flere trekker frem begrensningene de har opplevd som hindre for utvikling av handlingskompetanse. De mangler erfaringer fra sosiale situasjoner fordi de holdes unna gitte sosiale situasjoner og mister muligheten til å håndtere situasjoner som for eksempel tilnærmelser fra gutter.

Men, like, du kan jo ikke holde meg fra å dra til byen på dagtid med en stor gruppe venner fordi du er redd for at en eller annen dumbass skal ta på rumpa mi. It's like, it's gonna happen, uansett om du stopper meg eller ikke. Problemet er bare at nå lar du meg ikke lære meg hva jeg skal gjøre. Jeg vil liksom ikke finne ut av hvordan jeg skal beskytte meg selv når jeg er 25, liksom.

Ungdommene beskriver at de på ulike måter opplever seg hindret i å utforske sin egen identitet og at de har blitt begrenset i sin søken etter informasjon om temaer de er interessert i. Dette gjelder særlig temaer knyttet til sex, pubertet og seksualitet. De unge beskriver at kontrollen de opplever tok til eller begynte da de fikk mensene, eller da de begynte på ungdomsskolen og videregående. Flere sier også at foreldrenes største frykt er knyttet til deres seksuelle relasjoner.

Sex og seksualitet var veldig forbudt i mitt tidligere liv.

En ungdom beskriver farens reaksjon da han oppdaget datterens forsøk på å skaffe seg informasjon om sex.

Han mente jeg var en crazy person, men jeg var ikke det, jeg gjorde ingenting galt. Ja, jeg søkte opp porno én gang i femte klasse fordi guttene ba meg søke det. Etter det han har hatt mistanke om at jeg ser på det hele tiden. Det gir ikke mening, skjønner du ikke at jeg bare prøvde for å se? Jeg ville finne ut hva det var, «porno», for alle gutta snakka om det. Jeg ville sagt at jeg utforsket ting, ville utforske ting, men jeg fikk ikke lov til å utforske ting, så jeg måtte gjøre det på den vanskelige måten.

De unge påpeker at kontrollen de utsettes for fratrukker dem muligheten til å skaffe seg kunnskap om samhandling, grenser og egen identitet og seksualitet.

Konsekvenser av religiøse argumenter

Skeive personer beskriver også konsekvenser knyttet til religion og tro. For skeive personer og i særlig grad de som lever åpent, er det svært vanlig å oppleve hets og trusler. Utsatte nevner konsekvenser som brudd med familie, slekt og en hel sosial og kulturell gruppe. Tapet medfører sterk ensomhetsfølelse og manglende tilgang til viktig sosialt nettverk. Religiøse begrunnelser kan videre brukes for å legitimere at utsatte blir gjort arveløse og mister tilgang til materielle verdier. Videre kan også den utsattes familiemedlemmer oppleve konsekvenser, fordi den utsatte har påført familien skam gjennom sine handlinger og livsstil. En utsatt forteller om familiemedlemmer som må isolere seg, og ikke lenger kan treffe venner ute, på grunn av den utsattes valg og handlinger. I tråd med tolkninger av religiøse skrifter, opplever også skeive utsatte at noen mener de bør dø fordi de sprer den «skeive sykdommen». Trusler om drapsmetoder og oppfordringer til andre i gruppen som befinner seg i nærheten om å ta

ansvar for drap, inngår i konsekvensene den utsatte kan oppleve. Fordi dødstrusler er reelt i enkelte miljøer, er det å innrømme eller vise at man er skeiv, svært risikabelt, oppgir enkelte utsatte.

6.3.1 Emosjonelle reaksjoner

Informantene bruker en del ord og begreper for å beskrive de emosjonelle konsekvensene de opplever når de beskriver hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har påvirket dem mens det har pågått og i ettertid. Vi har samlet ordene de utsatte har brukt i intervjuene som kan knyttes til følelsene og reaksjonene de har følt på som konsekvens av kontrollen. Dette kan ses i sammenheng med de helsemessige konsekvensene flere nevner og som er oppsummert i neste delkapittel.

Ungdommene beskriver opplevelsen av ufrihet, *Jeg følte meg stengt, man føler seg så alene, jeg klarer ikke snakke om det uten å gråte*. Flere sier at de har vært redde, føler seg paranoide, triste og lei seg.

En ungdom forteller om sjalusi overfor en venn som fikk se foreldrenes «gode side uten kontrollen», og at det var vondt at hun selv ikke fikk oppleve faren sin slik som venninnen fikk. Flere beskriver ubehag, at det er «slitsomt», at de føler seg utmattet og utslitt. En ungdom sier at hun var stressa mentalt og «stressa i kroppen hele tiden», hun forteller at hun konstant skalv uten å forstå hvorfor. En ungdom forteller at hun er plaget av angst.

Flere forteller at det har vært vondt å oppleve at foreldrene ikke stoler på dem. De kjenner på sinne og sorg, og mange nevner vedvarende dårlig samvittighet og skyldfølelse for at foreldrene er skuffet og lei seg. Noen beskriver at de får lyst til å forsvinne i enkelte situasjoner og et par beskriver frykt for å bli sendt vekk, og usikkerhet og frykt for hva de som utøver kontrollen kan være i stand til å gjøre. Noen av informantene beskriver en følelse av hjelpeløshet og at erfaringene de har hatt med negativ sosial kontroll har gjort dem utrygge og usikre på sitt forhold til kulturen og religionen de er vokst opp i. En informant er preget av frykt for gjøre syndige handlinger. En ungdom beskriver at hun er påvirket av foreldrenes overbeskyttelse, og kjenner på frykt for at noe skal skje med henne fordi hun er kvinne og muslim.

De unge utsatte forteller videre om sterkt hat overfor enkelte familiemedlemmer og slekt, at de føler seg skremt og skuffet. Mange opplever også en sterk følelse av skam for det de har opplevd og vært del av i sin familie.

6.3.2 Helsekonsekvenser

Informantene forteller om helseutfordringer som de knytter til erfaringer med negativ sosial kontroll. To av de unge forteller at de har utviklet PTSD. Andre nevner konsekvenser som hukommelsestap, søvnproblemer og traumer. En ung kvinne beskriver at eksmannens dødstrusler gir henne mareritt.

Jeg blir syk og uvel av det. Jeg sover dårlig, mareritt, når han snakker om meg på tik tok og sosiale medier så drømmer jeg om at han dreper meg.

Flere av de utsatte forteller at de har strevd med søvn, hvile og konsentrasjon. Flere forteller om problemer med å henge med på skolen, og en forteller at lysten til å lære ble borte.

Hverdagen blir ødelagt i mange år. Det er ikke bare det at jeg har gått glipp av, det ødelegger lysten til å lære og konsentrasjonen min. Da orker jeg ingen ting. Hvordan skal jeg gå på skole og lære og lese mens jeg har hodet fullt av ting. Det går jo ikke.

En ungdom forteller om blåmerker fra fysisk vold, og en kvinne forteller at hun flere ganger er blitt angrepet av eksmannen. Hun forteller at hun har gått i terapi og på

medisiner. Mange forteller at de får behandling og hjelp, og at de har måttet fortelle sin historie mange ganger. Mange forteller at de strever psykisk på grunn av den negative sosiale kontrollen de har vært utsatt for i lang tid.

I 9. klasse gikk jeg på en smell da, psykisk, og da ble ikke skolen en prioritet og da kunne han kjefta på meg og skrike til meg på grunn av det.

Jeg tok ikke problemene mine til folk, så jeg klarte meg hele barndommen med å skjule det, helt til første klasse på videregående, så knakk jeg litt.

Utsatte skeive forteller om sterke psykiske plager blant andre de kjenner til som skjuler deler av sin identitet. For en del blir plagene ikke behandlet, og noen av disse utsatte oppsøker «dårlige miljøer» og utvikler i tillegg rusproblematikk. Det blir fortalt om personer som skjuler at de er skeive, som er bostedsløse, som har opplevd hets og vold i flere år, som er ødelagt psykisk. Verken de selv eller andre aksepterer dem. Våre informanter beskriver at disse personene lever i ekstrem ensomhet, og de beskrives som sultne og ute av stand til å orientere seg mot hjelpeapparat.

6.4 Praktiske konsekvenser

Det følger flere praktiske konsekvenser med erfaringene med negativ sosial kontroll. Mange av de utsatte forteller at de har flyttet mye, både med familien og alene etter at de har brutt med familien. Familien har i noen tilfeller flyttet for at barna skal få et bedre miljø rundt seg. En kvinne forteller at hun har flyttet for å komme vekk fra eksmannen som følger og forsøker å kontrollere henne. En ungdom forteller at hun ikke kunne dra hjem på grunn av dødstrusler. En kvinne opplevde at familien nektet henne å gå fra sin voldelige mann. Hun flyttet og brukte mye tid på å få hemmelig adresse. Brudd med familien innebærer å flytte og kan i noen tilfeller også innebære avbrutt skolegang. En ungdom forteller at hun mistet mye skole da barnevernet fant et fosterhjem til henne i et annet fylke. En ungdom forteller at hun har «byttet ungdomsskole mye» og at hun har «masse hull på skolen».

Bevegelsesfriheten til de utsatte rammes også av negativ sosial kontroll og frykten for å møte noen fra familien eller i miljøet som de ikke ønsker å treffe. Flere sier at de er redde for å bli gjenkjent. En beskriver at hun vil være et spøkelse i byen, slik at hun ikke risikerer å såre noen i familien.

Håper jeg ikke møter noen, snur og går annen vei hvis jeg møter noen, da vi måtte ha munnbind var det jo helt perfekt, da kunne jeg være hvem som helst.

Noen unngår å gå ut, eller går kun ut i begrensede deler av byen eller stedet de bor, for å unngå personer i miljøet som vil kunne følge med på dem.

Ser alltid rundt meg ute om noen følger meg.

Noen er redde for at folk skal se hvor de går når de går hjem og dermed finne ut hvor de bor. En utsatt som fortsatt er i kontakt med familien sier at hun må bruke hijab når hun er hjemme og at hun ikke får lov til å gå ut av huset.

6.5 Mistillit og skepsis

Gjennomgående for de utsattes erfaringer med konsekvensene av negativ sosial kontroll, er en gjensidig opplevd mistillit mellom dem selv og foreldre, familiemedlemmer, venner og andre personer de forholder seg til. Flere beskriver at de har utviklet en sterk skepsis til andre mennesker, og at de aldri føler at de helt kan stole på noen.

Flere forteller at negative opplevelser har ført til et vanskelig forhold til egen slekt, og at de på mange områder tar avstand fra forhold knyttet til hjemland, bakgrunn, kultur, religion og tro.

En del opplever at mistilliten strekker seg over i den offentlige sfæren og at de ikke opplever å kunne stole på offentlige myndigheter. Dette knyttes av noen til skuffelse over hjelpen man trodde man skulle få, men ikke fikk.

Jeg følte meg veldig hjelpeløs. Og tenkte sånn ok norske staten skal hjelpe meg, men følte ikke at det var det.

Videre knyttes det til henleggelse av saker i politiet, og manglende kompetanse om de komplekse problemene som følger negativ sosial kontroll. Enkelte har opplevd at grove handlinger har blitt møtt med for milde reaksjoner. Andre har erfaringer med å bli møtt med ignoranse og manglende kompetanse i omsorgs- og hjelpetjenestene.

6.6 Oppsummering

Konsekvensene av digital negativ sosial kontroll er kan være svært omfattende og er nært knyttet til konsekvenser av negativ sosial kontroll som ikke foregår digitalt.

Digitale konsekvenser eller konsekvenser for digital atferd handler i stor grad om at kontakten de utsatte ønsker å ha med jevnaldrende og personer i sitt nettverk, enten preges negativt eller forsvinner. Andre konsekvenser er at man lar være å ha en digital tilstedeværelse, og ikke deltar i kommunikasjon og digitale fellesskap. Flere beskriver en sterk mistro til henvendelser de får digitalt og at de har fått en generell skepsis til digitale plattformer og kommunikasjon som foregår digitalt.

Andre konsekvensene av negativ sosial kontroll handler om svekkede nære relasjoner og negativt selvbilde. Det er også en del praktiske konsekvenser i hverdagen deres. Gjennomgående i beretningene om hvordan negativ sosial kontroll rammer de unge utsatte, er en opplevelse av gjensidig mistillit mellom dem selv og utøvere av negativ sosial kontroll, og ofte at de også opplever mistillit til andre personer de omgir seg med.

7 Hjelp og hjelpeapparat

«Når man går gjennom dette får man mye angst. Når man likevel tør å gjøre noe med det, men ikke får hjelp, så er det veldig vondt».

I tidligere kapitler har vi beskrevet hvordan negativ sosial kontroll griper inn i unges liv og kan føre til store konsekvenser for blant annet psykisk og fysisk helse, opplevd tillit til andre mennesker og mulighet til å knytte og bevare nære relasjoner – og med det retten til å leve et fritt liv. Det er et uttalt politisk mål å forebygge negativ sosial kontroll, herunder å fange opp og gi bistand til de som utsettes for kontrollen. Unge vi har snakket med i denne undersøkelsen, har varierende erfaringer med hjelpeapparatet. Noen har oppsøkt hjelp og fått god bistand, mens andre i stor grad har håndtert situasjonene de har vært i alene, eller ved hjelp av venner. Det er også noen, som ungdommen i sitatet over, som har søkt hjelp, men ikke opplevd å få den bistanden de trengte. I dette kapitlet ser vi på hva de unge forteller om, hvem de har gått til for å få hjelp, og hvordan de har opplevd hjelpen. Vi beskriver også forebyggende og oppfølgende arbeid sett fra minoritetsrådgivere og politi, sitt ståsted.

7.1 Lite støtte og manglende kjennskap

Flere av de utsatte beskriver at dersom hjelpen var mer synlig, og dersom det var tydeligere hva slags hjelp som finnes, ville langt flere kunne ta kontakt og få hjelp. Mange av de utsatte beskriver videre at det tok tid før de selv forsto at det de ble utsatt for hadde et begrep, og at det de opplevde er skadelig og ikke lovlig. Å ikke selv oppfatte at man lever med kontroll og sterke begrensninger, bidrar til at man heller ikke søker hjelp.

I vår undersøkelse har vi ikke innhentet data som kan si noe om hvor utbredt omfanget av negativ digital sosial kontroll er eller hvor mange av de som utsettes som fanges opp av hjelpeapparatet. Våre informanter forteller om behov for hjelp mer generelt, og at bistand til å håndtere sosiale medier kun er en del av den totale støtten de har trengt. Aktører i politiet nevner for eksempel at de hjelper utsatte med å skru av stedlokasjon på mobilen, men at det er hjelpebehovet totalt sett som er definerende for tiltak. Det er ikke et tydelig skille mellom hjelpebehov knyttet til digital negativ kontroll gjennom sosiale medier og hjelpebehov knyttet til andre former for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I det følgende beskriver vi derfor hjelpebehovet samlet.

7.1.1 Manglende støtte

En del av de utsatte vi har snakket med, sier at de ikke har fått hjelp eller støtte til å håndtere den negative sosiale kontrollen de har vært utsatt for. De har enten ikke oppsøkt hjelp i det hele tatt, eller de har forsøkt, men har opplevd at de ble avvist og ikke har blitt forstått. Noen av de utsatte uttrykker at de ikke har tro på at det er mulig å hjelpe dem og at det ikke er noe som kan endre foreldrenes holdninger og væremåte. Informantene våre sier for eksempel

- *Jeg må finne ut av det på egenhånd*
- *Jeg vet ikke hva en løsning kan være*
- *Jeg er ikke så glad i å be om hjelp så jeg tror at jeg bare skal la det gå*

En del unge er dermed svært alene med de erfaringene de har. Noen forteller at de har støttet seg på venner eller personer i familien, heller enn på hjelpeapparatet.

De unge utsatte vi har intervjuet forteller at unge kan frykte konsekvenser fra voldsutøver dersom man melder fra. Et viktig element ved negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er å begrense hvem som kjenner til problemer og utfordringer hos en enkeltperson eller

i en familie. Å spre denne informasjonen videre til støttepersoner eller hjelpeapparat, er i seg selv en provokasjon overfor utøvere. Frykten for at flere skal få vite, og at utøveren skal få vite, er et hinder for å be om hjelp. Flere av våre informanter fra hjelpeapparatet forteller også at unge ikke nødvendigvis selv forstår alvoret i det de blir utsatt for, at de ikke har en forståelse av at det er negativ sosial kontroll, og at det kan være en barriere for å søke hjelp. Blant unge vi snakker med som har fått hjelp sier flere at de ikke forsto hva de ble utsatt for før etter at de fikk hjelp. Enkelte forteller at kontaktpersoner, som en lærer eller minoritetsrådgiver, fanget opp at de slet psykisk og ikke hadde det bra, og at kontrollen på den måten etter hvert ble avdekket.

7.1.2 Kjennskap til hjelpeinstanser

Mange av informantene gir uttrykk for at ungdom som er utsatt ofte mangler kunnskap om at de blir utsatt for noe som er ulovlig. De vet heller ikke hvor de skal henvende seg for å få hjelp.

Informasjon og kunnskap rettet mot unge blir derfor gjennomgående nevnt som et viktig virkemiddel for å forebygge negativ sosial kontroll. En aktør som bistår unge utsatte, nevner at hver gang det er informasjonskampanjer, eller det er større mediesaker, får organisasjonen markant flere henvendelser fra unge til sin tjeneste. Flere aktører påpeker også at det er behov for økt kompetanse og kunnskap i tjenestene, blant annet hos politiet, lærere, barnevern og andre instanser som er i kontakt med barn og unge. Minoritetsrådgivere blir trukket frem som svært viktige, men at mange andre tjenester som skal fange opp unge, ikke har god nok kunnskap om negativ sosial kontroll.

Spørreundersøkelsen inkluderte et åpent spørsmål om hvor respondentene ville bedt om hjelp, dersom de kom i en vanskelig situasjon på sosiale medier. Det er 20 respondenter som har skrevet et kort svar i tekstfeltet. Her er det flere som nevner venner, eventuelt foreldre eller søsken. Tre personer nevner politiet, og en fjerde skriver at hen ville kontaktet Nettpatroljen², dersom det var alvorlig nok. To personer nevner lærere, sosiallærer eller rådgiver på skolen. Tre personer sier at de ikke vet hvor de vil be om hjelp, hvorav en formulerer det slik: «Aner ikke hvor man kan få hjelp». Ytterligere én person skriver: «Jeg tør ikke be om hjelp». Med unntak av den ene personen som nevner politiets Nettpatrolje, er det ingen spesialiserte hjelpetjenester i regi av det offentlige eller frivillige organisasjoner som nevnes.

I det påfølgende spørsmålet ble respondentene bedt om å oppgi hvilke hjelpetjenester de kjenner til, og om de noen gang har kontaktet de ulike tjenestene. Som svaralternativer har vi nevnt 16 ulike tjenester³. De fleste kjenner til ung.no, mens litt over halvparten av de som har svart også kjenner til Alarmtelefonen for barn og unge og slettmeg.no. Kjennskapet til flere av de øvrige tjenestene ser ut til å være minimal. Her bør det nevnes at det ikke nødvendigvis er et mål for instanser som RVTS og Kompetanseteamet at de skal være godt kjent blant ungdom.

16 av respondentene oppgir at de har skrevet inn spørsmål til ung.no. Det er få respondenter som har erfaringer med å kontakte de øvrige tjenestene. Fem personer har tatt kontakt med Alarmtelefonen, mens det er tre personer som rapporterer at de har hatt kontakt med minoritetsrådgivere og krisesentre.

² Politiets nettpatrolje er til stede på nett og i sosiale medier og gir råd og veiledning om kriminalitet på internett. Nettpatroljen kan ta imot informasjon og tips om kriminalitet på internett, men det kan ikke leveres anmeldelser til Nettpatroljen. <https://www.politiet.no/rad/trygg-nettbruk/politiets-nettpatrolje/>

³ Krisesentre, minoritetsrådgivere på skoler, integreringsrådgivere på ambassader i utlandet, Alarmtelefonen for barn og unge, politiets Nettpatrolje, Røde Kors-telefonen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll, RVTS, ung.no, slettmeg.no, Skeiv Verden, MiRA-senteret, SEIF, Hjelpeskilden, Salam Norge.

7.2 Erfaringer med hjelpeinstanser

I det følgende går vi gjennom hvilke hjelpeinstanser unge forteller at de har vært i kontakt med, og utsatte og aktørers erfaringer med hjelpen. Vårt utvalg baserer seg på et begrenset antall utsatte og aktørers erfaringer. Dette er altså kun beskrivelser av enkelterfaringer med hjelpeapparat på feltet, og gir ikke et representativt bilde av tjenestene. I neste avsnitt følger en oppsummering av erfaringene og hva de tyder på at er gode grep for å forebygge og følge opp negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

7.2.1 Hvor søker de unge hjelp?

Minoritetsrådgivere

Mange unge vi intervjuer har fått hjelp fra minoritetsrådgivere på skole. Minoritetsrådgivere jobber på 59 videregående skoler⁴ i hele landet, og skal ha spisskompetanse på problemstillinger knyttet til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og æresrelatert vold. Det er IMDi som har fag- og personalansvar, men minoritetsrådgiver skal samarbeide tett med skolens elevtjeneste. I handlingsplanen påpekes det at det er viktig at minoritetsrådgivere er tilgjengelige på skolen, både fysisk og digitalt, for å kunne fange og følge opp elever som har vært utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (Kunnskapsdepartementet 2021).

Vi har rekruttert mange av de unge infremantene gjennom minoritetsrådgivere ved skolen. Det er derfor naturlig at mange av dem vi har snakket med har fått hjelp av minoritetsrådgiver. Andre aktører vi snakker med, blant annet i politiet, fremhever imidlertid også minoritetsrådgivere som svært viktige aktører både for elever og for hjelpeapparatet.

Skole og lærere

Skolen er en svært viktig aktør i det forebyggende arbeidet, og spesielt lærere blir trukket frem av flere utsatte som en viktig kontaktperson. For at utsatte elever skal kunne få råd og hjelp når de opplever negativ sosial kontroll, er det viktig at ansatte i skolesektoren vet hvordan de skal forholde seg (IMDi 2018). IMDi har utviklet et hefte med rutiner for skolesektoren. Heftet har til hensikt å gi svar på hvem som skal gjøre hva, tydeliggjøre de ansattes rolle, og øke de ansattes handlingskompetanse. I handlingsplanen påpekes det videre at det er behov for økt kompetanse i skolen om blant annet utsatte grupper, forebygging, ufrivillige utenlandsopphold, avdekking og oppfølging av saker. I skolen er det også behov for økt kunnskap om hjelpeapparatet (Kunnskapsdepartementet 2021).

Barnevern

En del unge vi har intervjuet har erfaring fra kontakt med barneverntjenesten, noen har bodd i institusjoner og fosterhjem. Barnevernet har ansvar for å beskytte barn og unge under 18 år mot vold og overgrep, inkludert tvangsekteskap og æresrelatert vold. De skal hjelpe og støtte foreldre slik at de kan være gode omsorgspersoner for barna sine. I alvorlige tilfeller der det ikke er trygt for barn å bo hjemme, skal barnevernet finne et trygt sted de kan bo, slik som institusjon eller fosterhjem.

Helse- og omsorgstjenester

Helse- og omsorgstjenesten har en viktig funksjon når det gjelder å avdekke, forebygge og tilby hjelp til personer som har blitt utsatt for, eller står i fare for å bli utsatt for negativ

⁴ I tillegg er minoritetsrådgivere også til stede på enkelte ungdomsskoler og ved to ulike voksenopplæringsentre.

sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (Helsedirektoratet 2019). Flere unge vi har intervjuet har hatt kontakt med helse- og omsorgstjenester.

Politi

Politiets viktigste oppgaver er å sørge for innbyggernes trygghet, herunder forebygging av vold i nære relasjoner og beskyttelse av voldsutsatte. Politiet skal i saker om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gi råd og veiledning, ta imot anmeldelser og vurdere behov for beskyttelse. I Oslo Politidistrikt er det opprettet en egen tverrfaglig seksjon, RISK, som jobber forebyggende mot vold i nære relasjoner. Her jobber de både med anmeldte og ikke-anmeldte saker, herunder saker knyttet til negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Enkelte unge i vårt utvalg har hatt kontakt med politiet, og vi har intervjuet en medarbeider i politiet.

Frivillige organisasjoner

Frivillige organisasjoner kan forebygge og bistå personer som har vært utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Røde Kors har for eksempel en nasjonal telefontjeneste for tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Tjenesten tilbyr støtte til personer som har bodd i botilbud og gir råd og veiledning til utsatte og til personer som er bekymret for utsatte. Skeiv Verden er en organisasjon som blant annet har mye erfaring med å bistå unge LHBTIQ+-personer med minoritetsbakgrunn som står i fare for å bli, eller har vært utsatt for tvangsekteskap og negativ sosial kontroll. MiRA-senteret nevnes også av utsatte som en aktør som gir hjelp og bistand i saker med negativ sosial kontroll. For noen utsatte kan det være verdifullt å møte organisasjoner og andre personer med tilsvarende erfaringer som dem selv.

Aktører fra frivillige organisasjoner vi har intervjuet, forteller at de jobber bredt, blant annet tett opp mot andre tjenester og instanser for å promotere og skape bedre forståelse for målgruppens behov og utfordringer. De forteller også at unge ofte kontakter organisasjoner dersom de har opplevd hets eller kontroll, som et første sted å snakke med noen om det de har opplevd og for å få bistand til videre hjelp.

Enkelte unge vi har snakket med har hatt kontakt med frivillige organisasjoner og med kriesenter. Blant de få unge som har hatt kontakt, forteller de at de har vært innom disse instansene sporadisk. Blant aktører vi har intervjuet, blir organisasjoner trukket frem som spesielt viktig for å bidra til et nettverk for unge utsatte. De unge som opplever kontroll, kan bli svært isolerte, og organisasjoner kan bidra med nettverk av likepersoner som kjenner til hva negativ sosial kontroll innebærer.

Trossamfunn

Enkelte informanter trekker frem at trossamfunn og moskeer kan være viktige i kampen mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Enkelte etterspør religiøse ledere som viser støtte, setter grenser for akseptabel atferd og går foran som forbilder. Dersom trossamfunn skal være nyttige aktører i å få bukt med negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, forutsetter det imidlertid at de ikke selv utøver eller støtter opp om negativ sosial kontroll overfor medlemmene.

7.2.2 Gode erfaringer med hjelp

Noen av de unge vi har intervjuet forteller om gode erfaringer med hjelp fra hjelpeapparatet. De forteller om å bli møtt med forståelse, tillit og dialog, og at de har fått konkrete råd og tiltak som er tilpasset deres situasjon.

Tillitsfull kontaktperson

Flere unge trekker frem at de har blitt møtt av en kontaktperson som de har fått tillit til. Mange har vært fornøyde med den kontakten de har hatt med minoritetsrådgiver. Om minoritetsrådgiver sier en ungdom:

Skikkelig fin kontakt, hun har fulgt meg fra jeg begynte til nå.

Flere trekker det frem som positivt at de har blitt møtt av minoritetsrådgivere med minoritetsbakgrunn.

Hun [minoritetsrådgiveren] også hadde utenlandsk bakgrunn, jeg følte at hun hørte på meg uten at hun var sånn «hæ, det her er jo helt sykt», men heller sånn, «jeg har opplevd noe lignende» og da følte jeg meg ikke som en alien.

Både de unge og minoritetsrådgivere vi har snakket med, trekker frem jevnlig kontakt som viktig. Det samme går igjen i beskrivelse av andre tjenester. Flere beskriver en lærer som den viktige støttespilleren på skolen og som den personen de unge har snakket med når de har hatt behov for støtte. Andre nevner læreren som en de tenker at de kan oppsøke dersom de skulle få behov for det. En forteller om sin lærer:

Det var flere dager jeg prøvde å fortelle læreren, men jeg klarte ikke, men så siste dagen så (...) fortalte jeg det til læreren. Hun begynte også å gråte, og så hentet hun en kontordame eller noe, og ringte barnevernet.

Flere unge beskriver at det ikke var dem selv som gikk til lærer, men at det var lærer som fanget opp at den unge slet, og tok initiativ til en prat. Det blir sagt at lærer så at den unge var stresset, endret klesstil, var sliten og sov i timene, og at læreren da tok tak i situasjonen til den unge. I flere tilfeller har læreren skjont at noe skjer hjemme, og snakket med eleven om dette. I tillegg til lærere blir også rådgiver på skolen og rektor nevnt av unge som personer de har kontaktet for å få hjelp.

Sensitiv tilnærming og dialog

Informantene trekker frem at det er behov for sensitivitet og kulturforståelse i møte med de unge og i arbeid med utøvere. Enkelte unge forteller at barnevernet har gått i dialog med foreldrene om kontrollen de utøvde, og at det over tid bedret forholdet mellom den unge og foreldre. En ung forteller om barnevernet:

Det ble mye bedre etter jeg fikk kontakt med dem (...) de støttespillerne der har hjulpet meg masse med å bedre forhold til mamma og til å si nei til pappa (...) Var mye mer usikker og redd før. Nå er jeg mye mer komfortabel i meg selv.

Det blir også gitt eksempel på at minoritetsrådgivere har presentert sine bekymringer til foreldre og snakket med dem om blant annet ungdomsliv i Norge, konsekvenser av stress som følge av kontrollen og rettigheter til privatliv. Videre blir det trukket frem at kontaktpersoner har hjulpet de unge til bedre forståelse av den negative sosiale kontrollen de står i. Om minoritetsrådgivere blir det sagt at de har hjulpet til å «forstå, men ikke akseptere». I samtale med minoritetsrådgiveren kan ungdommen sette ord og begreper på det de opplever, få bedre forståelse for hva de blir utsatte for, og hvordan de kan forholde seg til utøver, og med det bli mer robuste og motstandsdyktige i møte med negativ sosial kontroll.

Konkret hjelp og synlighet

En del unge trekker det frem som positivt at de fikk konkrete råd i kontakt med hjelpetjenester. Det blir beskrevet at minoritetsrådgiver ga konkrete råd, herunder om bruk av sosiale medier, for eksempel hjelp til å skru av stedlokasjon eller å opprette bankkonto og søke stipend. En utsatt forteller at minoritetsrådgiveren ga helt spesifikke

råd om hvordan den utsatte kunne søke hjelp på Gardermoen, dersom hun skulle komme i en situasjon der hun ville trenge det. Det bidro til å gjøre den utsatte tryggere. En ung utsatt beskriver gode erfaringer med at barnevernet ga hjelp til å flytte til et annet fylke. Den utsatte opplevde det som positivt med avstand fra familien og nye muligheter sosialt på et nytt sted.

Synlighet på skolen blir også trukket frem. De unge utsatte forteller at minoritetsrådgiverne besøker klasser og informerer elevene om sitt arbeid og om fenomenet negativ sosial kontroll. De snakker med elever i gangene på skolen og tar inn unge til samtaler dersom de er bekymret for noen.

7.2.3 Negative erfaringer med hjelp

En del av informantene, både unge selv og informanter fra hjelpeinstanser forteller om utsattes negative erfaringer med hjelpeapparat. Det blir fortalt om å ikke få adekvat hjelp, opplevelser av å ikke bli hørt og tjenester som mangler kompetanse. Det blir også uttrykt usikkerhet knyttet til hva tjenestene gjør, og til hvilken hjelp de unge vil få dersom de oppsøker hjelpeapparatet.

Ikke adekvat hjelp

Flere av informantene fra hjelpeapparatet forteller om manglende kapasitet til å forebygge og jobbe effektiv med de utsatte, og flere unge beskriver at de ikke har mottatt den hjelpen de hadde behov for. Enkelte opplever for eksempel at det tok altfor lang tid fra de kontaktet barnevernet til de mottok hjelp, eller at det tok for lang tid å få tiltakene de trengte, slik som hjelp til å flytte hjemmefra. Flere forteller også om lang ventetid og mangelfull psykisk helsehjelp. En ungdom forteller for eksempel om å være i en svært alvorlig trusselsituasjon og at hun sliter sterkt psykisk, men at hun kun får psykolog én gang i måneden.

Enkelte unge har søkt hjelp hos krisesenter og ikke fått hjelp på grunn av aldersgrense. Fordi de har vært under 18 år, har ikke krisesentrene kunne ta imot jentene som har oppsøkt dem. Noen av de utsatte hadde ønsket seg et trygt sted å være mens man finner ut av hva man skal gjøre, de opplever det som viktig for å komme seg ut av en situasjon med negativ sosial kontroll.

Det blir også fortalt om mangelfull hjelp som potensielt kan forverre situasjonen for unge. En aktør i politiet fremhever at politiet kan ha en viktig rolle i å forebygge negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, men at mange unge i dag ikke opplever å få den hjelpen de trenger. Det er få unge vi har snakket med som har erfaring med politi, men de som har det, har ikke opplevd å få hjelpen de trengte. En ung forteller:

Det med politiet, de tar avhør og bilder og bevis og bla. bla., men saken blir henlagt og det blir ikke noe mer av det (...) jeg blir syk og uvel av det.

Potensialet for avhør og straffesak innebærer at utsatte som kontakter politiet, tar en høy risiko for at voldsutøver og miljø blir kjent med at de har varslet. Terskelen for å ta kontakt, kan dermed være forhøyet i forhold til andre tjenester. Det gir samtidig en ekstra sårbarhet knyttet til hvilke tiltak som blir satt inn, og hvordan den utsatte blir fulgt opp. En medarbeider i politiet forteller om hvordan unge som er i kontakt med politiet, og hvor voldsutøver blir involvert, risikerer å bli stående alene igjen i en forverret situasjon dersom ikke oppfølgingen er adekvat. I tillegg til å stå alene i fortsatt kontroll og vold, opplever de at deres rykte i miljøet har blitt sterkt forringet.

At mangelfulle tiltak kan gjøre vondt verre i stedet for å trygge den utsatte, og bidra til å eskalere heller enn å bedre kontroll- og voldssituasjonen den unge står i, er også en erfaring fra kontakt med andre tjenester. Noen unge forteller for eksempel at da barnevernet ble involvert, ble foreldrene mer «paranoide» og kontrollen økte. Flere utsatte forteller også at felles informasjon og beskjeder fra skolen til foresatte, kunne

tolkes til å gjelde den utsatte unge og derfor bidra til økt kontroll. Det kunne for eksempel være informasjon fra skolen om elevers oppførsel og rusvaner som samlet gruppe, som skolen hadde fått kjennskap til. De unge ønsker seg at skolen i større grad skal ta hensyn til at informasjon fra skolen til foresatte har ulik effekt i ulike familier.

Da jeg hadde foreldremøte eller utviklingssamtale, han [far] ble bare ti ganger strengere, så jeg hata foreldremøter, lærerne bør ha kontroll på hva de sier. De tror alle er like liksom.

I tillegg til å i verste fall forverre selve kontroll- og voldssituasjonen, vil mangelfull hjelp fra hjelpeapparat kunne ha store konsekvenser for unges psykiske helse. Det å søke hjelp når du opplever kontroll og vold, for så å ikke bli møtt adekvat, innebærer sterk avvising, og kan gjøre unge «syke og uvel», som beskrevet i sitatet over. En informant fra hjelpeapparatet forteller om en ung utsatt som sier politiets beslutning om å ikke etterforske, «tok knekken» på henne, og at hun tenkte på å ta sitt eget liv.

Mangel på kompetanse

Både unge og aktører beskriver mangel på kompetanse om negativ sosial kontroll og mangel på kultursensitivitet i tjenester. Det blir fortalt at mange lærere har for lite kunnskap. De unge forteller om andre de kjenner som har forsøkt å si ifra på skolen, men ikke blitt tatt på alvor.

Informanten i politiet beskriver at det er mangel på kompetanse i politiet om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I dag er det kun et fåtall personer i politiet med en slik kompetanse. Det blir beskrevet at:

Ofte ser man ikke alvor og hvor skremmende og krenkende det er for dem som står i det, man mangler kulturkompetansen.

Informanten mener at mangel på kompetanse gjør politiet «litt blind» for den kulturelle konteksten når de får inn en sak. Det kan føre til at den utsatte for eksempel får anbefaling om å oppføre seg annerledes for ikke å provosere familien, og at sakens æresmotiv ikke blir tatt på alvor. Informantene etterlyser opplæringsprogram i politiet om tematikken, og at det blir opprettet flere tverrfaglige team, slik som Seksjon for risikoanalyse og kriminalitetsforebygging av vold i nære relasjoner (RISK). Her jobber politispesialister sammen med sosial- og helsefaglige ansatte. Det blir imidlertid påpekt at slike team ikke sikrer at flere enkeltsaker blir plukket opp, og at det er behov for å øke kompetansen også ute i politidistriktene. I dag varierer kompetansen, og dertil hvordan unge blir møtt, geografisk:

Jenta i Oslo får mye bedre forebygging og oppfølging enn personen i Bodø, og sånn skal det ikke være. Det skal være likt for alle.

Unge forteller også at de har opplevd å ikke bli hørt og forstått av tjenestene. Noen forteller at de opplevde at barnevernet lyttet mer til foreldrene enn til dem selv. De forteller om hjemmebesøk hvor foreldrene viser sine beste sider og kommer unna med å gi et inntrykk av at alt er i orden hjemme. I noen tilfeller opplever den unge å ikke bli ordentlig trodd. Flere forteller også om å ikke bli hørt på behovet de har for å flytte hjemmefra. En sier:

Det er dumt at barnevern og psykolog sier «vi må se an hva han [far] sier», alle venter på han, han får si hva han vil, ingen hjelper meg.

Usikre på hjelpetilbud og om de vil få forståelse

Flere unge forteller at de vet lite om hva enkelte tjenester gjør. På spørsmål til de unge i spørreundersøkelsen, om hvem de tenker de kan oppsøke om de har behov for hjelp, svarer en del helsesykepleier. Erfaringene med å kontakte helsesykepleier er imidlertid blandet. Noen sier også at de synes det er vanskelig å vite om helsesykepleier kan noe

om negativ sosial kontroll og om det faller innenfor deres arbeidsoppgaver å hjelpe med slike spørsmål.

Jeg prøvde å sende melding til helsesykepleier, men jeg sendte den ikke, for jeg tenkte «hva har hun med det å gjøre?» Man vet ikke helt hvor man skal gå.

Usikkerhet knyttet til om personell i tjenestene vil forstå den utsattes situasjon, kommer også frem når det er snakk om andre tjenester, slik som hos BUP og i politiet. Unge forteller om en generell frykt for barnevernet, at barnevernet har dårlig rykte, og at de vet for lite om hva barnevernets hjelp overfor utsatte unge og deres familier kan bestå i.

7.3 Hva er det behov for?

I samtaler med de unge utsatte og med aktører på feltet er det noen tiltak og grep for god forebygging som går igjen, og som vi her vil trekke frem.

Kunnskap og informasjon

Flere av instansene som hjelper unge som er utsatte for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold mener at det mest effektive virkemiddelet for å fange opp unge er å sørge for økt kunnskap og informasjon.

I spørreundersøkelsen er det noen få respondenter som har svart på et åpent spørsmål om hvordan hjelpetjenester kan bli flinkere til å hjelpe unge som opplever press, kontroll, trusler eller overvåkning i sosiale medier. Det som går igjen her er et behov for å gjøre tjenestene mer kjente blant barn og unge, og et budskap om at tjenestene bør reklamere mer for seg selv.

Ved at hjelpetjenester blir vist til barn i en ung alder. Det er viktig at vi får vite at det finnes muligheter for hjelp når vi er så unge som mulig. Reklamer for hjelpetjenester. Vis at dere finnes der ute (respondent i spørreundersøkelsen).

Skolen trekkes frem som sentral for slik formidling. Informasjonen kan skje i klasserom og på plakater, gjennom nettkampanjer, på bibliotek og lignende. Informasjonen bør inneholde hva man kan få hjelp med, hvor man kan oppsøke hjelp, og hvem på skolen som kan hjelpe med hva. Flere mener at det må gis informasjon om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold generelt, og at sosiale medier bør inkluderes som del av det totale bildet det blir gitt informasjon om. Informanter fra frivillige organisasjoner påpeker at det er viktig å inkludere frihet knyttet til seksualitets- og kjønnsidentitet som del av informasjonen.

Videre er det behov for å øke kompetansen i hjelpeapparatet. Informantene har trukket frem at mangel på forståelse og kompetanse kan gjøre at tiltak kan gjøre vondt verre, heller enn å hjelpe den unge. Noen påpeker også at det er behov for å endre holdning til tematikken hos noen «hjelpere». Noen forteller om en holdning blant de som jobber med minoritetspersoner om at det er «umulig» å endre holdninger blant voldsutøvere. Aktører vi snakker med sier det er mulig å skape endring, men at det krever kompetanse og at man ser det helhetlige bildet. Det blir også påpekt at negativ sosial kontroll er et eget kunnskapsfelt, og at feltet i større grad må gjøres kjent. Enkelte trekker frem at kunnskap om seksualitets- og kjønns mangfold må være del av kompetanseheving om negativ sosial kontroll i tjenestene som skal hjelpe utsatte.

Det er også behov for å gi mer kunnskap til utøvere når en hjelpeinstans allerede er inne i saken. Et eksempel på arbeid med utøver, som utsatte forteller om, er å jobbe med foreldre og familiers oppfatninger og forståelse av psykisk helse.

De tror ikke på mental helse. Dette er dypt, det går langt, og det er vanskelig å sette fingeren på hvor hjelpen skal inn.

Tilgjengelighet og synlighet

De vi har intervjuet forteller at det er viktig at hjelpen er synlig og tilgjengelig på skoler og på steder der unge oppholder seg. I tilgjengelighet ligger også behov for en forsikring overfor de utsatte unge om at tjenestene de oppsøker for å få hjelp har taushetsplikt og er trygge. Minoritetsrådgivere på skoler, blir av unge og aktører vi har snakket med, trukket frem som et tiltak som fungerer. Unge forteller også at de har hatt utbytte av kontakt med andre tjenester, herunder psykolog, men at tilgangen er begrenset. Mange av informantene uttrykker at det er behov for mer ressurser til forebygging og oppfølging, herunder til kompetanseheving.

Sensitivitet, dialog og veiledning

Informanter fra hjelpeapparatet og de utsatte selv beskriver at det å bli utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold krever sensitivitet og forståelse for at det er et komplekst felt av hjelpetjenester som skal bistå. For at unge skal tørre å be om hjelp, er det viktig at de blir involvert på en god måte, og at det ikke blir satt inn for omfattende og «harde» tiltak på et for tidlig tidspunkt. I saker som handler om negativ sosial kontroll, kan situasjonen forverres for den utsatte, dersom de ikke blir lyttet til og får være med på å avgjøre hva slags hjelp som skal settes inn. Det må være lavterskel å melde fra, og ofte er det i første omgang behov for å ha dialog med involverte parter.

Det blir videre nevnt at det er behov for veiledning og informasjon til foreldre. Kunnskap om negativ sosial kontroll må nå utøvere, og ikke kun de utsatte. Kunnskap kan bidra til å endre tankegang hos utøvere og gi økt forståelse for konsekvensene av negativ sosial kontroll.

For en del av de utsatte, er ikke plassering utenfor hjemmet det beste tiltaket. En del unge har god nytte av å få hjelp gjennom samtaler, råd og veiledning. I samtale med en støtteperson, kan de sette ord på utfordringene de opplever og avklare hva som er «normal» sosial kontroll, hva som er lovlig og ulovlig, hva de kan kreve av privatliv og autonomi, og hva som kan være mekanismer og bakenforliggende årsaker til at de opplever negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I noen tilfeller får foreldrene og utøvere i slike saker også råd og veiledning og en del kan oppleve at det er tilstrekkelig bistand for at familien kan opprettholde sine relasjoner uten at den utsatte må bryte med familien og kutte kontakt. Foreldreveiledning løftes frem av enkelte som helt sentralt.

Mulighet til å flytte

For en del utsatte, er situasjonen de befinner seg i så fastlåst og belastende at å flytte vekk fra utøvere man bor sammen med, er det viktigste tiltaket. I noen tilfeller må den utsatte ha hemmelig adresse eller bo midlertidig i et botilbud. I andre tilfeller er det behov for avstand og å bryte kontakt med familie eller annen person i nær relasjon som utøver kontroll og vold.

I intervjuene trekker flere av de utsatte frem at de savner trygge møteplasser der de møter forståelse og der de kan være seg selv. Det er behov for inkluderingstiltak som også motvirker ensomhet. For en del utsatte, er behov som mat og sosialt samvær viktige å dekke. «Noen å snakke med» er helt sentralt for å oppleve at man får hjelp.

Enkelte nevner videre at et tydelig standpunkt fra religiøse ledere vil oppleves støttende. Støtten overfor utsatte for negativ sosial kontroll oppleves utydelig og lite konkret fra trossamfunn og religiøse ledere. Trossamfunn og ledere må ta de utsattes lidelser på alvor og tydelig ta avstand fra hets, trusler, vold og kontroll. I tillegg bør de aktivt drive holdningsendrende arbeid og påvirke målgrupper de har tilgang til.

Flere av informantene nevner også at det er et stort behov for psykisk helsehjelp hos mange utsatte. Skeive er spesielt utsatt fordi de i tillegg til å oppleve kontroll og vold, også skjuler deler av sin identitet eller ikke lever i overensstemmelse med sin kjønns- og

seksualitetsidentitet. Tiltak som små samtalegrupper og psykologisk terapeutisk hjelp etterspørres. Det presiseres at den psykiske helsehjelpen må komme så tidlig som mulig, for at den skal oppleves lindrende og være en «redning», før de psykiske skadene blir for omfattende.

7.4 Oppsummering

Mange av de vi har intervjuet som har vært utsatt for negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold, har opplevd å stå veldig alene i denne situasjonen. Enkelte har ikke oppsøkt hjelp, mens andre har oppsøkt hjelp, men har opplevd at de er blitt avvist. Flere utsatte har også fått god hjelp når de har oppsøkt hjelp.

De utsatte har varierende erfaringer med hjelp og hjelpeapparat. Noen unge forteller om gode erfaringer med bistand fra hjelpeapparatet. De forteller om å bli møtt med forståelse og tillit, dialog og at de har fått konkrete råd og tiltak tilpasset deres situasjon. Det er også en del, både unge og andre informanter, som forteller om negative erfaringer. Det blir fortalt om erfaringer med å ikke få adekvat hjelp, opplevelser av å ikke bli hørt og om tjenester som mangler kompetanse. En del av de unge uttrykker også usikkerhet om hva tjenestene gjør, og hvilken hjelp de vil få dersom de oppsøker hjelpeapparatet.

De utsatte og personer som arbeider med å bistå utsatte, fremholder at kunnskap og informasjon om fenomenet negativ sosial kontroll er svært viktig og helt sentralt for både forebygging og for å sikre treffsikker hjelp. Hjelpetjenester må gjøres kjent for de utsatte og det må bli gitt informasjon rettet mot utøvere. I tillegg er det behov for økt kompetanse i hjelpetjenestene. Gode grep for å forebygge handler videre om at hjelpen må være synlig og tilgjengelig, og hjelpeapparat må være sensitive og forstå at sakene kan være komplekse. Videre er det viktig at den utsatte blir involvert og opplever å ha kontroll på sin situasjon. Hjelp til å flytte ved behov, samt råd, samtaler og veiledning, er også beskrevet som viktig hjelp.

8 Hvilke tiltak kan forebygge digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold?

Forebygging av negativ digital kontroll må sees i sammenheng med forebygging av negativ sosial kontroll generelt, selv om det er enkelte tiltak som kun knyttes til forebygging av digital sosial kontroll.

Vi har vektlagt anbefalinger knyttet til de temaene som fremstår som viktigst, ut fra funn i intervjuene og hva personer som er utsatt for negativ sosial kontroll har vært opptatt av. Ut fra våre funn, mener vi det er mest relevant med tiltak som bidrar til kunnskap og bevissthet om fenomenet, og tiltak som bidrar til å gjøre hjelpetjenestene kjent. I tillegg til tiltak for å sikre at utøverne får kunnskap om prinsipper knyttet til personvern, privatliv og deling av innhold på nett. Innledningsvis drøfter vi også noen aspekter knyttet til plattformenes ansvar og mulighet for regulering.

Flere av tiltakene som er skissert i handlingsplanen Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021-2024) er relevante for forebygging også av digital negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Noen av tiltakene i handlingsplanen likner på tiltakene vi her foreslår, men vi har understreket den digitale dimensjonen i våre anbefalinger. Der hvor tiltakene vi foreslår sammenfaller med tiltak i handlingsplanen, nevner vi dette.

8.1 Plattformenes ansvar og mulighet for regulering

Digitale tjenester og plattformer benyttes i stadig flere sammenhenger. De aller fleste av oss bruker ulike plattformer daglig, og digitale tjenester og plattformer er på mange måter vedv. inn i livene vi lever.

Den digitale tilstedeværelsen har både fordeler og ulemper. I denne rapporten har vi sett ulike eksempler på hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kan utøves på digitale flater. De digitale verktøyene og plattformene kan gjøre det lettere for foreldre å få svar på og kontrollere hva barnet eller ungdommen deres foretar seg, hvem ungdommen er sammen med, og hvor ungdommen befinner seg. De ulike tjenestenes arkitektur og teknologi muliggjør denne typen kontroll. Videre synes de nettverksbaserte strukturene i plattformene å være «effektive» når noen har til hensikt å kontrollere andre.

Stedstjenester, bildedeling og spredning av informasjon kan gjøre unge som er utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, ekstra sårbare. Gjennom plattformene kan dessuten både foreldre og andre få/dele tips til hvordan overvåke og kontrollere (Wei et. Al 2022).

Plattformselskapene lager ikke selv innholdet, men gjør viktige valg for innholdet: Hvem som får se det, hva brukerne kan gjøre med det, hva som kan bli fjernet og hvordan, blant annet.

Negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er bare ett av en rekke uønskede fenomener som foregår på nett, og som digitale plattformer muliggjør på en annen måte enn tidligere.

Et spørsmål er hva en kan forvente av plattformene selv og hvilket ansvar de skal ta. Plattformenes forretningsmodell er i hovedtrekk basert på å skape engasjement og aktivitet, slik at brukerne bruker plattformen så mye som mulig. Et annet spørsmål er hvilke forutsetninger og muligheter myndighetene har til å regulere ulike kommunikasjonsformer. Vil reguleringer for eksempel kunne holde tritt med den teknologiske utviklingen? Hvordan kan man føre tilsyn og sikre at reglene håndheves? (NOU 2022:9 *En åpen og opplyst offentlig samtale*). Det er likevel en erkjennelse de

senere år av at den digitale infrastrukturen trenger regulering og det er tatt ulike initiativer av slik art. I Frankrike og Tyskland er det innført bestemmelser som pålegger sosiale medier å fjerne hatytringer og ulovlig innhold (DeBlasio og Selva 2021). Digital Services Act og Digital Markets Act er lovprosesser som er i gang i EU, og som har som formål å regulere digitale tjenester og digitale markeder.

Pålegg og innskrenkninger som skal bekjempe ett forhold, kan ha utilsiktede konsekvenser for et annet område. Blant annet peker Human Rights Watch på at reguleringen i Tyskland medfører at for mange ytringer fjernes, og at sosiale medier driver for utstrakt sensur som følge av disse reglene (HRW 2018). Ytringsfrihetskommisjonen i Norge ser den samme mulige konsekvensen – at «detaljerte krav til hvordan plattformene skal håndtere innholdet de formidler, kan formalisere og forsterke at det i praksis er disse private selskapene som bestemmer hva som er mulig å ytre og ikke. Det kan oppstå en lovfesting av plattformenes status som de facto sensurinstanser» (NOU 2022:9, s.126).

Innenfor rammene av prosjektet har vi ikke kunnet sette oss detaljert inn i de ulike reguleringsinitiativene. Vi antar imidlertid at norske myndigheters handlingsrom når det gjelder å pålegge de digitale plattformene ansvar og regelverk, er relativt lite for Norge alene. Norske myndigheter bør knytte sine initiativer til eksisterende europeiske og internasjonale initiativer, og se hen til erfaringer i blant annet Frankrike og Tyskland.

Reguleringene som er iverksatt og foreslått handler særlig om plattformselskapenes ansvar for å motvirke spredning av ulovlig og skadelig innhold, og har som formål å bekjempe hatytringer og desinformasjon. Man kunne også sett for seg tiltak som handler om å ansvarliggjøre plattformene og pålegge restriksjoner eller regelverk, for å forebygge negativ sosial kontroll og æresrelatert vold gjennom sosiale medier. Empirien i denne undersøkelsen viser imidlertid at den negative sosiale kontrollen kan finne sted i en rekke former og i nær alle kanaler og alle plattformer. Mange av hendelsene foregår utenfor plattformene og det meste foregår utenfor åpne grupper og kanaler. Det skjer også for eksempel på SMS eller ved at noen i gruppen deler bilder fra en konkret situasjon med foreldre eller andre. De store tjenesteleverandørene har også funksjoner hvor foreldrene kan overvåke de unges skjermtid og hva telefonen brukes til, noe foreldrene kan gjøre uten at barna er klar over det. Ved å målrette tiltak mot spesifikke plattformer eller løsninger vil man altså bare fange opp deler av problemet. Det er også vanskelig å se for seg konkret hvilken type regelverk som skulle forhindre negativ sosial kontroll på sosiale medier. Videre utgjør den digitale dimensjonen av kontrollen bare en del av det store bildet. Den negative sosiale kontrollen eksisterer og utøves uavhengig av digitale verktøy og plattformer.

Vi ser likevel ett mulig tiltak som retter seg direkte mot de digitale plattformene:

- Myndighetene kan gå i dialog med plattformleverandørene og i samarbeid sette fokus på denne type sårbarhet og uønsket bruk av plattformene. Facebook har for eksempel en hjelpeside som gir veiledning til brukere som blir trakassert på Facebook. Her tematiseres for eksempel hva man kan gjøre dersom noen har delt et nakenbilde uten tillatelse. Dersom slike hjelpesider også tematiserer uønsket overvåking og kontroll, vil det bidra til å sette fokus på fenomenet og kunne gi konkret hjelp til personer som er utsatt for slik kontroll.

8.2 Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Økt kunnskap om fenomenene negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er helt sentralt for å arbeide forebyggende og for å tilby adekvat hjelp. Det er også nødvendig med økt kunnskap om den digitale dimensjonen av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

Kunnskap om hvordan negativ sosial kontroll og æresrelatert vold kommer til uttrykk, både digitalt og i mellommenneskelig samhandling, må utvikles, jevnlig oppdateres, løftes frem og deles.

- Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold må ikke isoleres i enkelte tjenester og kompetansemiljøer, men i større grad være noe alle har kjennskap til.
- Kompetansemiljøer som IMDis minoritetsrådgivere, IMDis fagteam for negativ sosial kontroll, Kompetanseteamet for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og regionale kompetansemiljøer for kunnskap om negativ sosial kontroll, må arbeide aktivt for å utvikle kunnskap om fenomenet negativ sosial kontroll. Kunnskapen må tilgjengeliggjøres og formidles bredt.

Tilpasning av hjelpetjenestene basert på fenomenkunnskap

Hjelpetjenester og støttepersoner som skal gjøre en innsats overfor utsatte personer, må forstå dilemmaene utsatte og utøvere står i, og ta på alvor hva som står på spill for dem, for å kunne yte adekvat og hensiktsmessig hjelp, og for å bekjempe negativ sosial kontroll.

- Hjelpeapparatet og helse- og omsorgstjenester må tilbys kompetanseheving slik at de kjenner til negativ sosial kontroll, og kan avdekke tilfeller og innrette sin hjelp og behandling tilpasset utsattes behov.
- Fenomenkunnskapen må inkludere et interseksjonelt perspektiv. Skeive med flerkulturell bakgrunn er ekstra utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, og for de omfattende konsekvensene det fører med seg.

For å forbygge og bekjempe den negative sosiale kontrollen som skjer på digitale flater, ser vi det som viktig at:

- Hjelpeapparat må ha kunnskap om, og være oppmerksomme på, negativ sosial kontroll (også som) som digitalt fenomen, slik at også denne dimensjonen kartlegges og følges opp når noen søker hjelp.
- Hjelpetjenestene må ha kjennskap til hvilke tjenester som kan hjelpe med å slette ting på nett.
- Hjelpeapparat og hjelpetjenester må kjenne til plattformene og forstå mer av den digitale verdenen ungdom møter, for å kunne veilede og bistå med praktiske råd knyttet til håndtering av digitale utfordringer som sporing, overvåkning og sletting av innhold, samt muligheter for å rapportere.

Kompetanse og kunnskapsformidling overfor berørte miljøer

Foreldre, familier og sosiale grupper som lever i tråd med æreskulturer, er ikke minst sentrale målgrupper for kunnskapsutvikling og formidling. Forståelse av egen kultur og praksis, samt av hvilke konsekvenser negativ sosial kontroll har for unge utsatte, er sentrale for å skape endring og forståelse i miljøene. Økt kunnskap om forhold knyttet til negativ sosial kontroll som er ulovlig og bryter med menneskerettigheter og begrensninger

utsattes privatliv og mulighet til å uttrykke seg fritt, vil kunne begrense og forebygge negativ sosial kontroll og æresrelatert vold.

- Foreldreveiledning må tilbys både forebyggende og som tiltak i saker med negativ sosial kontroll. Foreldreveiledning trekkes frem som viktig og effektivt i en del saker. Foreldreveiledningen må være basert på fenomenforståelse, kultursensitivitet og respekt, og bør skje med oppfølging som slik at man kan avdekke endringer som oppstår.
- Ressurspersoner med minoritetsbakgrunn er omtalt av unge utsatte som spesielt viktige i rollen som veiledere og rådgivere, både på skoler, i politiet og i organisasjoner. Slike ressurspersoner må styrkes som veiledere og gis ressurser til å bistå utsatte så vel som til å veilede familier som utøver negativ sosial kontroll.
- Kunnskap om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold tematiseres i samfunnsfagopplæringen og foreldreveiledning i introduksjonsprogrammet for flyktninger (Kunnskapsdepartementet 2021). Foreldreveiledning er del av introduksjonsprogrammet, og mange kommuner bruker modellen ICDP i foreldreveiledningen. ICDP omfatter også temaet negativ sosial kontroll. Vi anbefaler at temaet styrkes og at negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i digitale former må være del av denne veiledningen. I handlingsplanen Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er tiltak 1 relevant: Utvikle en strategi for å heve kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, samt lhbtq, i tjenester som møter nyankomne flyktninger og innvandrere – blant annet introduksjonsprogrammet. Vi anbefaler at den digitale dimensjonen også tematiseres i dette arbeidet.

For å forbygge og bekjempe den negative sosiale kontrollen som skjer på digitale flater, ser vi det som viktig at:

- Foreldre må få opplæring i grunnleggende temaer som personvern, regler for deling av bilder, digital dømmekraft og nettvett, med særlig fokus på barns rett til personvern og privatliv. Dette kan for eksempel knyttes til introduksjonsprogrammet.

Skoler som sentral arena for kunnskap om negativ sosial kontroll

Minoritetsrådgivere på videregående skoler driver allerede kompetanseheving og kunnskapsformidling på skolene. IMDis fagteam skal bidra til kompetanseheving på skoler som ikke har minoritetsrådgivere. Det er viktig å fortsette dette arbeidet, og å sikre at kunnskapen treffer alle skoler:

- Elever må få kjennskap til fenomen og struktur knyttet til negativ sosial kontroll for selv å kunne forstå hva de er utsatt for.
- Lærere må kjenne til innholdet og konsekvensene av negativ sosial kontroll og selv kunne rådgi elever som er utsatt. I handlingsplanen Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er det to tiltak som støtter opp om dette: Tiltak 9 – Øke kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i skolen, og Tiltak 10 – Øke kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i profesjonsutdanninger. Vi anbefaler at også den digitale dimensjonen av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold inngår i slike undervisningsopplegg og læringsmateriell.
- Helseesykepleiere på skoler og andre støttepersoner som sosiallærere og rådgivere må kjenne til innholdet og konsekvensene av negativ sosial kontroll, og kunne rådgi elever som er utsatt.

8.3 Synliggjøre hjelpetilbud

Mange utsatte ønsker å oppsøke hjelp, men vet ikke hva de kan få hjelp med, hvor de kan henvende seg og hvem de kan snakke med. Flere utsatte forteller at de ville oppsøkt hjelp tidligere, hvis de hadde visst hvor de kunne henvende seg. For personer som er utsatt for negativ sosial kontroll, må muligheter for hjelp være synlige og tilgjengelige. Den utsatte må settes i stand til å oppfatte at det de er utsatt for er ulovlig og at det er hjelp å få.

- Hjelpetilbudet må være synlig og kommuniseres tydelig og målrettet i kanaler og på plattformer der målgruppene kan se og oppfatte budskapet. Dette bør skje digitalt, gjennom sosiale medier, på nettsider, muntlig gjennom informasjonsformidling på skoler, i organisasjoner, og i hjelpeapparat, samt skriftlig og fysisk på plakater, skriftlig i brosjyrer med mer. Tiltak 8 i handlingsplanen Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold handler om å styrke informasjonen om de særskilte hjelpetjenestene, og å gjøre disse bedre kjent.
- Hjelpetilbudene må tydeliggjøre hva de kan hjelpe med, at de er trygge og at de ikke viderefremmer informasjon til andre. Dataene våre tilsier at de utsatte må kunne føle seg trygge på diskresjon og anonymitet. Dette gjelder særlig for politiet, ettersom de utsatte er usikre på hvordan saken deres behandles av politiet, om det er behov for anmeldelse før politiet kan hjelpe, og hvordan de kan ta kontakt med politiet på en trygg måte. Et av tiltakene i handlingsplanen handler også om å styre kunnskapen og kompetansen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold i politiet (tiltak 14). Vi anbefaler at også den digitale dimensjonen tematiseres i dette arbeidet, da det kan ha betydning for politiets arbeid med å både avdekke, forebygge og etterforske slike saker, samt hvordan de kan hjelpe utsatte.
- Hjelpetjenestene må være synlige i sosiale medier. Gjennom sosiale medier kan hjelpetjenestene både kommunisere hva negativ sosial kontroll er, og hvor man kan henvende seg for å få hjelp.
- Ung.no er mulig arena for informasjon, det samme kan IMDis nettsider, NORA eller politiet være.

8.4 Bidra til nettverk og arenaer for alternativ anseelse

En overordnet innsats for forebygging og håndtering av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, tar utgangspunkt i at æreskodeksen er kilde til identitet, anseelse og status. Personer som lever i tett overensstemmelse med æresideologi, knytter i stor grad identitet, anseelse, selvrespekt og opplevelse av anstendighet til æreskollektivets oppfatninger av ære.

For å erstatte «ære» som aksent i livet dreier seg rundt, må alternative arenaer og muligheter for anseelse sikres. Alle tiltak som bidrar til at marginalisering og stigmatisering reduseres, vil kunne bidra til dette målet.

Det må legges til rette for at utøvere og utsatte får økt bevissthet om fenomenet negativ sosial kontroll, får anledning til å vurdere om de selv utøver eller er utsatt for negativ sosial kontroll og gis mulighet til å ta andre valg for seg og sin familie.

Slike tiltak vil blant annet handle om sosial inkludering, tilgang til arbeidsmarkedet, mulighet for utdanning og karriere som gir anseelse, og tilgang til nye sosiale nettverk. Tiltakene må være innrettet mot økonomisk og sosial uavhengighet fra familie og gruppe.

Ved å inngå i andre fellesskap, vil enkeltpersoner få mulighet til å distansere seg fra æresideologi, og oppleve anseelse og nyte respekt i andre sammenhenger. Kunnskap om fenomenet og skadevirkninger er videre en del av dette.

Dette er langsiktige mål som griper over flere samfunnsområder, og ikke noe vi knytter konkrete tiltak til i dette prosjektet.

Litteratur

Agdal, R., Sakariassen, H. & Spjeldnæs, I. O. (2022). Samfunnsarbeid i digitale nabolag: Tre perspektiver på unge kvinner med innvandrerbakgrunn sine vilkår for deltakelse på sosiale nettverkssider. I G. Ågotnes & A. K. Larsen (Red.), *Kollektiv mobilisering: Samfunnsarbeid i teori og praksis* (Kap. 9, s. 221–245). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.168.ch9>

Augusti, E. M., & Hafstad, G. S. (2020). Sammenhenger mellom opplevd kontroll fra foreldre og vold mot barn og unge. In A. Bredal, H. Eggebø & A. Eriksen (Red.) *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Cappelen Damm Akademisk. doi:[10.23865/noasp.99.ch8](https://doi.org/10.23865/noasp.99.ch8)

Bufdir.no (8.1.2019) Fenomenforståelse. Hentet fra: https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Negativ_sosial_kontroll_tvangsekteskap_og_aresrelatert_vold_en_veileder_til_barnevernstjenesten/Fenomenforstaelse/

De Blasio, E. og Selva, D. (2021). Who is Responsible for Disinformation? European Approaches to Social Platforms' Accountability in the Post-Truth Era. *American Behavioral Scientist* Vol 65, Sage Publications

Dinutvei.no (16.11.2022) Hva er digital vold? Hentet fra: <https://dinutvei.no/digital-vold/hva-er-digital-vold/>

Eggebø, H., Stubberud, E. og Karlstrøm, H. (2018): Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. NF-rapport 9/2018

Friberg, J.H. & Bjørnset, M. (2019). Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll. (FAFO-rapport 2019:01). Hentet fra: <https://www.faf.no/images/pub/2019/20698.pdf>

Følner, B., Johansen, S.A. & Hansen, G.E. (2018). *Unge oplevelser af negativ social kontrol*. København: ALS Research APS. Hentet fra: https://www.alsresearch.dk/uploads/Publikationer/Unge%20oplevelser%20af%20negativ%20social%20kontrol_rapport_Als%20Research.pdf

Hafstad, G. S. og Augusti, E. M. (2019). Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. NKVTS, rapport nr 4/2019

Hansen, T. (2021). Sosial kontroll begrenser minoritetsungdommers identitetsutvikling i majoritetsfosterhjem. *Barn*, 39(4), 29-43. <https://doi.org/10.5324/barn.v39i4.3758>

HRW 2018: <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>

Justis- og beredskapsdepartementet (2021) Frihet fra vold. regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021–2024. [209755-jd-frihetfravold-web.pdf](https://www.regjeringen.no/no/209755-jd-frihetfravold-web.pdf) (regjeringen.no)

Kunnskapsdepartementet (2021) Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021–2024. Handlingsplan. Hentet fra: [212002-kd-handlingsplan-mot-negativ-kontroll-og-aresrelatert-vold-web.pdf](https://www.regjeringen.no/no/212002-kd-handlingsplan-mot-negativ-kontroll-og-aresrelatert-vold-web.pdf) (regjeringen.no)

Leirvik, M. S., Aasland, A. & Staver, A. B. (2020). Mange vil hjelpe, men hjelper det? En gjennomgang av hjelpetjenester for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemløstelse. (NIBR-rapport 2020: 5). Hentet fra: <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5925/2020-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mishra, S., & Basu, S. (2014). Family honor, cultural norms and social networking: Strategic choices in the visual self-presentation of young Indian Muslim

women. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(2), Article 3. <https://doi.org/10.5817/CP2014-2-3>

NOU 2022:9 En åpen og opplyst offentlig samtale

Pearce, K. E., & Vitak, J. (2016). Performing honor online: The affordances of social media for surveillance and impression management in an honor culture. *New Media & Society*, 18(11), 2595–2612. Hentet fra: <https://doi.org/10.1177/1461444815600279>.

Proba (2021) Omfang av negativ sosial kontroll. Rapport 2021-10. <https://proba.no/wp-content/uploads/Rapport-2021-10-Omfang-av-negativ-sosial-kontroll.pdf>

Wei, Miranda et. al (2022): Anti-Privacy and Anti-Security Advice on TikTok: Case Studies of Technology-Enabled Surveillance and Control in Intimate Partner and Parent-Child Relationships. <https://www.usenix.org/system/files/soups2022-wei.pdf>

Wikan, U. (2008). Om ære. Pax.